

banka ve

EKONOMİK

yorumlar

AYLIK DERGİ • NİSAN 1987 • YIL : 24 • SAYI : 4 • 500 LİRA (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler / 5

EKONOMİK YORUMLAR / 7

Münir Emekli

Muharrem Karslı

Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş

Prof. Dr. İsmail Türk

Semih Yıldız

Şirket Kurtarıma ve Bazı
Bankaların Denetimi / 27

Prof. Dr. Osman Fikret Arkun

Sermaye Piyasası / 33

Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş

Çağımızda Araştırma, Uygulama,
Üniversite İlişkileri / 39,

Prof. Dr. Uğur Ersoy

Dünya Ekonomisine Bakış
(Dış Basından) / 54

Doç. Dr. Gülseren İzmlir

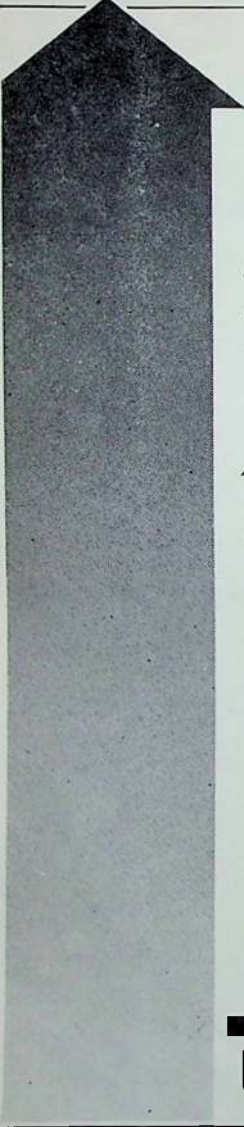
Ayın Ekonomik Olayları / 57

Dr. Yıldırım Kılıç

Yeni Yayınlar / 61

M. Tark Yaşa

Birinci Çalışma Yılında
İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
Sermaye Piyasası'ndaki
Son Gelişmeler

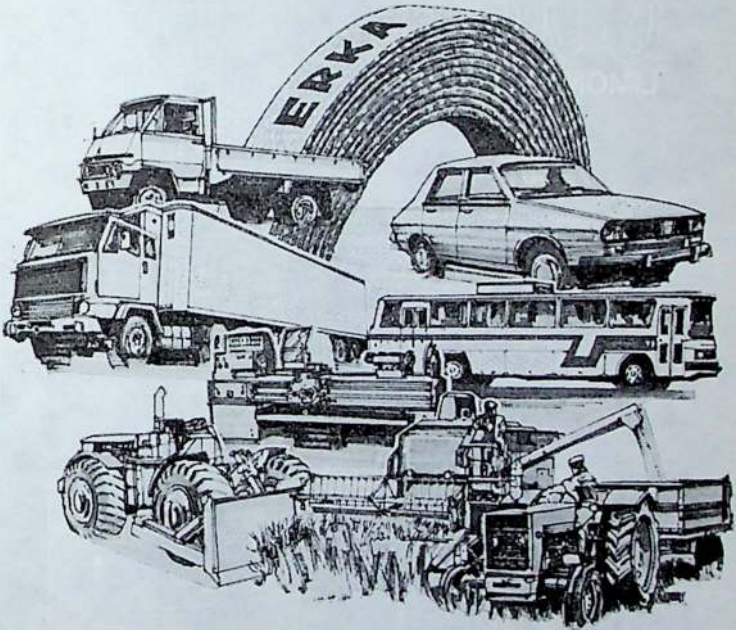
**Mevduatımız,
1986 yılında
%115
artış gösterdi!..**

*Bu büyük artış,
73 yıllık bankamıza duyulan
güven ve ilginin
gurur verici sonucudur.*

*Hizmet çabalarımızı
onurlandıran
Sayın Halkımıza
şükranlarımızı sunarız.*

3 MİLLİ AYDIN BANKASI T.A.Ş.
TARİŞBANK

**İhtiyaç yerlerinin
çokluğu ve çeşitliliği
ERKA için problem değildir
Her ihtiyaca uygun
bir ERKA vardır.**

ERKA®

ERKA BALATA VE OTOMOTİV SAN. A.Ş.

Cicöz Yolu, No: 32-34 34150 Bayrampaşa - İSTANBUL Telefon: 5675720/4 hat

Teleks: 22221 Erom tr.

selin®

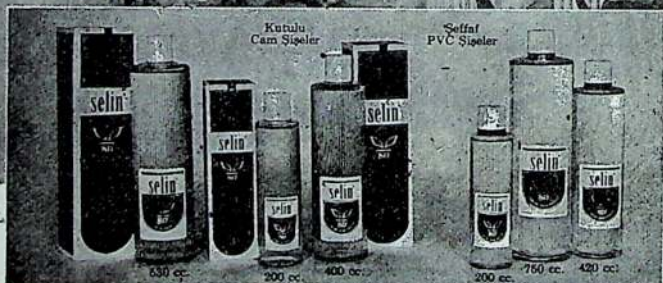
LIMON KOLONYASI

*Doğanın
Saf Damlası...*

Bir yaşantı düşleyin... Serinlik ormanında...
Kokular pınarında...
Doğanın kaynağında.

Selin'in her damlasında
bir doğa parçası gizlidir.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTIN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Altın
• Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun
• Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Besim Baykal
• Dr. Metin Berk • Doç. Dr. Ünal Bozkurt
• Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuh
Bursal • Ege Cansın • Prof. Dr. Lâtf Çakıcı
• Mehmet Gün Çalık • Şinasi Çelikkol • Özer
U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel
• Zeki Döşüoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın
Dündar • Kaya Erdem • Farhan Erdem • Oktay
Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Ferman • Prof. Dr.
Emre Gönenç • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu •
Erhan İşil • Doç. Dr. Halûk A. Kabaaloğlu •
Prof. Dr. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kaçoğlu
• Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Dr.
Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof.
Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr.
Erol Manisalı • Doç. Dr. Orhan Morgül • Prof.
Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin
Neng • Rahmi Onen • Prof. Dr. İsmail Öztaşlan
• M. Celâlettin Özgen • Erhan Özgür • Tuncay
Özülhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun
Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha
Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan
• Doç. Dr. Mehmet Şükür Tekbaş • Osman N.
Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tun-
cer • Nezih Tunçsiper • Doç. Dr. Gül G. Turan
• Doç. Dr. Şeref Türen • Dr. T. Güngör Uras
• İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan
Yalın • Dr. Göksele Yücel • Doç. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayımlar Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

1971-1972

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde, «Sermaye Piyasası'ndaki Son Gelişmeler» üzerinde durulmaktadır. «Açık Oturum», bilim adamı ve üst kademe yöneticisi olarak, sermaye piyasası alanında ülkemizin önde gelen yetkili ve uzmanları katılmışlardır. Konu çok yönlü ve ayrıntılı biçimde tartışıldığı için de, toplantı metni oldukça uzun tutulmuştur. Bununla beraber, sonuçta, uygulamada görülen aksaklıklar ve bunları gidermek için alınması gereken önlemler, su yüzüne çıkmıştır.

Bilindiği gibi İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, birinci faaliyet yılını tamamlamış bulunmaktadır. Borsa, başlangıçta 2-3 bin hissenin el değiştirmesi sonucu günde yaklaşık 10 milyon TL'lik işlem hacmi yaratırken, bu rakamlar katlanarak büyümüştür. Artık bazı günlerde Borsa'da 100 bin hisse el değiştirmede ve 100 milyon TL'nin üzerinde işlem hacmi yaratılmaktadır. Ayrıca Borsa üyelerinin sayısı da zaman içinde 36'dan 53'e yükselmiştir. Bunların yanı sıra, son bir yıl içinde, özel sektör tahvil ihracatının arttığı, «Finansman Bonosu», «Banka Bonosu» ve «Banka Garantili Bonosu» gibi yeni menkul değerlerin sisteme dahil edildiği görülmektedir.

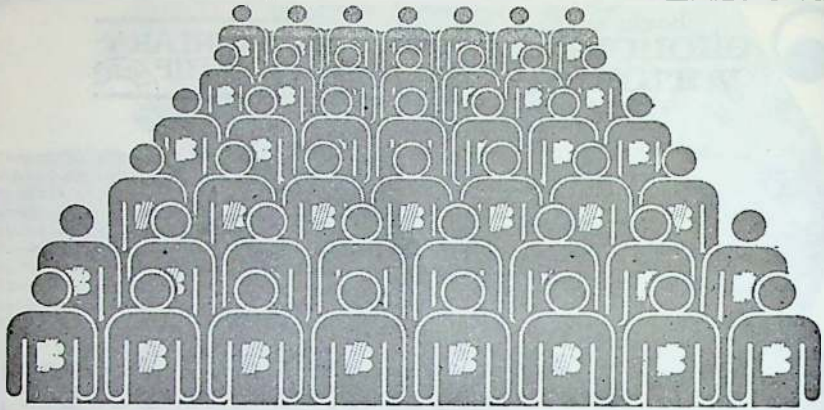
Yukarıda özetle değindiğimiz hususlar, ülkemizde «Sermaye Piyasası'nın giderek gelişmekte olduğunu göstermektedir. Ancak, şurasını da içtenlikle belirtelim ki, dış ülkelerle kıyaslandığında, Türk sermaye piyasasındaki gelişmeler «karınca karınca» deyimine uygun düşmektedir. Özellikle, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda yaratılan işlem hacmi bakımından...

Öte yandan, Dergi'de yer alan diğer yazıların da, her zaman olduğu gibi ilginizi çekeceğini ümit ediyoruz. Bu arada, «Çağımızda Araştırma, Uygulama, Üniversite İlişkileri» başlıklı yazıyı okumanızı özellikle tavsiye ederiz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ NİSAN 1987 YIL : 24 SAYI : 4 500 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No.6 Kat 2; Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 526 34 11 • YAZIŞMA : P.K. 769; Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. • KDV DAHİL YILLIK ABONE : 6.000.— TL; ÖĞRENCİLERE : 3.000.— TL. • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 200.000.— TL, Ön Kapak İçli 150.000.— TL, Arka Kapak İçli 125.000.— TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içli) 100.000.— TL, Tam Sayfa 80.000.— TL, Yarım Sayfa 50.000.— TL, Çeyrek Sayfa 25.000.— TL, Renk Farkı 30.000.— TL. • NOT : İlan fiyatlarına %12 oranında KDV ilave edilcektir. • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul) : Akbank Türbe Şubesi 4512, İş Bankası Türbe Şubesi 1541, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ - TERTİP - BASKI : Met/Er Matbaası, Telefon : 528 28 90 • ÇİLT : Şe Ma, Telefon : 528 16 11 • BASKI TARİHİ : 10 Nisan 1987 • SAYISI : 7000

Borusan Büyük Aile

Nedir Borusan'ın üstünlüğü?
Ülkemizde endüstriyel gelişmenin öncülerinden ve günümüzün en büyük, en sağlam kuruluşlarından biri olması mı? Geniş ürün yelpazesi ve günden güne devleşen üretim kapasitesiyle Türk çelik endüstrisindeki tartışılmaz yeri mi? Onu sadece Türkiye'de değil, uluslararası pazarlarda da aranan, tercih edilen isim haline getiren yüksek ürün kalitesi mi? Şüphesiz, bunların hepsi. Ama Borusan'ın en ez bunlar kadar önemli

bir üstünlüğü daha var. Borusan, bir büyük ailedir. Türkiye'de gıda sanayiinden petrol sevkiyatına, mobilya yapımından inşaat sanayiinin her kademesine kadar yüzlerce alanın ihtiyaçlarını karşılayan ürünleriyle bir büyük ailedir. Kadrolarıyla, deneyimli, eğitilmiş, çalışkan ve sorumlu teknik ve idare personeliyle, pazarlama örgütüyle, her kademede çalışanlarıyla bir büyük ailedir. Borusan, atıllımlarında ve tüm gelişmesinde bu büyük aileden, bu bütünlükten kuvvet almıştır.

BORUSAN

ekonomik göstergeler

	1984	1985	1986		1987
			Kasım	Aralık	
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	1637.3	1691.9	2361.1	2394.4	2170.1
Banknot Miktarı (Milyar TL.)	972.6	1393.5	2014.0	2068.3	2047.5
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	879.9	1299.6	1666.7	1824.1	1912.4
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	528.3	794.5	995.1	1065.3	1162.5
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	5374.4	8813.8	10140.0	10317.0	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı		1911.1	1679.7	2134.2	
Tasarruf Mevduatı		4187.1	5191.0	5310.9	
Vadesiz Tasarruf Mevduatı		548.2	598.9	653.8	
Vadeli Tasarruf Mevduatı		3638.9	4592.0	4657.1	
Mevduat Sertifikası:		668.2	752.8	757.2	
Resmi Kuruluş Mevduatı		886.4	1347.1	1284.3	
Bankalar Mevduatı		780.2	398.0	348.2	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı		380.3	471.3	482.3	
Döviz Tevdiatı		1153.8	2293.2	2501.0	
Toplam Krediler	3918.3	6506.9	9300.4	9502.4	
Tarım		958.1	1066.0	1157.3	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları		704.1	1062.4	1133.7	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)		256.9	383.1	393.4	
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)		375.4	626.0	658.4	
Denizcilik		83.7	48.1	48.4	
Ticari, Sınal, Sıalr		4128.8	6114.9	6111.5	
PARA ARZI (milyar TL.)	2103.4	2774.9	3983.3	4361.8	
FİYATLAR (1963=100; Tic. Bak., HDM)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi	10066.1	13882.2	16512.9	17076.2	17887.6
Gıda Maddesi ve Yemler	8858.4	12012.8	13913.8	14440.1	15381.8
Sınai Hammadde ve Yarı Mamul	12079.0	16997.8	20844.8	21469.5	22064.0
İstanbul Geçinme İndeksi	10973.2	16184.7	21233.0	21894.4	22576.3
Ankara Geçinme İndeksi	9177.8	13385.9	17071.3	17796.6	18406.3
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	10756.9	11613.4	10023.5	11104.8	860.6
Dışsatım (FOB)	7135.5	7958.0	6591.9	7456.7	658.3
İşçi Dövizleri	1807.0	1714.0	1477.0	1633.0	

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, 1984 ve 1985 yıllarında altın birikiminin yeniden değerlendirilmesinden doğan 887.6 milyon dolar dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Banka kredilerine, Devlet Yatırım Bankası kredileri dahildir. (4) Bankalar, Ekim ve Kasım 1986 rakamlarını göstermektedir. (5) Para arzı (M₁) dar tanımlıdır. (6) 1985 yılı dışalımına 269.8 milyon dolarlık altın dışılımı dahildir.

Yepyeni Bir Hazine Bankacılığı Örneği...

Halkın tasarruflarıyla oluşan imkânlarını, halk için değerlendirirken, çağdaş bankacılık anlayışıyla, gücünü yalnız kuruluşlar değil, kişiler için de seferber eden Anadolu Bankası, yepyeni bir hazine bankacılığı örneği veriyor...

ekonomik yorumlar

AÇIK OTURUM

KATILANLAR :

- Münir EMEKLİ
- Muharrem KARSLI
- Prof. Dr. İsmail TÜRK
- Semih YILDIZ

YÖNETEN :

- Doç. Dr. M. Şükrü TEKBAŞ

Birinci Çalışma Yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası; Sermaye Piyasası'ndaki Son Gelişmeler - I

TEKBAŞ — Bu ayın açık oturumuna hoş geldiniz. Konumuzu, birinci yılını tamamlamış olan İstanbul Menkul Değerler Borsası'nın genel değerlendirmesi ve sermaye piyasasındaki son gelişmeler oluşturuyor. Borsanın ilk günlerinde, günde 2-3 bin hisse el değiştirip 10 milyon TL işlem hacmi yaratırken, zamanla bu rakamlar artmış ve 100 bin hissenin 100 milyon TL'nin üzerinde işlem hacmi yarattığı günler ortaya çıkmıştır. 1986 yılının ilk ayında işlem hacmi 359 milyon TL iken, Aralık'ta bu tutar 1.6 milyar TL ve yıl toplamı 8.7 milyar TL olmuştur. Şubat 1987'de ise işlem hacmi 3.1 milyar TL'dir. Borsa üyeleri de hızlı artış göstererek 36'dan 54'e yükselmiştir. Bu arada özel sektör tahvil ihraçları artış göstermiş, finansman bonosu, banka bonosu ve banka garantili bono gibi ye-

ni menkul değerler sisteme dahil edilmiştir. Sayın Türk, son bir yılı aşan bu gelişmeleri ve Borsa faaliyetini nasıl değerlendiriyorsunuz?

TÜRK — İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın yerleşmesi, oturması, hacminin genişlemesi; sermaye piyasasının gelişmesi bakımından hayati bir önem taşımaktadır. Her ne kadar Borsa'da, borsa koduna alınmış menkul kıymetlerin alım-satımı cereyan ediyorsa da; bunların borsa da işlem görmeleri, el değiştirmeleri, etkilerini sadece ikinci el sermaye piyasasında göstermez. Bunların etkileri birinci el sermaye piyasasının üzerinde de kendini belirgin bir şekilde hissettirir. Öyle zannediyorum ki, borsanın her konuda artan işlem hacmiyle Türkiye ölçülerine göre birinci yılını canlı bir şekilde idrak etmesi,

birinci el sermaye piyasasının faaliyetleri üzerinde de etkisini göstermiştir. Bunu kısaca özetlemek istiyorum.

istanbul menkul kıymetler borsası gelişme yolundadır; son bir yıl içinde borsada yapılan işlemlerin toplamı 1 trilyon 118 milyar lirayı bulmuştur

1985 yılında 226 şirket hisse senedi, tahvil ve kâr-zarar ortaklığı belgesi ihraç etmek için Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)'ndan izin almıştır. Bunun yaklaşık olarak 37 milyar tahvil, 75 milyar civarında olanı da hisse senedir. Ve bir kuruluş da 500 milyonluk kâr ve zarar ortaklığı belgesi ihraç etmiştir. 1986 yılında SPK'ndan ihraç izni alan kuruluşların sayısı 270'e yükselmiştir. 116 şirket tahvil, 175 şirket hisse senedi, iki kuruluş da kâr ve zarar ortaklığı belgesi ihraç etmiştir. Kalkınma ve yatırım bankası grubundan da 3 tane ihraç izni alınmıştır. Banka bonusu konusunda alınan ihraç izinlerinin toplam değerleri 274 milyar liradır. Bunların kendi aralarında dağılımı ise şöyledir: 112 milyarı tahvil, 101 milyarı hisse senedi, 60 milyar 250 milyonu kalkınma ve yatırım bankaları tarafından ihraç edilen banka bonusu, 850 milyon lira kadarı da kâr ve zarar ortaklığı belgesi. 1986 yılında verilen halka arz izinleri içerisinde banka grubu da devreye girmiştir.

Banka bonusunun sermaye piyasası düzenlemeleri bakımından taşıdığı bir önem vardır. Sermaye piyasası daha ziyade orta vadeli ve uzun vadeli fonları kapsayan, bu fonların kullanılmasıyla ilgili düzenlemeler ya-

pan, halka arz izinleri veren bir kuruluştur. Banka bonusunun vadesi ise 360 güne kadar uzanmaktadır. Anonim ortaklıklar kurulduktan ve imalat sektöründe faaliyetlerini geliştirdikçe, imalat programının finansmanı önem taşımakta ve işletme sermayesi ihtiyacının karşılanması dönem dönem önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. SPK banka bonolarını düzenleyebilmek için yoğun bir mesai sarfetmek mecburiyetinde kalmıştır. Burada sarfedilen mesai etkilerini 1986 yılının sonunda düzenlediğimiz finansman bonolarının düzenlenmesi bakımından da göstermiştir. SPK banka bonolarının düzenlenmesinden edindiği tecrübeyi finansman bonolarının düzenlenmesinde değerlendirmek fırsatının bulmuş ve anonim ortaklıkların kısa vadeli sermaye ihtiyaçlarını karşılayabilmek için finansman bonolarının düzenlenmesini yapmış ve 24 Aralık 1986'da bununla ilgili tebliği yayınlamış durumdadır. Şirketler bu konuda SPK'na başvuruda bulunmaya başlamışlardır. İki kuruluş da finansman bonusu ihraçı konusunda 1987 yılı içerisinde izin verilmiştir. Başvurular devam etmektedir. Mart, genelde şirketlerin genel kurul ayı olduğu için, şirketler finansman bonoları ihraç edebilmek bakımından esas sözleşmelerinde yapmaları zorunlu olan değişiklikleri yapmaya başlamışlardır. Finansman bonusu ihraçı konusunda, şimdiki halde 40 kadar şirket başvurmuştur. Mart ayı sonuna kadar bu sayının artacağını ve finansman bonolarının işlerlik kazanacağını ümit ediyorum.

Sizin açış konuşmanızda da belirttiğiniz gibi, 1986 yılının özelliği İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)'dir. İMKB'nın açılmasından önce var olan İstanbul Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsası hepimizce bilinen nedenlerden ötürü faal bir şekilde çalışmıyordu. Bir iskelet halinde mevcuttu. Bu kuruluş: yapı-

AÇIK OTURUMA KATILANLAR : Yukarıdaki fotoğrafta, soldan sağa doğru; Semih Yıldız (Semih Menkul Değerler A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı), Prof. Dr. İsmail Türk (Sermaye Piyasası Kurulu Başkanı), Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş (İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi), Münir Emekli (Oyak Menkul Değerler A.Ş. Genel Müdürü ve Borsa Bankerleri Derneği Başkanı) ve Muharrem Karlı (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Başkanı); «Birinci Çalışma Yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ve Sermaye Piyasasındaki Son Gelişmeler» konulu «Ekonomik Yorumlar» toplantısında bir arada görüşüyorlar.

ması lazım gelen zorunlu işlemler için sadece bankaların ve sigorta şirketlerinin ihraç etmiş olduğu hisse senetlerinin borsa koduna alınması veya bir şirketin ortakları arasında miras sebebiyle ortaya çıkmış bazı sorunlar varsa, menkul kıymetin fiyatının belirlenmesi bakımından aile içi itilafların giderilmesi yönünden bir fonksiyon ifa eder durumda idi. Menkul kıymetler alanına yatırım yapmak isteyen kişiler bakımından etkin bir faaliyet göstermiyordu, göstermiyordu. Bu, belki yapısıyla ilgiliydi. Çünkü aslında 15 borsa acentasından alınmış oligopolistik bir yapıya sahipti, tekelleşmişti. Menkul kıymetler alanına yatırım yapmak isteyen tasarrufçuya kelimenin asli anlamında fonksiyon ifa eder bir durumu yoktu.

SPK olarak biz, İMKB'nun Kurucular Genel Kurulu teşekkül edip organları kuruluncaya kadar, borsanın kuruluşuyla ilgili tüm faaliyetleri üstlendik. Türkiye'de menkul kıymetler borsasının kurulması için çerçeve yönetmeliği hazırladık. Bu çerçeve yönetmeliği, Türkiye'de sermaye

piyasası ile ilgili her kişi ve kuruluşun değerlendirmesine, açık tartışmasına tabi tuttuk. Uluslararası teşekküllerden, yabancı üniversitelerden ve Japonya'dan, Ürdün'den, Brezilya'dan bu alanda yetkili kişileri de davet ederek bu çerçeve yönetmeliği ana hatlarıyla tartıştık. Bu, süzgeçten geçmiş bir yönetmeliktir ve bu yönetmelik hazırlanırken dünyadaki gelişmeler göz önünde bulundurulmuştur. Maziyle bağlantılar korunmak istenmiştir. Türkiye'de bankacılık sisteminin kurulacak menkul kıymetler borsasının dışında kalamayacağı ve gerçekte borsanın ikinci el sermaye piyasasıyla işgal eden bir pazar olduğu göz önünde bulundurulmuştur. Bununla beraber gerektiğinde borsada doğrudan doğruya halka arzın yapılabilmesi imkânı da sağlanmıştır.

Borsa başkanına, borsa koduna alınmış olan menkul kıymetlerin alım-satımı dışında, borsa koduna alınmamış menkul kıymetler için de ihtiyacı karşılamaya uygun özel pazarlar kurma ve düzenleme yetkisi tanınmıştır. Dünyadaki borsalardaki

gelişme de bu yöndedir. Mesela 27 Ekim 1986'da Londra Borsası yeniden düzenlenirken, orada yapılan düzenlemelerle bizim SPK olarak yaptığımız düzenlemeler arasında büyük bir paralellik vardır. Londra Borsası'nın özünde geniş ölçüde broker'lara yer verilmiştir. Bunlar borsa komisyoncusu durumundaydı. Kendi nam ve hesaplarına alım-satım yapmazlar, sabit kurtaj üzerinden çalışırlardı. Kendi nam ve hesaplarına alım-satım yapan ikinci bir tip üye de cober'lerdi. Bu uygulamanın, daha önce dünyada birinci sırada yer alan Londra Borsası'nın günümüzde üçüncü borsa durumuna düşmesine neden olduğu saptanmıştır. Dünyanın mali merkezi olan Londra, hiç olmazsa bugünkü statüsünü koruyabilmek için; ilk defa yapısal bir değişikliğe gitmek ihtiyacını duymuştur. Yeni düzenlemede cober-broker farkı kaldırılmış, sabit kurtaj alma esası terkedilmiştir. Bizim düzenlemelerimiz de bu yönde olmuştur.

TEKBAŞ — Big beng...

TÜRK — Aslında 4 tip üye vardır. Ancak bu 4 tip üye, borsa içerisinde alım emirleri verme, satış emirleri verme bakımından birbirinden farklı durumda değildir. Sadece borsa komisyoncuları münhasıran borsada faaliyet gösterirler. Ve bunların şirketleşmelerine ihtiyaç duyulmamıştır. Gerçek kişi olarak faaliyette bulunabilirler.

Biz SPK olarak, Türkiye'de borsa yeniden kurulduğu ve teşkilatlanması zaman alacağı için, borsa başkanına ve borsa yönetimine bir çeşit teknik yardımda bulunmak maksadıyla; teknik yönetmeliğin, idare yönetmeliğin hazırlanmasında da büyük gayret sarfetmişizdir. Hatırlanacağı üzere 18 Nisan 1985'te İstanbul'da, Ticaret Borsası'nda, Kurucular Genel Kurulu toplanmış, borsanın yönetimi ve denetim kurulu üyelerinin seçimi

yapılmıştır. Yeni borsa yönetimine ve başkanına, hazırlanan taslak teknik yönetmeliğin 6 aylık bir süre içerisinde incelenmesi ve yürürlüğe girmesi bakımından da SPK'nun onayına sunulması görevi verilmiştir. Bu arada Sayın Borsa Başkanı: Tokyo Borsası'nı, Seul Borsası'nı, Hongkong Borsası'nı, Bangkok Borsası'nı ve Manila Borsası'nı incelemiş ve 30 Ekim 1985'te olağanüstü toplanan Genel Kurul'da teknik yönetmelik kabul edilmiştir. Aslında SPK'nun hazırladığı taslak, üzerinde mevzii tadilat yapılarak, yani birkaç maddesinde birkaç ifade değişikliği ile yetinilip özüne dokunulmadan onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir.

26 Aralık 1985'te İMKB resmen açılıp faaliyete geçtiğinde, bizim kafamızda iki kaygı vardı. Gelişen bütün ekonomilerde menkul kıymetler borsaları kurulduğu vakit, borsa her şeyden önce bir pazar olduğuna göre; «Acaba borsa koduna alınmış olan menkul kıymetler için talebi karşılayacak talep var mıdır?» sorunuyla karşı karşıyaydık. Bugün edinilmiş olan tecrübelerin ışığı altında diyebiliriz ki: eski İstanbul Menkul Kıymetler ve Kambyo Borsası'nın işlemeyle, geniş ölçüde 1929 yılında çıkarılmış olan bir kanunun yapısının ve çatısının eskimiş olmasından ve netice itibarıyla üyelerinin de 15 kişiden oluşan bir monopol kurmasından kaynaklanmıştır. Borsanın açıldığı günlerde günlük muamele hacmi el değiştiren hisse senedi sayısı bakımından 2-3 bini, bunların değerleri itibarıyla da 10 milyon lirayı aşmaz durumda olmuştur. Halbuki 1 yıllık bir süre geçtiği vakit borsada işlem gören senet miktarı 30 binlere erişebilmiş ve bazı günlerde de muamele hacmi 500 milyon liraya erişebilmiştir.

Buradan şunu söylemek istiyorum. İMKB açılınca birinci kaygı ortadan kalkmıştır. Çünkü hisse senet-

leri arzında yıldan yıla hissedilir bir artma meydana gelmektedir. Şirketler gün geçtikçe daha çok özkaynaklarına müracaat etmektedirler. Bunda hükümetçe uygulanan para politikasının da etkisi olmaktadır. Uygulanan reel faiz haddi anonim ortaklıklar bakımından borçlanmayı cazip olmaktan çıkarmış ve ortaklara başvurmaya, özkaynakları artırmaya ve bunun için de sermaye artırımlarına gitmelerini zorunlu bir hale ge-

Prof. Dr. İsmail TÜRK

tirmiştir. Vergi Usul Kanunu'nda yapılan değişiklik de hisse senetlerinin artması sonucunu doğurmuştur. Çünkü anonim ortaklıkların sahip oldukları sabit değerlerin yıllar itibarıyla değerlendirilmesi, Vergi Usul Kanunu'yla Türk mali sisteminin bir parçası haline gelmiştir. Ve şirketler pasifte teşekkül eden fonları sermaye artırımlarında da kullanabilmektedirler. Aslında üç yerde kullanabilmektedirler. Sermaye artırımlarında ve zarar mahsubunda kullanabilmekte, kâr olarak da dağıtabilmektedirler. Bunlar genel kurul kararıyla olabilmektedir. Sonuçta hisse senetlerinde bir artış meydana gelmiştir.

Bu sermaye artırımları da Sermaye Piyasası Kanunu (SPKa.)'nın yürürlüğe girmesiyle başka bir yönden daha hızlanmıştır. O da şirketlerin kayıtlı sermaye sistemini kabul etmiş olmalarıdır. Şirketler esas sözleşmelerinde değişiklik yapmak suretiyle, eğer halka açık anonim şirketlerse, hisse senetlerini halka arzemişlerse, yönetim kurulu kararıyla ve SPK'nun onayıyla sermaye artırımına gidebilmektedirler. Bunun önkoşulu, SPK'ınca tespit edilen bir kayıtlı sermaye tavanı içerisinde kalmak ve sermaye artırımını dilimlere itibarıyla gerçekleştirmektir. Daha sonra doğrudan ticaret siciline giderek bunları tescil ve ilan ettirmektedirler. Sermaye artırımı için genel kurul toplanması, asliye ticaret mahkemesinin tasdiki gibi birtakım formaliteler de ortadan kalkmış durumdadır.

Rakamlar yıldan yıla bu yönde ümit verici olmuştur. Aşağı yukarı 1982 yılında şirketler yuvarlak rakamla 10 milyar liralık sermaye artırımını yapmışken, bu miktar 1984'te 64 milyara, 1985'te 75 milyara ve 1986'da 102 milyara erişmiş durumdadır. Hisse senetlerinin artışının diğer bir sebebi daha vardır. Sayıları az da olsa yıldan yıla üç-beş şirket halka açılmaktadır. Bu da Türkiye'nin uyguladığı iktisat politikasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye uyguladığı iktisat politikası bakımından dışa açık kalkınma modelini benimsemiştir. Biz ihracatın sürüklediği bir kalkınma modelini uyguluyoruz. Stabilizasyon politikasının en başarılı olduğu yön de burasıdır. Her ne kadar 1986 yılında, uluslararası pazarlarda meydana gelen değişiklikler, petrol fiyatlarındaki düşmelerden ötürü Türkiye'nin ihracatında bir gerileme var ise de; Türkiye aşağı yukarı 1980 yılında 2,9 milyar dolar olan ihracatını 8 milyar dolar noktasına eriştirebilmiştir. Bu strateji terkedilmemiştir. İhracat-

ta meydana gelen gerilemeyi telafi etme ve burada yeniden sığramalar kaydedebilmek için gerekli teşvik tedbirleri bir demet halinde hükümetçe alınmış ve uygulamaya sokulmuştur.

Elimde 1986 yılına ait olmak üzere rakamlar var. 1986 yılının Ocak ayında borsada işlem gören hisse senetlerinin tutarı 359 milyon lira iken, 12'nci ay itibarıyla 1 milyar 600 milyon liraya erişebilmiş durumdadır. Yıllık muamele hacmi de 8 milyar 703 milyon lira olmuştur. Borsada özel sektör tahvilleri, gelir ortaklığı senedi, Hazine bonusu da göz önünde bulundurulduğu vakit, bizim tespitlerimize göre yıl içinde 1 trilyon 118 milyarlık bir işlem cereyan etmiş durumdadır. Bunu dolara indirgediğimiz vakit pek büyük bir mana ifade etmeyebilir. Fakat başlangıç yılı olarak, bunu kötü bir başlangıç şeklinde değerlendirmemek lazımdır. İMKB'nda cereyan eden iş ve işlem hacmi bugün için bizi tatmin etmemelidir. Tatmin ederse gelişme sağlanamaz. Fakat bu iş ve işlem hacmi

gelecek için vaatçidir. Tabii Türkiye iktisadi kalkınmasını sürdürebilirse... Gerçekte bu iktisadi kalkınma sanayileşme hızının artması manasına gelmektedir. Ve 1986 yılında Türkiye son 10 yılın en yüksek kalkınma hızını gerçekleştirmiştir. İMKB'nın birinci yılının bununla eş zamanlı olması bir şanstır, bir yerde. Çünkü sanayi sektöründe % 10'un üzerinde bir büyüme meydana gelmiştir. Sanayi sektörünün % 90'ı aşan, % 93'e erişen bir kısmı imalat sektöründen oluşmaktadır. Ve sermaye piyasasıyla ilgili kuruluşlar da daha çok imalat sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlardır.

İMKB'nın çeşitli sorunları vardır. Bu sorunların başında bina sorunu gelmektedir. Ayrıca, personel sorunu vardır. Bunu donatım sorunu, bilgisayar sorunu izlemektedir. Gene de İMKB bu yönden şanslıdır. Çünkü mali sektörde bir reform kredisi Hazine için sağlanmış durumdadır. Böylece İMKB da modern araç ve gereçlerle donatılabilmek bakımından desteklenebilecektir. İMKB bu imkanı iyi değerlendirebilirse, gelişme için umut verir durumdadır. Üye sayısı artmaktadır. Menkul kıymet arzı artmaktadır. Ayrıca talep yönünden bir tıkanıklık yoktur.

TEKBAŞ — Teşekkür ederim Sayın Türk Sermaye piyasasıyla ilgili bir gösterge olarak halka ihracına izin verilen menkul değer rakamlarından söz ediliyor. Siz de o rakamları verdiniz. Yalnız hisse senedi ihracına izin verme, bir yerde mevcut anonim şirketlerin rüçhan hakkı yoluyla sermaye artırımına gitmesi oluyor. Burada bir halka açılma söz konusu olmadığı için, gerçek anlamda halka açılan bir şirket ile sermaye artırımına giden bir şirket arasında bir ayırım yapmamızda yarar var mı? Öte yandan, halka ihracına izin verilen tahvil tutarı ile gerçekten ih-

ES Yayınları sunar

Prof. Dr. Ünal TEKİNALP

SERMAYE PİYASASI HUKUKUNUN ESASLARI

Bilim ve iş çevrelerinin beklemediği yapı.

Fiyatı (KDV'li): 1000.- TL

İsteme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Binbirdirak, Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet-İstanbul

Telefon: 526 34 11

Not: Ödeneği portalaşma yapılmaz. PTT ile yollanmasını istayanların, kitap bedeline 400.- TL taahhütlü pul tutarını ekleyerek bileden bevale çıkarmaları gerekmektedir.

raç edilen tahvil tutarı arasında bir fark olmaktadır. Geçen yıl 105 milyar liralık bir ihraç izni verilmişken, gerçekleşen ihraç 75 milyar lira olmuştur. Çünkü ihraç izni alıp da çıkarmayan şirketler olabildiği gibi, yıl sonuna gelen bazı ihraç izinleri de bir sonraki yıla -örneğin Aralık'ta izin alıp Ocak ayına- kayabilmektedir. Ayrıca halka arz edilmeksizin, çıkarılan ve genellikle şirket ortakları tarafından alınan tahviller de bulun-

Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş

maktadır. Bu konuda ne düşünüyorsunuz? Hemen belirtirim ki, gerçekten halka açılan şirket olarak geçtiğimiz günlerde tek bir Mart var. Bu kuruluşta 900 milyon liralık bir hisse senedinin mevcut ortak bünyesinden halka satışı söz konusu olmuştur.

TÜRK — Sermaye artırımında, Türk Ticaret Kanunu (TTK)'nin 394. maddesinden kaynaklanan rüçhan haklarının kullanımı bahis konusu olmaktadır. TTK 394. maddesi ana-hatlarıyla şunu söylemektedir: Bir şirket sermaye artırımına gittiği vakit, şirket ödenmiş sermayesindeki paylar oranında eski ortaklar, yeni

hisse senedi alabilirler. Sizin de biraz önce ifade ettiğiniz gibi bu sermaye artırımlarının aşağı yukarı % 98'i rüçhan haklarının kullanılması şeklinde kendini göstermektedir. Ve eğer şirketin ortakları rüçhan haklarını kullanmıyorlarsa, SPKa.'nın 7. maddesinde, satış süresi içerisinde rüçhan haklarını kullanmayan ortakların rüçhan haklarını kurucu ortak, ortak, bir banka veya aracı kurum taahhüt etmektedir. Ve onlar satış süresinin sonunda bunları satın almaktadırlar. Burada memnuniyetle ifade etmek isteyeceğim bir husus var. Şirketler, gün geçtikçe, ortaklar tarafından kullanılmayan bu rüçhan haklarını taahhüt eden bir kişi veya kuruluş olmasına rağmen, halka arz etmeyi tercih etmektedirler, açılmak istememektedirler.

Burada gene sermaye piyasasının gelişmesi bakımından üzerinde durmak isteyeceğim bir husus var. Aslında sermaye piyasasının yeterince gelişmiş olduğu memleketlerde eski ortaklara nominal değeri üzerinden hisse senedi satma diye bir durum yoktur. Bunlar piyasa rayıç değeri üzerinden eski ortak-yeni ortak ayırımı yapmaksızın hisse senetlerini halka arz ederler. Bize yapılan son başvurulara göre şirketler bunları primli olarak ihraç etmek ve halka satmak istemektedirler. Bizim yayınladığımız ikinci sirküler buna ilişkindir. Şirketin eski ortakları da dilerlerse kendi rüçhan hakkını kullandıktan sonra tıpkı halktan biri gibi primli ihraç fiyatlarıyla hisse senedi satın almaya başlayacaklardır. Bu bir tomurcuktur, bir ümit ışığıdır. Ancak Anglosakson memleketlerinde, Kuzey Amerika, ABD, Kanada ve Japonya'da daha çok uygulanması olan bir şeydir. İngiltere'ye, Kıta Avrupası'na geçtiğimiz vakit, rüçhan hakları olan ortaklar; «Biz bu şirketin kurucusuyuz. Taşında, toprağında, bahçesinde, inşaatında emeğimiz var.

Bunları halka arz etmekten önce, eski ortak olarak rüçhan haklarını kullanmayanların haklarını da biz kullanalım ve nominal değerler üzerinden hisse senetlerini alalım.» demektedirler. Bu tartışmalar halen cereyan etmektedir. Buna karşı bizdeki gelişme memnuniyet vericidir. Biraz önce değindim. Bir başvuru olmuştu bize. Sonuçta bu gibi hisselerin primli olarak ihracına müsaade etmişizdir.

TEKBAŞ — Primli ihraçlarda vergi sorununun ortadan kalkmasının da bu konuda olumlu bir etkisinden söz edebiliriz. Eskiden primli ihraçlarda, bu, şirket kârı olarak vergiyeye tabi tutuluyordu. Yapılan değişiklikle bunun ortadan kaldırılması, primli ihraçları daha cazip hale getirdi.

TÜRK — Tabii sermaye kaydedilmek kaydıyla... Şimdi sorunuzun tahvil ihracıyla ilgili ikinci kısmına geçeyim. 1986 yılında 116 kuruluş tahvil ihraç etmiştir. Ve bunların 100 tanesi halka arz edilmek üzere çıkarılmıştır. 100 tanesi de plasman tahvilleridir. Sizin üzerinde durduklarınız ise, halka arz edilebilmekte, fakat nama muharrer olarak çıkarılmakta ve şirketler belirli alıcılara bunları satmaktadırlar. Ancak, bunların oranı o kadar büyük değildir. Yani verdiğimiz 112 milyarlık izin içerisinde % 10'u geçmez. Tahvillerden halka arz edilmeyenleri 12 milyarın üzerinde değildir. Dolayısıyla halka arz edilenler % 90'dan daha fazla bir kısmı teşkil etmektedir.

TEKBAŞ — İhracın gerçekleşmesi olarak değil, ihraç izni olarak...

TÜRK — İhraç izni olarak... Diğeri izahnamede belirtiliyor zaten. Biz takvim yılı itibariyle verdiğimiz izinlerin rakamlarını veriyoruz. Şirket gerçekten Aralık ayı içinde izin alabilmekte ve bunun halka arzını da Ocak ayı içerisinde yapabilmektedir. Bizim verdiğimiz izinlerin tutar-

ları takvim yılı itibariyle, SPK'nun kararına bağlanmış izin rakamlarını göstermektedir.

TEKBAŞ — Teşekkür ederim. Sayın Karşı, geçen bir yıllık sürede sermaye piyasasındaki ve özellikle İMKB'ndaki gelişmeleri değerlendirebilir misiniz? Gelişmeleri tatmin edici buldunuz mu?

şu anda borsa'nın bina sorunu, çözüm bekleyen en önemli konudur; yazık ki, bu sorun, ekonomik konuların önüne geçmiş durumdadır; ayrıca borsa için daha esnek ve işlek yeni bir sistemin aranması gerekiyor

KARSLI — İMKB şu bir yıl içinde gerçekten iyi bir gelişme gösterdi. Aslında bu gelişme, geçen seneki faaliyet hacimleri itibariyle 5-6 kat şeklinde ifade edilebilir. Geçen sene Mart ayındaki günlük iş hacmiyle bugünlerdeki iş hacmi arasında 5-6 katlık bir fark var. Kat olarak bakıldığı zaman tabii çok büyük bir gelişme gösteriyor. Ama mutlak rakamlar ele alınıp, hele biraz evvel Sayın Türk'ün dediği gibi dolar bazında bir mukayese yapılacak olursa, gelişmiş ülkelere veya orta gelişmiş ülkelere göre bizdeki rakamların fazla bir şey ifade etmediği ortaya çıkar. Fakat buradaki gelişme, borsamızın bir yaşında bir çocuk olduğu ve gelişmiş ülkeler borsalarının 150-200 yıllık bir tarihi olduğu na-

zarı itibare alındığı zaman, daha başka bir anlam kazanıyor.

Bir başka açıdan bakıldığında, borsadaki gelişmenin son derece tabii bir gelişme olduğu da kabul edilebilir. Türkiye 50 milyondan fazla nüfuslu bir memleketdir. Fert başına milli geliri bugün asgari hesapla 1.200 dolar civarındadır. Bu hesapların yanlış olduğu, aslında 1.600 - 1.800 dolar civarında olması gerektiği de ileri sürülüyor. Her halükârda milli geliri

Muharrem KARSLI

1.000 doların üstünde olan 52 milyon nüfuslu bir memlekette, böyle bir boranın gösterdiği gelişmeye, özellikle uygulanan iktisadi sistemin de anonim şirketlere, sermaye piyasasına yer veren liberal bir ekonomi sistemi olduğu nazarı itibara alındığında, fazla şaşmamak gerekir. Hatta varılan rakamları da öyle fazla büyütmemek gerekir. Yalnız gelişme hızına bakılırsa, Türkiye'nin sermaye piyasasının içine düştüğü rötari çok kısa zamanda kapatarak en azından orta derecede gelişmiş ülkeler çapında bir sermaye piyasasına ve bunun organize kuruluşu olan bir borsaya sahip

olacağı kabul edilebilir. Sermaye piyasası açısından orta çapta gelişmişlere misal vermek gerekirse; Hongkong, İtalya, Danimarka, Hollanda gibi ülkeler gösterilebilir. Buralardaki borsalarla mukayese edilebilecek bir borsaya ülkemizin 5 - 10 sene içinde sahip olması mümkündür. Ayrıca borsacılığın tarihi nazarı itibara alınır, daha 1866'larda kurulmuş olan eski borsamızın Avrupa'nın sayılı borsalarından biri olarak senelerce faaliyet gösterdiğini de hatırlatmak gerekir. Gerçi o zamanlar bir imparatorluk vardı Türkiye'de. İmparatorluğun imkânları vardı; ama, 1866 borsasındaki kayıtlı ve işlem gören şirketlerin tümünü bir araya toplasanız, iktisadi varlığı ve büyüklüğü itibariyle bugünle kıyaslandığında, mesela bir Çukurova Elektrik kadar etmez. O bakımdan bunlar nazarı itibara alındığında, borsamızın şöyle bir 5 - 10 yıllık gelecek içinde belki 1986 yılındaki gelişmesini dahi gölgede bırakacak bir gelişme göstereceği şimdiden söylenebilir.

Bu gelişmeyi hızlandıracak başka faktörler de var. Bir defa Türkiye'de sermaye piyasası artık başıboş değildir. Bir Sermaye Piyasası Kanunu, bir Sermaye Piyasası Kurulu vardır. Piyasa hergün günün ihtiyaçlarına göre düzenlenmektedir. Her ne kadar bir kanuna, bir kurulun denetimine ve düzenlemesine tabi olmak serbestiyet açısından olumsuz gibi görünüyor da; konuya sermaye piyasasının ana unsurlarından olan güven ve disiplin açısından bakıldığında; SPKa. öncesindeki bir eksikliğin kapanmış, tamamlanmış olması da; sermaye piyasasının gelişmesinde aktif ve olumlu bir faktörü oluşturmuştur. Bundan sonraki günlerde yeni birtakım beklentiler var. Türkiye'de bir KİT realitesi var. Türkiye'de özel teşebbüs, özel sermaye eliyle sanayileşmenin ve kalkınmanın mümkün olmadığı dönemlerde bu iş devlet

eliyle ve devlet sermayesiyle yapılmaya çalışılmıştır. 1930'larda başlayan bir sanayileşme olayı vardır. 50 yıldan beri sermaye ve tecrübe birikimi yapan kuruluşlar doğmuştur. Sümerbank, SEKA, THY, DDD, PTT gibi kuruluşlar yalnız Türkiye çapında değil, uluslararası çapta dev kuruluşlardır. Eğer bunlar özel sektör kuruluşları olarak kurulup gelişseydi, bugün Türkiye'de de sermaye piyasası belki bir Fransa, bir Almanya aya- rında olabilir; ya da onlarla mukayese edilebilir düzeyde olurdu. Bu kuruluşların halka açılması ve özelleştirilmesi mümkün olduğu takdirde, bizim şimdi «İşlem hacmi 5 kat, 6 kat artmıştır.» diye övündüğümüz ve avunduğumuz rakamlar, gelecek yıllardaki gelişmeler karşısında çok gülünç kalacaktır.

Borsanın gelişmesi derken, iktisadi faktörler de iktisadi sebepler de söz konusu edilmek gerekir. Zaten benzeniz de Borsa Başkanlığı görevini üstlendiğim zaman bu işin kolay olmayacağını, birtakım zorluklarla mücadele edeceğimizi peşinen göz almıştım. Fakat mücadele edilecek zorluklar nitelik değiştirdi. Önceden: «Memlekette yeterince menkul kıymet arzı bulunabilecek mi? Bunlara talep yaratabilecek mi? Halka açılmayan kuruluşları halka açılmaya ikna edebilecek miyiz?» gibi iktisadi konularda düşünülüyordu. Oysa şimdi bizim karşımızdaki en önemli mesele –son derece gülünç gelecek ama-bina meselesidir. Borsanın gelişmesi konusunda, her işi bir tarafa bırakıp bina işiyle uğraşacağım, aklımın köşesinden bile geçmezdi.

Borsanın kuruluşu çalışmaları esnasında, bina konusunu araştırırken, önümüzde pekçok alternatif vardı. Bunlardan belki de en iyisi 4. Vakıf Han'dı. 4. Vakıf Han o günlerde harap vaziyetteydi. Restore edileceği rivayet ediliyordu. Bunlar, güven ver-

meyen rivayetlerdi. Çok aşırı kiralar isteniyordu. Ortada her tarafı bakım-sız, pislik içinde, kullanılmaz durumda bir bina vardı. O binaya cesaret edip de giremedik. Başka binalar teklif edildi, onlara da baktık; bunlar içinde Emniyet Sandığı binasının eski olmakla beraber, her bakımdan bizim ihtiyacımıza uygun bir bina olduğu görüldü. Bu tespit, binayı o günlerde kullanan bankanın genel müdürü ve bizim ilgili olduğumuz bakanla birlikte yapıldı. Bu arada binanın tümüyle borsaya devredileceği vaat edildi. Sonunda biz orada borsayı kurduk ve açtık; bir hayli masraf yaptık, külfete katlandık, yerleştik. Şimdi binanın bizim ihtiyacımıza yetecek hacimde olan bölümü, vaat edildiği halde bir türlü bize teslim edilmiyor. Bunun maalesef ayrıca üzüntü verici bir sebebi de var. Borsa o binaya gelmekle, o binada faaliyette bulunan bankaya büyük bir iş imkânı getirmiş oldu. Binada bulunan banka şubesinin ismi değiştirildi, «Menkul Kıymetler Şubesi» haline getirildi. Şubeye hemen menkul kıymetlerde tecrübeli ve atak bir müdür atandı. Âdeta «Hazır borsa buraya gelmişken biz bu avantajdan yararlanalım, borsanın 1 numaralı üyesi olalım.» denildi. Verilen söz böylece unutuldu. Eğer borsa böyle bir aldatma karşısında kalmasaydı, başka yerde başının çaresine bakardı. Ama şimdi kaldıralım borsayı buradan başka yere götürelim; orada olmadı, oradan başka yere götürelim; bu olacak iş değil tabii... Geçen sene olsaydı başka bir yere giderdik.

Böylece borsada fiziki mekân meselesi, iktisadi konuların önüne geçmiş durumdadır. Bu fiziki mekân meselesi çözümlenmedikçe, iktisadi veriler ne kadar uygun olursa olsun, 3 - 5 ay sonra borsanın kilitlenmesi ve iş göremez hale gelmesi mukadderdir. Şimdi önümüzde yeni birtakım alternatifler var. Yeniden 4. Vakıf Han'a

mı gidelim? Ataköy'de Dünya Ticaret Merkezi kuruyor, oraya borsanın gelmesini istiyorlar. «Bedava arsa verelim, gelin istediğiniz gibi bina yapın.» diyorlar. Ataköy'ün uzaklığı bir yana, bu proje ne zaman gerçekleşir? Yapılan incelemelere göre, bu projenin gerçekleşmesinin gecikmelerle 2000 yılını bulacağı anlaşılıyor 2000 yılına kadar biz ne yapalım? Diğer taraftan 4. Levent'te Yapı - Kredi Bankası'nın bir büyük iş merkezi inşaatı var. Orada çok güzel bir bina var, henüz proje üzerinde. Tadilat da yapılabilir. Oraya gitmemiz mümkün. Oradan bir teklif bekliyoruz. Fiyat henüz verilmedi. Borsa binası olmasa çok elverişli bir bina. Ancak, şehrin merkezinden uzaklaşma, dışarı çıkma konusu bizi düşündürüyor. Ayrıca Şişli'deki belediyeye ait eski otobüs garajı yıkılıyor; onun yerine büyük bir ticaret merkezi inşaatı söz konusu. İnşaatı yapmayı düşünen şirketle temasımız var. Onlar bize oradan bir yer vermek istiyorlar. Ama bunların hepsi, gerçekleşmesi 5-6 sene isteyen projeler. Bu süre içinde bizim varlığımızı bir yerde kilitlenmeden sürdürmemiz gerekiyor.

Bunun için palyatif sayılabilecek başka tedbirler de düşünülüyor. «4. Vakıf Han'daki eski borsa salonunu kiralayalım. Salon orada, borsanın idare binası burada olsun.» gibi bir görüş var. Bu da dünyanın belki de salonu başka yerde, idare binası başka yerde olan tek borsası gibi son derece orijinal bir durum ortaya çıkaracak. Bizim yakınımızda eski Milli Türk Talebe Birliği binası var. Şimdi Halk Eğitim Merkezi sanıyorum. Oradan bahsediliyor. Elverişli olmamakla beraber düşünülebilir. Maalesef biz bir seneden beri asıl uğraşacağımız meseleleri bir tarafa bırakmışız, gördüğünüz gibi bunlarla uğraşıp duruyoruz. Ne yapacağımız da henüz belli değil. Bir taraftan da mevcut borsa

binasında adım adım yer kazanma savaşını içindeyiz.

Borsanın kurulması öncesinde, biliyorsunuz, yönetmelik çalışmaları yaptık. Bu yönetmelik çalışmaları 6 ay sürdü: verilen sürenin hemen hemen son günlerinde tamamlandı. Bu yönetmelik çalışmaları sadece bir teklif yönetmeliği değil, sayıları 5-6'yı bulan çeşitli konulardaki yönetmelikleri de kapsıyordu. Bunları bitirdik ve borsayı açtık. Borsanın tabii ki sistemi çok önemlidir. Dünyada kaç borsa varsa, aşağı yukarı o kadar sistem olduğu söylenebilir. Fakat sistemler gruplandırıldığı zaman; (1) halen bizim uyguladığımız Kıta Avrupası borsalarında genellikle görülen bir sistem var, (2) eski İngiliz müstemlekelerinde veya onların etkisi altında kalmış komşu ülkelerinde kullanılmakta olan Anglosakson tipi, eski Anglosakson borsalarının prototipi diyebileceğimiz basit borsa sistemleri var. Bizim Uzakdoğu'da incelediğimiz borsalar, bu sistemin basitinden en yüksek derecede gelişmişine kadar olan borsalardı. Fakat seyahatten dönüşümüzde borsa sistemini bu incelemelerin ışığında yeniden kurmak mümkün değildi. Borsanın açılışına pek az zaman kalmıştı. Üstelik de borsa yönetmeliğinin çok uzun araştırmalar sonucunda taslağının hazırlandığı ve bunun üzerinde mümkün mertebe fazla değişiklik yapılmaması bizden istendi. Biz de borsanın açılışına az bir zaman kala pişmiş aşı su katmayalım dedik ve borsayı o sistemle açtık.

Aslında mevcut sistemin bazı faziletleri de var. Özellikle bizimki gibi ince piyasalarda borsa üyelerinin zaman zaman borsadaki fiyat oluşumunu etkilemek, birtakım manipülasyonlara girişmek istemeleri mümkündür. İş hacminin de az olması bunları tabii bir şekilde önlemeye yetmemektedir ve yetmeyebilir. Dolayısıyla bugünkü sistemimizin öncelik verdiği

kontrol ve denetim, fiyat hareketlerine gerektiğinde müdahale imkânı, yönetmeliğin hazırlanmasında öngörülmüştür ve fayda doğurmuştur, bu bir senelik süre içinde. Fakat biraz evvel verdiğimiz rakamlar, borsanın hızlı gelişmesi ve bundan sonra da belki bu gelişmeyi cüce bırakacak çok daha büyük gelişmelerin beklenmesi, artık borsaya daha esnek, daha işlek yeni bir sistem aranması gerektiğini bize gösteriyor. Ayrıca bu sistemin bir senelik uygulama içinde bazı aksaklıkları da tespit edilmiştir. Bu aksaklıkları kısaca şöyle özetlemek mümkündür:

Bir defa bizim borsamızda seans, «bir şirketin hisse senedine tahsis ediler zaman» olarak yönetmelikte tarif edilmiştir. Ve hisse senetleri seans seans borsada işlem görmektedir. Hepsi bir arada işlem görememektedir. Bir şirketin menkul kıymetlerine belli bir süre tahsis edildikten sonra diğerine geçilmektedir. Bu bir sıra dahilinde yapılmaktadır. Biz alfabe sırasını tercih ettik. Ama başka sıra tipleri de uygulanabilir. Birinin işlemlerini bitirdikten sonra, öbürüne; öbürünün işlemlerini bitirdikten sonra, bir başkasına geçmek suretiyle bir tur tamamlanmaktadır. Sonra bir teneffüse çıkılmaktadır. Birinci seansta oluşan fiyatların ışığı altında borsa üyelerine müşterileriyle ve merkezleriyle temas etme imkânı tanınmaktadır. Bu temaslar sonucunda alınan yeni borsa emirleriyle borsa üyeleri tekrar salona ikinci seans için geldiklerinde; yeni emirlerle, yeni fiyatlarla ortaya çıkmaktalar ve ikinci seansta da yine aynı şekilde sıra verilmek suretiyle hisse senetleri veya diğer menkul kıymetler teker teker işleme sunulmaktadır. Tabii bu sistem, 5 dakika birinci seansta 5 dakika da ikinci seansta olmak üzere bir gün içinde bilemediniz 10 dakika gibi bir zamanın belli bir şirketin menkul kıymetlerine ayrılabilmesine im-

kân verdiği için, devamlılık avantajına sahip değildir. Oysa Anglosakson tipi borsaların zaten bir ismi de «continious auction» sistemidir. Bu sistemde borsa salonu açık kaldığı sürece, sabahın dokuzundan öğleden sonra -saat 16:00'ya mı, 17:00'ye mi kaçta kadarsa, o süre içinde her an ve her dakika bütün hisse senetleri ve bütün menkul kıymetler işlem görür, işleme tabi tutulabilir.

İkincisi, mevcut sistemimiz yazılı borsa emirlerine yer vermiş olması dolayısıyla biraz kırtasiyeci kalmıştır. Biz bu sistemin biraz değişik, sulandırılmış şeklini Danimarka'da inceledik. Danimarka Borsası'nda bizim tek fiyat, çok fiyat yöntemine benzer bir sistem var. Tek fiyatı kaldırmışlar yalnız. Doğrudan doğruya çok fiyat yöntemine geçilmiş. Çok fiyat yönteminde de bir değişiklik yapılmış. Yazılı borsa emirleri yerine sözlü, el kaldırarak, işaret yaparak, sesle verilen borsa emirleri ikame edilmiş. Ve biraz daha hız kazanmış borsa. Ama onlar da, yazılı emirler b'z tarafa bırakılmış olmasına rağmen gene şikâyetçiler. Nitekim bu yılın Şubat ayında yeni bir elektronik borsa sistemine geçtiler ve o sistemi tümüyle bıraktılar. Ayrıca bizim borsanın fiyat oluşturma mekanizması matematik yapısı itibarıyla biraz karmaşıktır. Tek fiyat yöntemi esnasında verilen borsa emirlerinin tasnif edilmesi ve bunlardan bir açılış fiyatının ortaya çıkarılması tam bir saat almaktadır. Bu da birinci seansta verilen borsa emirlerinin çokluğuna azlığına bağlı olarak değişmektedir.

Sistemin bir özelliği de kapalı zarf usulüne benzemesi. Herkes birbirinden habersiz olarak yazılı emirler vermekte, kimse kimsenin ne yazdığını bilmediği için bazen enteresan durumlar ortaya çıkabilmektedir. Mesela aynı şirketin yeni hisse senedinin eski hisse senedinden daha pahalı bir fiyat bulunduğu görülüyor. Oy-

sa yeni hisse senediyle eski hisse senedi arasında en azından bir temettü farkı vardır; 200 lira, 300 lira her neyse... Yenisinin eskisini daima geriden takip etmesi gerekir. Bu mümkün olamıyor bazı hallerde. Gerçekte bu o kadar önemli bir mesele değil. Bugün olmazsa yarın bu fark düzelebilir. Bundan daha önemli bir mesele var. Bizim yönetmeliğimizde «oransallık» diye bir konu yer alıyor. Oransallık şu: Bir şirketin menkul kıymetleri belli bir miktarda satışa sunulmuştur. Alıcılar daha fazlaysa, ya da alıcı belli olup satıcı bundan daha fazlaysa, mevcut alış veya satış imkânının karşı tarafa paylaştırılması gerekiyor. Tabii birtakım öncelik kuralları var, zaman önceliği var. Ama bizim yönetmeliğimiz zaman önceliğini şöyle tarif etmiş: «Aynı seans içinde verilen bütün emirler, aynı zamanda verilmiş sayılır.» Binaenaleyh ikinci seansta verilenlere göre birinci seansta verilenler zaman önceliğine sahip ama, birinci seansta verilen emirlerin hepsi eşit durumda. Bu arada müşteri önceliği var. Ayrıca birtakım öncelikler var. Ama bunların fazla etkisi olmuyor. Ve neticede gelip 5 kişi 500 tane Kartonsan hisse senedini satışa sunduğu ve karşısında da 7 kişinin 900 tane alım emri bulunduğu zaman, hisse senetlerinin bunlara paylaştırılması bir mesele oluyor.

Yönetmeliğimiz bu paylaştırmanın eşit miktarlarda olmasını öngörüyor. Eşit miktarlarda bile olsa 300 hisseyi 700 kişiye bölüştürdüğünüz zaman küsuratlı rakamlar çıkacaktır. Ortada kupür meseleleri vardır. Bu kupür meselelerini halledemediğimiz için, böyle bir paylaştırmaya zaten gitmemiz mümkün değil. Kaldı ki yönetmelik de paylaştırmamızın eski icraiflas tabiri ile garâmeten yapılmasını, yani herkesin talep ettiği miktarla orantılı olarak yapılmasını gerektiriyor. Belki de alıcılardan bir ta-

nesi talebine göre satışa sunulan hisse senetlerinin % 70'ini, % 80'ini alacaktır; geri kalanı da ötekiler paylaşacaktır. Bu işi bilgisayara yaptırabiliriz dedik. Fakat bilgisayar, kupür farklarını dikkate almadan bu işi yaptırdı, içinden çıkılmaz bir durum ortaya çıktı. Bilgisayara bütün şirketlerin hisse yapılarını, hisse senetlerinin kupür bünyelerini, sermaye bünyelerini yüklemeye kalkmamız lazım ki; bu da son derece külfetli ve astarı yüzünden pahalıya mal olacak bir uygulama... Ayrıca bunu da yaparsak, alıcılarla satıcılar arasında teslim - teslim meselesi var. Biz bu işi beşeri yoldan yapıyoruz. Borsanın eksperleri kim kime daha yakınsa, kimin bürosu kimin bürosuna daha yakınsa; onların birbirlerinden alacağı miktarları birbirlerine kaydırmak suretiyle teslim - teslim işini biraz daha kolaylaştırabiliyor ki, bilgisayar bunu da yapamaz.

Bu oransallık meselesinin en büyük sakıncası da şu: Zaman zaman borsa üyelerinden bazılarının oransallıktan büyük pay kapabilmek için gerçekte kendilerine verilen emirlerin çok üstünde borsa emirlerini borsaya intikal ettirdikleri görülüyor. Bizi borsanın açılışından beri en çok uğraştıran, en çok üzen ve en çok çare aramaya sevkeden konu da budur. Anglosakson borsalarında oransallık diye bir konu yok. Çünkü orada kapalı zarf usulü yok. Bir de devamlı müzayede sistemi olduğu için bütün emirlerin birarada aynı anda kutudan çıkması diye bir sorun yok. Tahtalar vardır; tahtalara herkes alış veya satış emirlerini yazar; burada olsa olsa bir öncelik kuralı vardır. Tebeşiri önce alıp tahtaya teklifini önce yazan öncelik kuralına sahiptir. Bizim o borsalardaki incelemelerimiz ve yaptığımız araştırmalar, bu gibi sorunların ortaya çıkmadığını bize gösterdi. Şimdi bu tip borsalardan Uzakdoğ'da pek çok var. Ama bizim

yakınlarımızda sadece Ürdün'de bulunuyor. Ürdün'de bunu 1976 senesinde, Dünya Bankası (IBRD) uzmanlarından, zaman zaman Türkiye'ye de gelip giden Hollandalı profesör Antoine Van Agtmael kurmuş. İkinci 5 yıllık süresi geçen sene benim ziyaretim sırasında dolmuştu. Şu anda üçüncü 5 yıllık süresini yaşıyor Ürdün Borsası, Borsa Başkanı Dr. Hashem Sabbagh'ın dediğine göre, tıkr tıkr işleyen, hiçbir ihtilafa sebep olmayan bir borsa. Bilmiyorum; acaba Ürdünlüler mi ihtilafları azaltıcı bir mizaça sahip, yoksa bu sistemin marifeti mi? Bana sistemin marifeti gibi geliyor. Çalışma sistemini bütün üyelerimizin görmesini, yakından incelemesini istedik ve 27 Mart'ta Ürdün Borsası'na bir seyahat tertitledik. Sıra genel kurula geldiği zaman; üyelerimiz başarılı bir örneği yakından görmüş, tanımını olarak bilinçli bir şekilde kararlarını verecekler, oylarını kullanacaklardır; yeni yönetmeliğin genel kurulda onlanması sırasında...

TEKBAŞ — Benim izlediğim kadarıyla, Sayın Karşılı'yı bazı problemlerin içinde gördük. İyimser bir görünüm yerine biraz karamsar bir tablo çizdiler. Bu arada ben bir-iki rakam vereyim. Biraz önce çeşitli borsa büyüklerinden söz edildi. Borsa büyüklüğü denildiği zaman ya borsadaki işlem hacmi akla geliyor ya da borsa da kote edilmiş hisse senetlerinin toplam piyasa değeri... İşlem hacmi (milyar dolar) olarak 1985 yılında Amerika 760, Japonya 270, İngiltere 48, Kanada 25, Almanya 29; daha küçük ülkelere doğru gelince İsviçre 8.5, Singapur 6, Hongkong 5.5, Belçika 3 ve İsrail 1.5 gibi borsa büyüklüklerine sahipler. Türkiye'de 1986 yılında 8.7 milyar TL'lik bir işlem hacmi olduğuna göre, bunu yıl ortası kurdan dolara çevirdiğimizde aşağı yukarı 13-14 milyar dolarlık bir borsa büyüklüğü rakamı ortaya çıkıyor;

ki bu oldukça düşük. Diğer taraftan borsaya kayıtlı hisse senetlerinin piyasa değerine baktığımızda karşılaştırılabilir ülkeler (milyar dolar) olarak Brezilya 43, Malezya 20, Hindistan 15, Güney Kore 7.5, Tayvan 10.5, Ürdün 3 gibi rakamlar var. Türkiye'de 40 şirkete ait hisse senetlerinin işlem gördüğü birinci kesimde 1986 yılı sonundaki piyasa değerleri toplamı yaklaşık 700 milyar TL'dir. Buradan da 1 ya da biraz daha düşük dolar kuru alırsak 1.1 milyar dolarlık bir piyasa değeri ortaya çıkıyor. Eğer sadece 40 şirketle sınırlı tutmayıp işlem gören diğer hisseleri de dahil etsek ve piyasa değerini 1 trilyona yükseltecek olsak, gene 2 milyar doların altında bir piyasa büyüklüğü çıkıyor. Sayın Karşılı, borsanın karşılaştığı sorunlar arasında bina ve yönetmelikten, daha doğrusu bir sistem arayışından söz etti. Bu konuda borsa da faaliyette bulunan aracı kuruluşların düşünceleri nelerdir? Borsa bankerlerini temsil eden derneğin başkanı Sayın Emekli'nin görüşünü alalım. Buyurun efendim.

borsa yönetimi biraz liberalleştirilmelidir; yapılan düzenlemeler nedeniyle borsa; kamu menkul kıymetlerinin, özel sektör borçlanma kâğıtlarının müşteri ve fiyat bulduğu bir yer olma noktasına henüz gelememiştir

EMEKLİ — Borsamız hakikaten büyümekte olan bir çocuktur; Sayın Hocamın ve Sayın Karşılı'nın değer-

lendirmelerine katılıyorum; biraz sonra ortaya koyacağımız yetersizliklerine ve eksikliklerine rağmen... Zamanla bu eksikliklerin de müşterek gayretlerle giderileceğine eminim. Söz konusu eksiklikler, kanımca borsa yönetiminden ziyade sermaye piyasasından, Türk ekonomisinden kaynaklanmaktadır. Biz borsaya; ekonomiye özkaynak ve yabancı kaynak arayabileceğimiz, müşteri veya mal arayabileceğimiz ve bunları da en uy-

Münir EMEKLİ

gun koşullarla bulabileceğimiz bir pazar olarak bakıyoruz. Tabii olaya böyle bakınca, Türk ekonomisinin gelişmesini, bu kaynakların konvansiyonel bankacılık sistemi yerine yerleştirmek istediğimiz sermaye piyasasından temini alışkanlığının ne kadar geliştiği açısından görmek lazım. Olaya bir de bu piyasada işlem gören menkul kıymetler açısından bakmak lazım. Borsanın işlem hacmini kabartan rakamlara baktığımız zaman da, büyük bir kısmının; kamuya ait borçlanma araçları, Hazine bonosu, devlet tahvili ve gelir ortaklığı senetlerinden oluştuğunu görüyoruz.

TEKBAŞ — % 95'...

EMEKLİ — Çok büyük bir rakam. Şimdi ekonominin kaynaklarını kim alıyorsa, borsanın işlem hacmini de o oluşturuyor demektir. Bu menkul kıymetler borsa işlem hacmine giriyor ama, bunların alıcısı veyahut da fiyatları borsada oluşmuyor. Bunlar SPK'nun isabetli bir kararıyla Menkul Kıymet Tanzim Fonu'nun borsa işlemlerinden kaldırılması sonucunda borsaya kaymış tescil işlemleridir. Bunları borsanın sağladığı işlem hacmi olarak görmemeli. Geriye tahvil konusu kalıyor. Borsada kote edilmiş menkul kıymetlerin borsada işlem görme mecburiyetinden dolayı tahvil alışverişi de borsada kaydedilir görünmektedir. Aslında tahviller de borsada müşteri ve fiyat bulmuyor. Bunun da bugün için bir tescil işlemi olduğunu kabul etmemiz lazım. Hatta o kadar ki, bize söylenildiğine göre, bazı aracı kurumlar bu tip alışverişleri bekletip, daha da yüksek rakamlara ulaştırarak, daha düşük kurtaj ücretleri ve borsa payları ödemek için ayda bir defa borsaya tescil ettirmektedirler. Yani bunun gibi çarpık uygulamalara da şahit oluyoruz. O halde borsa, yapılan düzenlemeler nedeniyle, kamu menkul kıymetlerinin, özel sektör borçlanma kâğıtlarının müşteri bulduğu, pazar bulduğu ve fiyat bulduğu bir yer olmak noktasına henüz gelememiştir.

Borsanın esas işlem hacmi bugün için hisse senedir. Ve zaten muamele hacimleri görüşülürken en çok bu konunun üzerinde durulmaktadır; doğrusu da budur. Buradaki hacim hakikaten düşük. Bu düşüklüğün sebeplerini aramak lazım. Neden borsada hisse senedi işlemleri yeteri büyüklüğe ulaşmamıştır? Burada tabii Türk ekonomisinin performansı söz konusu. Konuya; kitlesel üretim (mass production)'de bulunan, dünyaya ihracat yapabilen, dolayısıyla

büyük sermaye ihtiyacı duyan büyük kuruluşların, Türkiye'de varolup olmadığı açısından bakmak lazım. Borsada hisse senetleri işlem görecektir anonim şirketlerin büyüklüklerine bakmak lazım, 500 bin lirayla -ki bunun dörtte biri ödenmiş sermayedir- anonim şirketin kurulduğu bir memlekette, hisse senedi olayının ne kadar zorlanacağını, yabancı ortak bulmak açısından şirketlerin ne kadar zorlanacağını takdir etmek mümkün. Öte yandan şirket sahiplerinin, holding sahiplerinin sermaye piyasasına, hisse senedi olayına ne şekilde baktıklarını görmek lazım. Bu konuda son bir yıl içerisinde yapılan açık oturumlara ve gazete yayınlarına dayanarak iki holding sahibinin görüşünü aktarabilirim. Birincisi, «Yeteri kadar kazanamıyoruz ve ortaklarımızı tatminkâr bir kârpayı dağıtamıyoruz; onun için de sermaye piyasasına başvuruyoruz.» dedi. Bu, en çok halka açık şirketi bulunan gruplardan bir tanesiydi. Yakın zamanlarda bir başka grubun başındaki bir yetkili de; hisse senedini tamamen bir kumar aracı olarak gördüğünü, hisse senedi alıcılarının bu işlemden dolayı kazançlarına bir ek gelir beklememesi, düzenli bir gelir beklememesi gerektiğini söyledi.

Ben bu görüşlere katılmıyorum. Yatırım bir kumar olmamalıdır. Hele senetleri borsada işlem görecektir ciddi yatırımların kumar olmaması lazımdır. Evet, kazançları yılda yıla değişebilir, konjoktüre göre değişebilir; ama hisse senedine yatırım yapan kimse, bunun geliriyle çorbasının yanına bir sebze yemeği ekleyebiliyorsa, o zaman yatırım yapar. Kimse canının yongası olan malını sokağa atmaz. O halde bir defa şu zihniyetin yerleşmesi lazım: Halka hisse senedi satan insan, bu hisse senedini alıcılarına karşı taahhüt içinde olduğunun farkında olmalı, bu yatırımlarına karşılık onlara makul

ve enflasyona yakın, hatta onun üzerinde bir gelir temin etmek yükümlülüğüyle karşı karşıya kaldığının bilincinde olmalı. Bunlar olmadığı için, sermaye piyasasında özkaynak ve yabancı kaynak bulma konusunda ekonomi biraz uzak bir noktada. Böyle olunca da borsaya gelen işlem azalıyor.

Son zamanlarda flaş olarak tahvil konusu ön plana geldi. Yani şirketler SPK'nun marjları da genişletmesi sebebiyle sermaye piyasasından yabancı kaynak bulmaya daha istekli görünüyorlar. Ben banka kredileriyle tahvil maliyeti arasında % 30-35 marj olduğu zaman, özel sektör kuruluşlarının neden tahvil yoluyla borçlanmayı tercih etmeyip de bu marjın % 10-15 puana indiği zaman bu yola topluca atıldıklarını merak ettim ve bazı kuruluşlara sordum. «Çok geç farkettiler.» dediler. Yani sermaye piyasası işlemlerini bu işin içerisindeki üst düzeydeki kimselere tanıtmakta bayağı bizim de eksikliklerimizin olduğu buradan anlaşılıyor. Bir ikinci olay daha var. Bana; «Evet, iki senelik tahvil satamıyordunuz, şimdi bunu satar hale geldiniz, dolayısıyla biz de bu yola gittik.» dediler.

TEKBAŞ — Konuya talep yönünden yaklaşım...

EMEKLİ — Evet, talep yönünden. Tabii burada bizlerin kısa vadede hiç değilse geçiş döneminde öngörmemizin, revaç görmemiş olması da etkili oldu. Burada bunun dışında bir olay daha var. Şirketler sermaye piyasasından tahvil yoluyla, banka sistemine göre daha teminat yükümlülüğü altına girmeden borçlanma imkânını buluyorlar. Sermaye piyasasında risk unsuru söz konusudur. Ama bu oranda bir riskin, yeni gelişmekte olan bir sermaye piyasasında söz konusu olması gerekir mi gerekmez mi? Alternatif yatırım

alanlarını da göz önünde tutmak şartıyla bunun da değerlendirmesini yapmak lazım. Özetle şunu söylemek istiyorum ilk ağızda. Borsanın sorunları sermaye piyasasının sorunlarıdır. Bu da belki borsanın, SPK'nun değil; Hazine'nin, Ticaret Bakanlığının, Merkez Bankası'nın kaynakları kullandırmaları, bunların güvenlikleri, şirketlerin zorlanması ve teşvik edilmesi gibi birtakım büyük tercihleri yapmasını gerektirecek noktadadır. Değilse biz gene bu küçüklüklerin içerisinde -büyüklükler diyemiyorum- daha uzun zaman çırpınmaya devam ederiz. Bankacılık sistemine yük binecektir. Bankacılık sisteminin de bu yüklerin altında ne kadar zorlandığını geçtiğimiz dönemlerde gördük.

Ayrıca bir de borsa işlemleri dolayısıyla sıkıntılarımız var. Sayın Karşılı'nın tespitlerine katılıyorum. Alfabe usulü alışveriş bayağı sıkıntılı olmaktadır. Oransallık kuralını kesinlikle benimsemeyiyorum. Bir müşterimiz geliyor. «Ellimde 1 milyonluk hisse senedim var, 1000 adet; bunu bugün satmak istiyorum.» diyor. Götürüyorsunuz oransallığa giriyor 150 tanesi satılıyor. Adamcağız diyor ki; «Bugün bir işim var, bunu satabilirsek bu şekilde satalım. Borsaya götür dediniz. Benim müşterim de hazır, dışarda satardım ben. Ama borsada iyi fiyat buluruz diye düşündük. Götdürdük, ancak 150 tanesi satıldı. Bu benim işimi görmüyor. Benim ihtiyacım bu senetlerin hepsinin satılması; ama borsada, ama dışarda.» Oransallık kuralı da işte böyle işliyor.

TEKBAŞ — Oransallığın dışında da tutabiliriz. Belki yeterli talep yok diyebiliriz. Oransallık deyince 1 milyon liranın belki 5 değişik kuruluşa değişik miktarlarda satıldığı akla geliyor.

KARSLI — Ayrıca tek kupür olmasını düşünebilirsiniz. Tedavül ka-

biliyeti zor olduğu için büyük kupüre talep yok.

EMEKLİ — Bu, tabii bir ölçüde satışları ve alışları borsa dışı işlemlere de kaydırabilir. Takas Odası'nın kurulmasını kesin bir zaruret olarak görüyoruz. Anadolu'da «kedinin eniğini taşıdığı gibi» diye bir tabir vardır. Böyle 5 tane 10 tane hisse senedi için şehrin içinde oradan oraya ellinde paralarla dolaşmak, hiç bugünkü modern Türkiye'ye yakışmayan bir olay. Bunlar basit olaylar, hemen çözülebileceği lazım. Borsa, üyelerinin yönetiminde gelişmesi gereken bir kuruluş. Bugüne kadar Sayın Hocanın da söylediği gibi ilk yılı idi. SPK'nun elinden tutmasıyla, yol göstermesiyle belli bir noktaya geldik. Fakat hepimiz müşahade ettik, Borsa'nın son genel kurullarında... Genel kurula üyeler artık uzman veya şef seviyesinde temsilci göndermeye başladılar. Bunun izahını ben şöyle yapıyorum: «Nasil olsa herşey yapılmış düzenlenmiştir; oraya birisi gidip elini kaldıracaktır. O halde üst seviyede bir yöneticinin buraya gidip katkıda bulunmasına ihtiyaç, lüzum yoktur. Dolayısıyla birisi gitsin bu işi yapsın.» Halbuki borsa önemli bir olay, ekonomi içerisinde. Bunun ciddiyetine uygun yönetime kavuşması lazım. Artık borsa yönetimini biraz liberalleştirmenin zamanı geldiği kanaatindeyim. Denetim, kontrol, gerekirse yol gösterme olmalı; ama demokrasiyi biraz içimize sindirip bazı konuların üyeler tarafından karara bağlanması sağlanmalı.

TEKBAŞ — Biraz açıklar mısınız?

EMEKLİ — Borsanın şu andaki uyguladığı bütün kurallar, bunları düzenleyecek bir kurul olmadığı için, topluluk olmadığı için, SPK tarafından hazırlanmış ve bizim önümüze konmuştur. Bu piyasada çalışanların

fazla bir tecrübesi olmadığı için, biz de büyük bir itimatla kabul ettik. Ama değişen şartlara göre birtakım değişiklikler yapılması lazım. Sayın Karşılı belki bunların detaylarını da verecektir. Yani yönetim her kademesinde esasa taalluk etmemek şartıyla, yavaş yavaş üyelerin karar vermesini, üyelerin devreye girmesini sağlayacak değişiklikleri yapabiliriz diye düşünüyorum. Tabi biz aracı kurumlar olarak da, bir temsilcinin dışında, borsa yönetiminde şu anda etkili değiliz. Maalesef, aracı kurum temsilcisinin bizim gösterdiğimiz adaylar arasından seçilmesi hususunda bir gelenek oluşturma yolunda yaptığımız teklif de borsada evvela yönetim, sonra genel kurul tarafından revaç görmedi. Bu, mevzuatı değiştirmeksizin sağlanabilecek bir husus idi. Centilmen anlaşmasının gereği olarak, pek çok kuruluş gelenekleriyle yürür. Bu zaman içinde tesis edilebilir.

Değirmek istediğim bir başka husus var. Biraz evvel tahviller konusunda «Borsada fiyat ve müşteri bulmuyoruz, tescil yaptırıyoruz.» dedim. Bunun gerisinde tahvil için şu anda düzenlenmiş güvenlik sistemlerinin mevcut olmaması yatmaktadır. Bu durumda her aracı kuruluş kendi grubundan veyahut kendi müşterisinden, vadesinde faiz ve anaparasının ödenmemesi halinde, kendince uygun gördüğü bir teminatı sağlayarak, tahvilleri pazarlamaktadır. Dolayısıyla her aracı kuruluşla her tahvil özdeşleşmektedir. Diğer aracı kuruluşlar tahvillerin özelliklerini, teminatını bilmedikleri için ona alıcı olamamaktadır. Zaten ikinci el işlemleri tahvilde pek fazla olmuyor. Bilemediniz % 5 ile % 10 civarında... Ama bu da borsaya fiyat bulmak için gelmiyor. Bir Hazine bonosundaki, bir devlet tahvilindeki üniversal olay özel sektör tahvillerinde yok.

TEKBAŞ — Tahvil, ikincil piya-

sada, tahvili çıkarmış olan kuruluşa geri dönüyor. Bunu başka bir kuruluş...

EMEKLİ — Evet, öbür kuruluş bilemiyor. Belki de tereddüt ediyor. Zaten şirketlerin durumları hakkında çok sık ve güvenilir bilgi akıyor piyasaya. «Bu teminatı nasıl aldı? Yarı ben aracılık edip bunu portföyüme alır, müşteriye tavsiye edersem, acaba herhangi bir sorunla karşılaşır mıyım?» endişesi aracı kurumlarda var. Dolayısıyla her tahvil satıldığı aracı kuruma geri dönüyor. Bu da borsaya dönmüyor demektir. Şimdi herkesin benimseyebileceği bir güvenlik yapısına kavuşturabilirsek, borsada tahvile de müşteri ve uygun fiyat bulma konusunda şansımız artabilir. Gene borsa yönetmeliğinin düzenlenmesi sırasında, kote edilmiş menkul kıymetler için borsada işlem mecburiyeti konulmuş idi.

Ben baştan beri ekonomik olayların bu piyasaya yön vermesini savunuyorum. Zannediyorum ona da itiraz eden olmayacaktır. Bu mecburi işlem kuralının kalkması gerektiği düşüncesindeyim. Tahvilde yaptık, bir zaman sonra tescil haline geldi. Hisse senetlerinde bunu uygulayabiliyor muyuz? Bilmiyorum. Sayın Karşılı da bir görüşmemizde, haklı olarak: «Benim polisim, jandarmam yok ki bunu takip edeyim. Dışarda işlem yapıyorsa, bilemem bunu.» dedi. Şimdi kuralı koyup müeyyidesini koymamak, bu kurala uyan kimseleri haksız rekabetle karşı karşıya bırakmak olur. Gelen müşterilerimiz bazan: «Benim paraya ihtiyacım var, bu hisse senedini alın.» diyor. «Mümkün değil, bunu yapamayız. Aracı kurumun bunu yapması mevzuat gereği yasaklanmıştır.» deyince de: «Siz yapamıyorsunuz, ama başka kuruluşlar yapıyor. O zaman ben de onlara götürürüm.» diyerek gidiyor. Şimdi bu durumun borsaya intikal ettirdiğiniz zaman şu cevabı alıyorsunuz; «Efen-

dim, olmaması lazım. Her olayın peşinde tek tek polis, jandarma gibi koşamayız ki...» Sonuçta bu kurala uyan haksız rekabetle karşı karşıya kalıyor.

Borsa eğer uygun fiyatı, uygun müşteriye bulan bir pazar ise, bu ekonomik fonksiyonunu yaptığı sürece bir zorlamayla karşı karşıya kalmadan gelecektir. Anadolu'da herkes köyünden etini, yoğurdunu, sütünü getirir, satar. Kimse onu pazara getirmeye zorlamaz. Orada iyi müşteriye, uygun fiyatı bulacağına, aldanmayacağına emin olduğu için oraya gelir. Hatta bazı yerlerde peynir zor bulunur turfanda mevsiminde. Şehrin esnafı: «Hiç götürme pazara, getir mağazaya ben alayım, ne kadar peynirin varsa.» der. Adamcağız yanaşmaz ona. Pazarı kasteterek: «Gel işlemi orada yapalım.» der. Çünkü konu komşunun saat başı değişen fiyatlarını öğrenmek ister. Bizde de bu fonksiyonun çalışması lazım. Eğer biz borsada bir Anadolu kasabasının sebze pazarındaki cazibeyi sağlayamıyorsak, zaten yanlış bir iş yapıyoruz demektir. Yani borsada mecburi işlem yasağı, bana rahatsızlık veriyor. Bir de borsadaki hisse senetlerinin fiktif olup olmadığı, fiyatlarının nasıl teşekkül ettiği konusunda görüşmemiz lazım.

TEKBAŞ — O konunun üzerinde ayrıca dururuz. İzin verirseniz şimdi ben, Sayın Yıldız'dan borsada en fazla hisse senedi işlemi yapan kuruluşu temsil etmesi açısından, borsada oluşan fiyatları ve işlem hacmini değerlendirmesini rica edeceğim. Bu değerlendirmede Sayın Karlı'nın, Sayın Emekli'nin işaret ettikleri sorunlarla ilgili görüşünüzü de bildirebilirsiniz.

YILDIZ — Borsanın özellikle hisse senetleri bölümüyle ilgili bir tatbikatçı olarak görüşlerimi belirtmek

istiyorum. 1974 Şubat ayında sermaye piyasasına ilk adımımı attım. Bunu 4 yıllık çalışma devresi izledi. Bu dönemde bir mali tahlil uzmanı olarak sermaye piyasasında çalışmam oldu. 1978 Şubat ayında resmi olarak hisse senedi alım-satım ticaretine başladım. Başlangıçta bir serbest piyasada faaliyet söz konusuydu. Daha sonra 1984 senesinde borsa bankerlik belgelerinin dağıtılmasını

Semih YILDIZ

tabikiben, resmi borsanın açılması ve bugünkü duruma gelişini yaşadım. Serbest piyasada hisse senedi alım-satımı çok iptidai bir şekilde yapılıyordu. Arz ve talep eden tarafların karşı karşıya gelmesi neticesinde fiyatların teşekkül ettiği bir borsa vardı. Fakat bu borsa hiçbir zaman küçümsenecek derecede bir iptidai durum da arzetmiyordu. Şöyle ki: Bir bakıma borsanın şu andaki durumunu tetkik ederken ortaya çıkan sorunlar da genel anlamda arz ve talebe ilişkindir. Hemen ilave edeyim ki, eski uygulamada, yani 1974'ten 1984 yılına kadar geçen 10 yıllık dönemde arz ve talep genel anlamda

bugünkü uygulamadan çok daha iyi teşekkül ediyordu. Örneğin, bir hisse senedini satmak isteyen bir tasarruf sahibi serbest piyasaya geldiği zaman, karşısındaki kişiler belliydi; 6 veya 7 kuruluş vardı. Bunlar hisse senedi alım-satımı ticaretinde bulunuyorlardı. Zaman içinde tasfiye oldu bu kuruluşlar. Sadece biz resmi borsaya müracaatta bulunduk. Diğerlerinin bir kısmı para alışverişi sebebiyle hükümet tarafından tasfiye oldu, bir kısmı da yeni duruma adapte olamadılar. Borsa komisyoncularını hariç tutuyorum.

**tasarruf sahipleri,
yeniden değerlendirme
kanunu'nun çıkmasından
sonra çok büyük prim
elde ettiler; hisse
senedine yatırım
yapanlar, başka hiçbir
alanda bulamayacakları
kazançlar sağladılar**

«Gerçek arz ve talep o zaman karşı karşıya gelme imkânını daha iyi bulurdu.» derken şunu söylemek istiyorum: Bir hisse senedini satmak isteyen tasarruf sahibi borsaya geldiği zaman, -burada borsa derken serbest piyasa kuruluşlarını kastediyorum- ilgili kuruluşları tek tek geziyor, en yüksek fiyatı verene o hisse senedini satıyordu. Aynı şekilde bu hisse senedine alıcı durumunda olan talep sahipleri de bu işle iştigal eden kuruluşlara daha önce iletmış oldukları fiyata göre alımda bulunuyorlardı. Böylece ortaya çıkan muamele fiyatları, o zaman çok farklı şekilde işleme tabi tutulmuş oluyordu. Uzun seneler bunun tatbikatı

görüldü. Buradan şu noktaya gelmek istiyorum. Yeniden Değerlendirme Kanunu (YDK) çıkmazdan önce sermaye piyasasında gözle görülen bir randıman söz konusu değildi. Bir randıman vardı, ama bu randıman hiçbir zaman enflasyonun üzerinde değildi. Üzerinde gibi gözüküyorsa da, reel rakamlarla ancak enflasyon düzeyine ulaşabiliyordu.

TEKBAŞ — Sayın Yıldız, benim belirlemelerime göre, hisse senetleri fiyatlarındaki değişim oranı (% olarak); 1975 yılında 9, 1976'da eksi 7, 1977'de 21, 1978'de sıfır, 1979'da eksi 24, 1980'de eksi 12, 1981'de eksi 1, 1982'de eksi 42, 1983'te 80, 1984'te ise eksi 17 olmuştur.

YILDIZ — Afedersiniz, bunları ne şekilde hazırladınız?

TEKBAŞ — Bu borsa ortaya çıkmadan önce, hisseleri piyasada en çok işlem gören aşağı yukarı bugünkü borsanın ilk 40 şirketine benzeyen 40 şirkete ait hisse senetlerinin fiyatlarındaki gelişmeleri izleyerek...

YILDIZ — Ben buna katılmıyorum. 1974 senesinden beri bilfiil sermaye piyasasında çalışıyorum. Bilinçli yatırım yapıldığı takdirde, hisse senedinin zarar getirebileceği ve tasarruf sahibinin enflasyonun altında bir gelir elde edeceği görüşüne hiçbir zaman katılmıyorum. Sayın Türk benim görüşüme katılır mı, katılmaz mı bilemiyorum; ama ben buna katılmıyorum.

Birinci bölümün sonu...

Dergi'nin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum», 14 Mart 1987 tarihinde yapılmıştır.

Şirket Kurtarılması ve Bazı Bankaların Denetimi

PROF. DR. OSMAN FİKRET ARKUN

SON yıllarda mali yönden zor duruma düşen bazı şirketler, bankalar tarafından açılmış olan kredilerden doğan borçlarını ödeyememekte-dirler. Vergi ve diğer kamu yükümlülükleri için de aynı durum söz konusudur. Bu hal, bir yandan bu şirketlerin kurtarılması için alınması gerekli tedbirleri, öte yandan kredi alacaklarını tahsil edemeyen bankaların durumunu gündeme getirmektedir.

Özellikle endüstri alanında ve deniz taşımacılığında faaliyette bulunan bu şirketlerin zor duruma girmelerinin nedenleri arasında kapital yetersizliği, banka kredi faizlerindeki artış ve enflasyonun etkileri önde gelmektedir. Bu arada dağıttığı milyarlarca liralık krediler yüzünden zor duruma giren bir bankanın hisseleri de devlet bankalarınca devralınmıştır.

Ancak, işletme sahip ve yöneticilerini etkileyen bu olaylar dışında, şirketlerin basiretli ve belli kurallara uygun olarak idare edilmesinde görülen aksaklıklara da yer vermek gerekir. Özellikle şahıs ve aile şirketlerinin başında bulunan ve düzensiz ekonomik dönemlerden yararlanan kişiler, elde ettikleri geçici başarıların

kendi çaba ve becerilerine dayandığına inanarak, zamansız ve plansız gelişmelerin işletmelerini felakete sürükleyeceğini bir an bile düşünmemektedirler.

Düzensiz ve hesapsız büyüyen işletmeler ülkemizin gelişen ve dışa açılan ekonomisine uyum sağlayacak davranışta bulunmadıkları gibi, çağdaş düzeyde çalışmalardan kaçınmışlar ve işletmecilik bilgilerini önemsememişlerdir. Kendileri bu bilgilere sahip elemanlardan çekindikleri gibi, tesadüfen bünyelerine giren bilgili kimselerin uyarılarını küçümsemişler ve hiçe saymışlardır.

Bazı iş sahipleri ise ampirik bilgilere dayanarak yönettikleri şirketlerde kâr sağlamayı amaç edinmişler, finansman ve öteki konulara önem vermemişlerdir. Maliyet kontrolü, fon ve nakit akışlarının izlenmesi onlar için gereksiz teorik konulardır ve işletme dinamizmini kösteklemekten başka işe yaramamaktadır. İşletmeye ışık tutan ve yol gösteren değil, kendi amaçlarına alet olabilecek muhasebeye ihtiyaçları vardır. Banka kredileri de bu muhasebenin düzenlediği

gerçekten uzak bilançolarla sağlanmaktadır.

Buna karşı başarılı ve köklü işletmelerimiz ise çalışmalarını bilgi ve deneyim sahibi değerli elemanların yönetiminde aksamadan sürdürmektedirler.

Bilindiği gibi anonim şirketlerin mali sorumlulukları sermayeleri ile sınırlıdır. Her ne kadar bankalar verdikleri krediler için ek teminat olarak ortaklardan kişisel kefalet ve taşınmaz malların ipoteğini almakta iseler de, bunların değerleri çok kere yeterli olmamakta ve paraya dönüşmelerinde zorluklarla karşılaşmakta ve uzun süreye ihtiyaç duyulmaktadır.

Kötü niyetli işletme sahiplerinin şirketlerinin zor duruma girmesine rağmen yüksek düzeydeki yaşantılarından en küçük bir kısıtlama yapmadıkları görülmektedir. Böylece işlerin bozulmasından, çalışanlar ve kamu kuruluşlarıyla ülke ekonomisi etkilenmektedir.

Devlet, bu işletmelerin yıkılmasının ekonomiye yapacağı olumsuz etkileri ve çalışanların durumunu göz önünde bulundurarak kurtarılmalarına çaba göstermektedir. Bu konuda hazırlanan bir tasarı kanunlaşmıştır. Kanunun iyi bir uygulama ile ekonomik ve sosyal yönden yararlı sonuçlar sağlayacağı düşünülmektedir.

Halbuki ekonomi alanında bu gibi durumları önlemek amacıyla gerekli tedbirlerin önceden alınması ve ilgili mevzuatta özellikle Ticaret ve Sermaye Piyasası kanunlarında düzenlemeler yapılması daha uygun olurdu. Bu arada serbest piyasa ekonomisinin vazgeçilmez unsuru olan «Muhasebe Uzmanlığı» mesleğinin yasalaşarak bir an önce kurulması da

bu konudaki çabalara yardımcı olacaktır.

Şimdiye kadar, vergi matrahlarını doğru olarak saptayacak türde bir muhasebe düzeni üzerinde durulmaktadır. Halbuki esas, işletmenin yalnız vergi matrahının değil tüm durumunu sağlıklı olarak belirleyen bir mali işler düzeninin varlığıdır. Ancak bu koşullar altında tertiplenen ve yürütülen muhasebe yöneticilere ışık tutabilir. Kamu ve işletme ile ilişkisi olan ortaklar ve kredi veren bankalarla öteki alacaklılar için güven kaynağı olur.

Bunun için de işletmelerin muhasebe düzenini kuracak, yürütecek ve denetleyecek uzmanlara ihtiyaç vardır. Muhasebe uzman ve denetçilik mesleği çağdaş ülkelerde bu ihtiyacın sonucu olarak kurulmuştur. Ekonomisi kalkınan ve gelişen ülkemizde de meslek aynı esaslar göz önünde tutularak hazırlanacak bir yasa ile düzenlenmeli ve özellikle sermaye şirketleri bu uzmanlar eliyle zorunlu olarak denetlenmelidir. Bu takdirde işletmelerin düzensiz çalışmaları sonucu zor duruma girmeleri de geniş ölçüde önlenmiş olacaktır.

Bankaların denetimine gelince; hükümet ekonomi alanında ortaya çıkan bu bunalımlardan bir ölçüde bankaları sorumlu tutarak, bu kuruluşların muhasebelerinin ve mali tablolarının düzene sokulmasını ele almıştır. Son yıllara kadar bankalar mali tablolarını Maliye Bakanlığı ile Merkez Bankası tarafından saptanacak tipte düzenlemek zorunda idiler. Birkaç yıl önce Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikle, bankaların hesaplarının mali tablolar paralelinde tipleştirilmesi öngörülmüştür.

Bankalar Birliği bu konuda, bir

yabancı denetim şirketinin Türkiye'deki fiyali görevlendirmiş ve hazırlanan hesap planının tüm bankalarda uygulanmasına başlanmıştır. Bu hususta bankaların karşılaştıkları bazı zorlukların zamanla ve yapılan değişikliklerle giderilmesine çalışılmıştır. Türkiye'de muhasebe uzmanlığı ve denetçiliği henüz yasa ile düzenlenmemekle beraber, bu işleri kendi örgütlerine bağlı olarak yürüten Türk uzmanları vardır.

Bankaların mali tablolarında ve hesaplarında yapılan düzenlemeler yanında, Bankalar ve Merkez Bankası Kanunlarına bu kuruluşların denetimi ile ilgili bazı hükümler eklenmiştir. Bilindiği gibi bankaların denetimi «Bankalar Yeminli Murakıpları» denilen devlet denetim organları tarafından yapılmaktadır. Bu arada, Bankalar Kanunu'nda «İç Denetim» başlığı altında banka denetçilerinin nitelik ve görevlerini belirleyen hükümlere de yer verilmiş ve müfettiş çalıştırma zorunluluğu getirilerek iç denetimine özen gösterilmiştir. Ayrıca, «İdari Denetim» başlığını taşıyan kanunun 63 üncü maddesine göre, mevduat toplayan bütün bankalara, Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre görev yapan denetçiler dışında, Bakanlığın da ayrı bir denetçi atmasına imkân sağlanmıştır.

Bunların dışında 15.12.1984 tarihinde yayınlanan 3088 sayılı Kanun'la, 1987 yılı başında yürürlüğe girmek üzere Merkez Bankası Kanunu'nun 43 üncü maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

«Bankalar, mali durumlarının gözetim ve denetiminin sağlanması maksadı ile Başbakanlıkça belirlenecek bağımsız denetim kuruluşlarınca ha-

zırlanacak denetim raporlarını, bankaya vermek zorundadırlar.»

Bu fıkrada «banka» deyimii ile Merkez Bankası kastedilmektedir. Bu yeni hükmün uygulanması için 16 Ocak 1987 günlü Resmi Gazete'de Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı'nın bir tebliği yayınlanmıştır.

Bu tebliğ bankaların anonim şirket halinde kurulacak özel denetim şirketlerince gözetim ve denetimini öngörmektedir. 13 madde halinde düzenlenen bu tebliğe göre bağımsız denetim kuruluşlarının;

a) Anonim şirket şeklinde olmaları,

b) 50 milyon lirası ödenmiş 100 milyon TL sermayelerinin bulunması,

c) Ana sözleşmelerinin bu tebliğ hükümlerine uygun olması şarttır.

Tebliğe ayrıca şirket yöneticisi ve denetim elemanlarında aranacak şartlar belirtilmektedir. Bunlar arasında mesleki yüksek tahsil, üst düzeydeki yöneticiler için 10 yıl, denetim elemanları için 5 yıl deneyim veya yabancı ölkelerde bankaları denetleme yetkisi sağlayan belge aranmaktadır.

Uğraşma konusu ticari faaliyetlerle ilgili olmayan bu şirketlerde, sermayenin ağırlık teşkil etmesi yerine meslek çalışmalarının beklenen düzeyde sürdürülmesini sağlayacak tedbirlere gerek vardır. Bu husus denetçilerin sorumluluklarına karşı yüksek sermayeden çok nakdi ve aynı teminatlarla mümkün olabilir.

Bu denetim kuruluşlarında belirlenen niteliklere sahip yönetim kurulu üyeleri dahil en az 10 denetim elemanının bulunması gerekmektedir.

Bankalar her takvim yılı başında mali durumlarının denetimini yapmak üzere bu kuruluşlardan birini veya birkaçını görevlendirmek zorundadır.

lar. Bu kuruluşlar denetledikleri banka müşavirlik yapmayacaklardır.

Bankaların, denetim şirketini değiştirmek istediklerinde durumu Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Merkez Bankası'na bildirmeleri icap etmektedir.

Bu tebliğin uygulanmasına ilişkin esasları Bakanlık belirleyecektir. Banka denetiminin esas ve şartları ise Merkez Bankası'nca saptanacaktır.

Yetkili mercilerce gerek gösterildiği takdirde, menkul kıymet ihraç eden anonim ortaklıkların mali bün-yeleri ile ilgili denetimler bu kuruluşlarca yapılacaktır.

Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı tarafından yayınlanan bu tebliğ, muhasebe uzmanlığı ve denetçiliği mesleğinin bir an önce kurulması zorunluluğunu gündeme getirmektedir. Zira bankaların, sigorta şir-

EMLAK KREDİ diyor ki:

- Bugüne kadar bir milyondan fazla aileyi konut sahibi yaptık...
- Türkiye'nin dörtbir yanında, okulu, çarşısı, çocuk bahçesi, spor tesisi ve yeşil alanlarıyla modern mahalleleri uydurdu kentleri biz kurduk...

Biz, **TEKBANK**'ız!
Hem **BANKAYIZ**, hem de
SOSYAL BİR KURUMUZ.
Yaptıklarımızla gurur duyuyoruz.

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**

TEKBANK

"Evinize açılan kapı,,

ketlerinin ve sermaye piyasasının denetimi özel bilgi ve formasyona ihtiyaç gösteren bir iştir. Muhasebe uzmanlığı ve denetçiliği özel mevzuatla düzenlenmeden yapılacak çalışmalardan beklenen amaçların sağlanması mümkün değildir.

Ülkemiz ekonomisindeki kalkınma çabaları ve gelişmeler sırasında ele alınması gereken, işletmelerin mali işlerinin çağdaş seviyede düzenlenmesi ve mali tablolarının denetimi konusunda gerekli bilgi ve deneyime sahip elemanların yetiştirilmesi için çok geç kalınmıştır.

Sesbest piyasa koşullarına göre işlerin ekonomide denetimin devlet memurları eliyle yapılması yeterli değildir. Söz konusu tebliğ ile yapılan düzenleme de bu görüşü desteklemektedir.

Son yıllarda dışa açılan Türkiye ekonomisinde mali tabloların hazırlanması ve denetiminin, yurt içinde öteki meslekler gibi yasa ile düzenlenen muhasebe uzmanlığı ve denetçileri eliyle yapılması zorunlu hale gelmiştir. Halen bu işin yabancı muhasebe uzmanlığı firmalarının katkısı ile yürütülmesine çalışılmaktadır. Bu durum ulusal yararlarımızla bağdaşmamaktadır. Ülkemizin Ortak Pazar'a girme çalışmalarının hızlandığı bu dönemde muhasebe uzmanlığı ve denetçiliği mesleğinin yurdumuzda belli bir düzene kavuşturulması gerekmektedir.

Bu sebepten, belli ihtiyaca cevap vermek amacıyla denetim şirketlerinin kurulması yönünde atılan adımı, geç kalınmış da olsa, takdirle karşılamak gerekir.

Söz konusu şirketlerin tebliğle düzenlenmesinin şekil bakımından tartışmasına girmekte yarar görülme-

mektedir. Ancak, tebliğde bu şirketlerin kurucu, yönetici ve elemanları için öngörülen nitelikler, muhasebe ve denetim uzmanlığı mesleğinin çağdaş ülkelerdeki formasyonunu yönünden yeterli değildir.

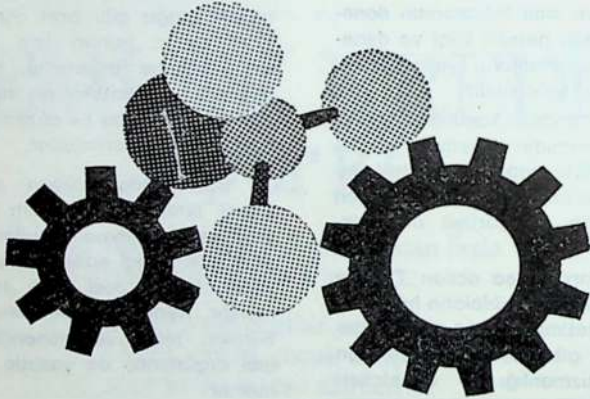
Tebliğde öngörülen bankaların ve sermaye piyasasının ve dolayısıyla ekonomi alanında çalışan işletmelerin denetimi ayrı bir uzmanlık işidir. Bu uzmanlar, öteki serbest mesleklerde olduğu gibi özel olarak yetiştirilmektedir. Bunun için muhasebe uzmanlığı ve denetçiliği mesleğinin hekimlik, avukatlık ve mühendislik gibi özel bir yasa ile düzenlenmesi ve örgütlenmesi zorunludur.

Bu alanda çalışan uzmanların moral nitelikleri, öğrenim durumları ve mesleğe alınma koşulları; yabancı ülkelerde kabul edilen esas ve prensipleri içeren özel yasa ile saptanmalıdır. Ayrıca meslek mensuplarının barolar, tabip ve mühendis odaları gibi örgütlerine de yasada yer verilmelidir.

İşte önemli bir aşama olan denetim şirketleri ile ilgili tebliğin ardından, bir an önce mesleğin çağdaş düzeyde kurulmasını sağlayan bir kanunun ivedilikle çıkarılması gerekir. Ekonomik ve sosyal alanda en önemli güvence, muhasebe uzmanı ve denetçilerdir. Aksi halde denetim yapan kişiler, meslek formasyonuna yeterince sahip olamayacaklarından, beklenen amaca ulaşmakta zorluklarla karşılaşacaktır.

Ortak Pazar'a girmek üzere olan ülkemizde bu düzen zorunlu olduğu gibi, muhasebe uzmanlığı ve denetçiliği çağdaş seviyede kurulmayan bir ekonominin başarıya ulaşması da düşünülemez.

Kimya sanayi yardımcı maddeleri tüm endüstrinin vazgeçilmez unsurlarıdır.

.Türk-Henkel tüm üretimi ile
ihracat yapan tekstil, deri,
metal ve gıda gibi sanayi
kollarının kalite garantisidir.

Her tüten bacada bir Türk-Henkel mamulü...

Sermaye Piyasası

Doç. Dr.
M. ŞÜKRÜ TEKBAŞ

MART ayında İstanbul Menkul Değerler borsası, Ocak ve Şubat aylarına oranla daha durgun geçmiş, işlem hacminin daralması yanında hisse senedi fiyatları da düşme göstermiştir. Bunun sonucunda Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi 39.16 puan gerileyerek 619.21 puana düşmüştür.

Ocak ayında Borsa'nın Birinci kesiminde 284.7 bin hisse işlem görek 982.6 milyon TL, İkinci kesiminde 27.1 bin hisse işlem görek 32.6 milyon TL olmak üzere toplam 311.8 bin hisse 1015.2 milyon TL; Şubat ayında Birinci kesimde 529.9 bin hisse 2899 milyon TL ve İkinci kesimde 25.5 bin hisse 197 milyon TL olmak üzere toplam 555 bin hisse işlem görek 3096 milyon TL işlem hacmi yaratmışken; Mart'ta işlem gören hisse senedi sayısı ve işlem hacmi gerileme göstermiştir (Tablo I).

T A B L O I
Borsa'da Hisse Senedi İşlemleri

	Birinci Kesim		İkinci Kesim		Toplam	
	Hisse Senedi Sayısı (Bin)	İşlem Hacmi (Milyon TL)	Hisse Senedi Sayısı (Bin)	İşlem Hacmi (Milyon TL)	Hisse Senedi Sayısı (Bin)	İşlem Hacmi (Milyon TL)
Ocak	284.7	982.6	27.1	32.6	311.8	1015.2
Şubat	529.9	2898.9	25.5	197.1	555.5	3096.0
Mart, 1. Hafta	55.5	331.6	1.6	10.6	57.1	342.2
Mart, 2. Hafta	27.9	135.3	1.6	1.6	29.5	136.9
Mart, 3. Hafta	48.4	245.6	1.3	32.3	49.6	277.9
Mart, 4. Hafta	75.7	315.7	0.3	0.1	76.0	315.8

Geçtiğimiz ayın ilgi çeken özelliklerinden birini hisse fiyatlarının gerilemesinin yanında, hayatı felce uğratan kar yağışı nedeniyle Borsa'nın birkaç gün faaliyetine ara vermesi oluşturmuştur. Hava şartları Borsa'nın işlem hacmini etkilerken, talepteki azalma da fiyatları etkilemiştir.

Mart içinde hisse senedi fiyatları da genellikle düşme göstermiştir. 23 hissenin fiyatı düşerken, 15 hissenin yükselmiş ve iki hissenin de sabit kalmıştır.

En yüksek fiyat artışı 8.550 TL ile Good Year, 2.500 TL ile Kav, 2.000 TL

ile Akçimento'da ortaya çıkarken; fiyatı düşenler arasında başta 2.275 TL'lik düşüşle İş Bankası, 1.750 TL'lik düşüşle Bolu Çimento, 775 TL'lik düşüşle Koç Holding, 700 TL'lik düşüşle Cukurova Elektrik ve Ege Gübre yer almışlardır.

Borsa'da sürekli en yüksek işlem hacmine sahip olan T. İş Bankası B hisseleri 1986 yılını 3.100 TL düzeyinde kapattıktan sonraki iki ay içinde % 148 oranında artarak Şubat sonunda 6.200 TL'ye yükselmiştir. Bu artış hızını Mart içinde de sürdüren İş Bankası hisseleri yatırımcıların en gözde hisseleri olmuş ve 8.100 TL'ye kadar yükselmiştir. Bankaların peş peşe sermaye artırımının gitmeleri İş Bankası'nın da sermaye artırımına gitmesinin kaçınılmaz olduğu ve 100 milyar TL'yi aşan yeniden değerlendirme fonunun bulunması da sermaye artırımının önemli bir bölümünün bedelsiz olarak karşılanabileceği düşüncesinin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Ancak, sermaye artırımının beklenen şekilde olmayıp, bedelsiz verilecek hisse oranının çok düşük, buna karşılık nakit karşılığı artırımının çok yüksek düzeyde yapılacağına duyulması, kısa süre içinde bu hissenin değerini 3.000 TL'ye kadar düşürmüştür. Bu arada, hissenin Borsa dışında 2.500 TL üzerinden işlem gördüğü de bazı çevreler tarafından dile getirilmiştir. Hisse değeri en düşük değerine ulaştıktan sonra tekrar yükselmeye başlamış ve 3.925 TL'ye çıkmıştır.

Sermaye Piyasası Kanunu, 100'den fazla ortaklı, halka açık şirketlerde, yapılacak sermaye artırımlarında, yeniden değerlendirme fonu varsa, bu fon tükeninceye kadar, fon tutarından en az nakit karşılığı artıracakları sermaye miktarı kadar miktarı sermayelerine ekleyerek karşılığında ortaklarına bedelsiz hisse vermelerini öngörmektedir (4 Nisan 1985 tarih ve 18715 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan nakit karşılığı sermaye artırımına ilişkin tebliğ). Bu tebliğe göre, sermayesi 30 milyar TL ve yeniden değerlendirme fonu 105.5 milyar TL olan İş Bankası'nda her hisseye 3.5 bedelsiz hisse verilmesi imkânı bulunmaktaydı. Ancak, bankalar, sadece aracılık faaliyetlerinden dolayı, Sermaye Piyasası Kanunu'na tabi oldukları ve halka açık şirket kabul edilmedikleri için konun kapsamı dışında olduklarından, bankanın bu oranda bedelsiz hisse vermesi zorunluğu bulunmamaktadır.

Bu arada kısa süre içinde fiyatı büyük artışlarla 13.500 TL'ye kadar yükselen Bolu Çimento, aynı hızla gerilemiş ve fiyatı 9.250 TL'ye inmiştir.

Bunların dışında, diğer hisselerde de gözlemlenen fiyat düşüşleri, özellikle beklenen kârpayı dağıtım oranları ve sermaye artırımlarının gerçekleşmemesinden kaynaklanmıştır. Nisan başından itibaren kârpayı ödemelerinin başlaması da fiyatların gerileme göstermelerinin devam etmesine neden olabilecektir. Ancak, yapılacak sermaye artırımları sonucunda hisselerin bölünmesi ile hisseler prim yapabilecektir.

Çok sayıda şirketin dağıtacağı kârpaları belli olmuştur. Açıklananlar içinde en yüksek kârpayı oranına % 300 ile Kav sahiptir. Bunu % 235 ile Akçimento, % 200 ile Good Year, % 175 ile Çimsa, % 119.76 ile Bolu Çimento, % 110 ile Kordsa izlemektedir (Tablo II).

T A B L O II
Dağıtılacak Kârpayları (%)

Şirket	Eski Hisse	Yeni Hisse	Şirket	Eski Hisse	Yeni Hisse
Akcimento	235	—	Kav	300	—
Anadolu Cam	30	14.38	Koç Yatırım	39	—
Aymar	12	3	Kardsa	110	—
Bağfaş	55	—	Koruma Tarım	27	—
Bolu Çimento	119.76	—	Lassa	32	—
Çelik Halat	60	35	Nasaş	15	—
Çimsa	175	—	Rabak	43	—
Çukurova Elektrik	100	—	Sarkuysan	60	—
Döktaş	50	—	T. Siemens	10.6	22
Ege Biracılık	20	—	T. İş Bankası	193.50 (A)	34.60 (B)
Good Year	200	200	T. Şişe Cam	10	1.1
izocam	16.8	4.3			

Bu arada sermaye artırımları yoğun bir şekilde devam etmektedir. Akçimento, sermayesini iki bedelli ve iki bedelsiz hisse ile 630 milyon TL'den 3.15 milyar TL'ye, Kav bir bedelli ve yarım bedelsiz hisse ile 400 milyon TL'den 1 milyar TL'ye yükseltmektedirler.

İlk finansman bonusu çıkarımını 3 ay vadeli ihraçla Henkel gerçekleştirdikten sonra, bunu 360 gün vadeli ihraçla Kartonsan izlemiştir. Şimdi Arçelik ve Döktaş finansman bonusu ihracı için SPK'ya başvurmuştur.

Bu ayın önemli gelişmelerinden birini de Maliye Bakanlığı'nın yeniden değerlendirme oranının hesaplamasında enflasyon oranını olduğu gibi kabul ederek, halen uygulanmakta olan 10 puanlık indirimini kaldırması oluşturmuştur. Buna göre, şirketler daha yüksek yeniden değerlendirme fonu ayırabilecekler ve ileride ortaklarına daha yüksek oranda bedelsiz hisse senedi verme imkânına sahip olabileceklerdir.

İlgi çekici bir gelişme de kamuoyunda «Şirket Kurtarma Yasası» olarak bilinen «Sermaye Piyasasının Teşviki ve Sınai Mülkiyetin Tabana Yaygınlaştırılması ve Ekonomiyi Düzenlemede Alınabilecek Tedbirler ile Kurumlar Vergisi Kanunu, Vergi Usul Kanunu'nda Değişiklik» öngören yasa tasarısının TBMM'den geçerek yasallaşması olmuştur.

Bununla Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 25. maddesinde bir değişiklikle halka açık şirketlerde vergi oranının düşürülmesi öngörülmektedir. Buna göre; (a) hisse senetlerinin yüzde 80'i nama yazılı olan, (b) hisse senetleri borsaya kayıtlı ve (c) sermaye yapısı ortaklar pay defterinden belirlenebilen şirketlerde vergi oranı mevcut vergi oranının altına indirilebilecektir.

a) Yasa tasarısı, anonim şirketin ödenmiş sermayesinin en az yüzde 25'inin, sermayedeki payları yüzde 1'in altında olan 200'den fazla gerçek veya tüzel kişiye ait olması halinde vergi oranını yüzde 40;

b) Anonim şirketin ödenmiş sermayesinin en az yüzde 51'inin sermayedeki paylara yüzde 1'in altında olan 200'den fazla gerçek veya tüzel kişiye ait olması halinde vergi oranını yüzde 35;

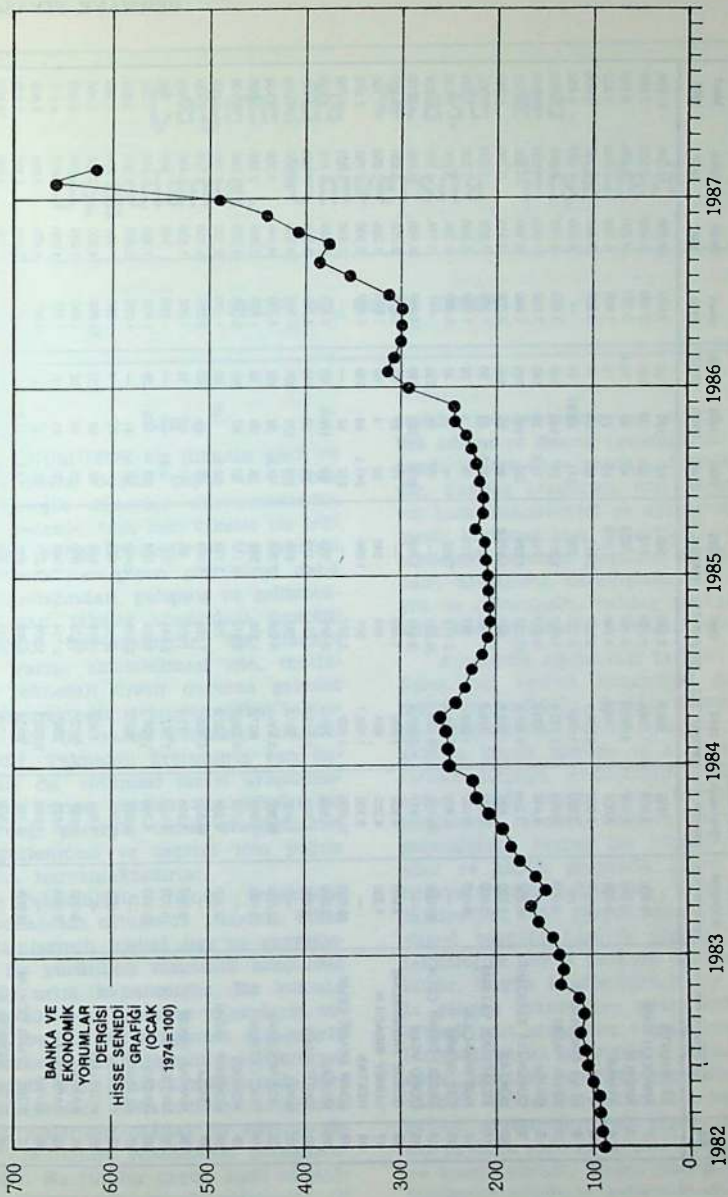
c) Anonim şirketin ödenmiş sermayesinin en az yüzde 80'inin sermayedeki payları yüzde 1'in altında olan 200'den fazla gerçek veya tüzel kişiye ait olması halinde vergi oranını yüzde 30 olarak öngörmektedir.

Önerilen değişiklik, kapalı bir aile şirketinin halka açılmasını özendirme açısından yeterli değildir. Vergide sağlanacak yüzde 10-15 (en fazla 16) gibi bir oran, şirketini çocuğu gibi gören bir işadaminin, şirketini yabancılara açmaya yetmeyecektir. Şirketin kontrolünden vazgeçip yüzde 51'ini ve hele sermaye artırımını gibi çok önemli bazı kararların alınmasını kendi inisiyatifine dışına çıkararak yüzde 80'ini halka açması bu tasarıda öngörülen vergi indirimleri ile sağlanamayacaktır. Çok basit bir örnekle 1 milyar TL kâr eden bir şirkette yüzde 51 payın halka açılması ile vergi oranının yüzde 46'dan yüzde 40'a indirilmesi 60 milyon TL'lik bir tasarruf sağlayacak ve bunun yüzde 49'u olan yaklaşık 30 milyon TL'lik kısmı şirketin eski ortağına isabet edecektir. Görüldüğü gibi 1 milyar TL'lik kârda 30 milyon TL veya yüzde üç oranında bir indirim halka açılmayı çekici kılacak bir indirim değildir. Ayrıca, sürekli Sermaye Piyasası Kurulu'na bilgi vermek de, çok kimsenin hoşlanacağı bir durum değildir. Bu arada çok önemli bir nokta, bugün zaten çok az sayıda şirketin yüzde 46 oranında vergi ödediği ve çoğunun vergisiz kamu menkul değerleri yatırımı, ihracat, yatırım indirimi gibi nedenlerle düşük vergi ödedikleridir.

Başarılı kapalı şirketlerin halka açılmaya ilgi göstermemeleri ile marjinal durumdaki şirketler, diğer bir deyişle durumları parlak olmayanlar halka açılmak isteyeceklerdir. Ayrıca, ihracatta vergi iadesinde yaşanan bir takım «hayali» ihracat olayları, burada da «hayali» halka açılmaya dönüşebilecektir. Gerçekte halka açılmadan «hayali» olarak halka açılma, sermaye piyasasının gelişmesini öngören bir yasa ile zedelenmiş ve sermaye piyasasına olan güven ortadan kaldırılmış olacaktır. Halka açılma için sadece 200 ortağın yeterli görülmesi yanında, başka düzenlemelere de gidilmesi daha yararlı olabilecektir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi (Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Ocak	118.91	142.21	144.23	101.76	87.04	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05
Şubat	120.82	140.09	144.25	105.08	90.24	94.60	157.44	243.73	207.73	325.71	658.37
Mart	123.65	166.76	144.79	110.80	91.76	97.99	165.21	249.65	214.77	316.36	619.21
Nisan	136.12	166.05	122.40	104.31	90.37	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68	
Mayıs	127.26	159.26	120.49	101.63	91.66	102.60	156.08	227.24	209.20	304.85	
Haziran	128.05	134.63	121.36	101.90	91.83	106.38	176.25	220.66	210.89	306.66	
Temmuz	128.22	143.21	121.69	98.18	97.63	106.22	176.40	207.07	213.75	323.22	
Ağustos	125.56	135.39	119.05	95.18	98.53	113.08	186.42	204.24	218.60	360.80	
Eylül	134.48	132.82	119.48	89.12	97.89	112.47	199.71	198.36	226.70	394.62	
Ekim	139.11	135.55	115.69	94.21	97.35	115.27	212.63	200.20	238.27	384.48	
Kasım	139.00	138.71	107.66	94.51	100.27	132.45	217.12	200.44	258.90	406.68	
Aralık	141.93	141.58	107.81	94.64	94.18	133.33	242.03	202.10	261.35	438.99	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çikarım (Ödenmiş) (Milyon TL)	Taksim Yılı Kârı			Değhilen Kâr Payı (%)				Piyasa Fiyatı (TL)		
				1984 (Milyon TL)	1985 (Milyon TL)	1983 (Milyon TL)	1984 (Net)	1985 (Net)	1983 (Net)	Mart 1986	Ocak 1987	Şubat 1987	Mart 1987
1	AKCİMENTO	—	630	533,8	2.590	180	50	180	20	9.680	35.200	41.000	43.000
2	ANADOLU CAM	5.600	5.600	1.068,5	1.243	733	50	29	100	2.190	1.900	2.050	2.050
3	ARÇELİK	16.000	12.000	4.440,3	9.467	792,6	40	53	10,4	5.350	4.200	5.350	5.100
4	AYMAR	5.000	2.000	746,9	1.045	22,9	95	27	5	1.900	1.700	1.750	1.800
5	BAGFAŞ	4.000	4.000	3.505,5	5.987	2.623	60	50	75	3.200	5.495	6.300	5.600
6	BOLU CİMENTO	1.500	1.290	2.121	2.200	200	541	56,81	84	—	8.000	11.000	9.250
7	CELİK HALAT	2.700	2.700	1.770,4	1.857	1.211	60	100	100	7.000	6.150	6.500	5.800
8	CİMSA	—	1.440	423,3	3.077	710	17,2	76	145	7.000	21.000	24.000	24.500
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	15.000	7.200	3.326,6	17.392	1.228	130	150	105	5.940	16.100	14.800	14.100
10	DOKTAŞ	1.800	1.800	1.335,2	511	1.575,6	40	25	120	2.700	4.515	5.200	5.250
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	3.000	1.200	2.75,4	378	300	32,5	30	30	1.125	1.300	1.350	1.300
12	EGE BİRACILIK	4.200	4.200	1.059	227	1.217	30	4	50	1.340	1.200	1.550	1.525
13	EGE GÜBRE	2.400	2.400	1.231,5	2.213	1.209	—	71	40	5.800	2.755	5.300	4.600
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	40.000	38.400	15.320	28.531	—	11	16	250	—	1.175	1.350	1.300
15	GOOD YEAR	977	977	2.421,4	3.619	1.458	250	820	150	14.000	26.000	32.450	41.000
16	GÜBRE FABRİKALARI	4.900	4.900	1.970	1.720	1.458	70	65	60	1.340	1.365	1.250	1.150
17	GÜNEY BİRACILIK	4.200	4.200	604	185	646	30	4	50	1.450	2.500	2.750	2.675
18	HEKTAŞ	—	2.700	1.365,1	501	1.086	241,3	68	140	4.050	1.500	1.800	1.750
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	15.000	11.000	1.063	2.247	—	242	42	—	—	4.500	3.750	4.725
20	İZOCAM	3.000	2.500	765,3	2.425	656	96	126,5	60	5.750	3.750	2.550	2.600
21	KARTONSAN	9.000	7.500	2.679,4	2.621	1.173	56	30	110	2.100	3.310	3.620	3.475
22	KAV	—	400	507,4	787	618	110	170	300	12.250	29.500	29.500	32.000
23	KOC HOLDING	25.000	15.000	3.675	6.430	2.398	42,5	38	150	4.100	4.145	5.300	4.550
24	KOC YATIRIM	5.000	4.000	807,2	1.559	558	56	39	50	1.850	2.350	2.550	2.600
25	KORDSA	—	3.750	4.340,7	6.973	3.112	50	67	260	5.005	15.325	15.500	16.100
26	KORUMA TARIM	2.250	2.250	922,5	69	1.173	32,5	1,08	80	1.100	2.700	2.750	2.600
27	LASSA	—	10.800	4.496	7.355	1.589	20	25	20	2.255	2.530	2.725	2.850
28	MAKİNA TAKİM	3.000	1.500	11,4	100	96	—	—	15	1.000	1.530	1.450	1.450
29	METAŞ	15.000	6.000	1.087	2.644	376	3,2	—	—	850	745	800	950
30	NASAŞ	10.000	6.000	1.294	1.013	634	25	13,5	25	1.200	1.360	1.450	1.325
31	OLMUKSA	—	5.000	983,9	2.500	zarar	90	41	—	4.000	3.800	4.000	3.850
32	OTOSAN	20.000	15.000	—	zarar	625	40	50	200	10.950	14.000	3.800	4.100
33	POLYLEN	—	4.500	536,2	516	945	30	40	50	1.890	1.985	2.100	2.000
34	RABAK	6.000	6.000	873	1.633	815	20	45	100	1.785	4.980	4.450	4.575
35	SARKUYSAN	5.000	2.625	2.85	2.134	1.005	85	130	250	12.000	8.800	8.800	8.800
36	SİFAŞ	—	1.560	1.192,1	1.609	1.227	13,5	37,5	—	1.850	3.600	4.100	4.500
37	TÜRK DEMİR DÖKÜM	15.000	6.720	869,8	4.086	819	105,5	120,5	160	10.750	9.500	13.000	14.000
38	TÜRK SİEMENS	—	3.500	—	3.545	1.870	—	—	—	—	4.300	7.700	3.925
39	TÜRKİYE İŞ BANKASI	—	30.000	23.559	32.270	—	12,5	9	54	1.125	1.800	1.150	950
40	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	30.000	28.700	2.094,6	1.902	850	—	—	—	—	—	—	—

Çağımızda Araştırma, Uygulama, Üniversite İlişkileri

PROF. DR. UĞUR ERSOY

1. GİRİŞ

GÜNÜMÜZDE bir ülkenin gücü ve itibarı, büyük çapta o ülkenin teknolojik düzeyine dayanmaktadır. Bu nedenle, tüm ileri ülkeler bir teknoloji yarışı içindedir ve bu yarışın temposu her geçen gün biraz daha hızlandığından, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum gittikçe büyümektedir. Bir ülkenin bu yarışa katılabilmesi için, mutlaka teknoloji üretir duruma gelmesi gerekmektedir; transfer edilen teknoloji ile bu yarışa götürmek olanaksızdır. Teknoloji üretiminin can damarı da, «bilimsel temel araştırmadır». Yarışa katılan tüm ülkelerde bu gerçeği görerek, temel araştırmanın örgütlenmesi ve teşviki için yoğun çaba harcamaktadırlar.

Teknolojinin henüz emekleme aşamasında olduğu 19. yüzyılda, bilim adamlarının kişisel ilgi ve gayretleri ile yürütülen romantik araştırma çağı artık kapanmıştır. Bu konuda son 20 yılda inceleme yapanların tümü, bu tür bir araştırma anlayışıyla hareket eden ülkelerin teknoloji yarışında yaya kalacağı karnısında birleşmektedir. Günümüzde araştırma faaliyetlerinin çağdaş bir işletme gibi örgütlenip, yönetilmesi gerekmektedir. Bu tür bir örgüt, tıpkı sanayiye de olduğu gibi, büyük yatırımlar ve

tesisler gerektirmekte, çok sayıda bilim adamı ve destek personelinin bir arada çalışmasını zorunlu kılmaktadır. Çağdaş araştırma için kararların hızlı alınabilmesi ve uygulanabilmesi, harcamaların kolaylıkla yapılabilmesi zorunlu koşullar olduğundan; araştırma kuruluşlarındaki örgüt ve yönetimin, çağdaş sanayideki benzer olması gerekmektedir.

Araştırma alanındaki tarihsel gelişme, bir açıdan sanayideki gelişmeye benzetilebilir. Endüstrileşmenin ilk aşamasında, verimli olarak çalışabilen küçük işletme ve el tezgâhlarının birçoğu, endüstrinin gelişme süreci içinde ortaya çıkan büyük işletmelerle rekabet edemez duruma gelmişlerdir. Benzer bir biçimde, kişiler ve küçük gruplarla küçük laboratuvarlarda yürütülen araştırma faaliyetleri, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında başarılı olmuşlar ve teknolojiye büyük katkıda bulunmuşlardır. Bugün başdöndürücü bir hızla gelişen teknolojiye ayak uydurabilmek için araştırma yapan kurumların da büyük yatırımlara, insan gücüne, araç ve gereçlere gereksinmesi vardır. Bu nedenle, ileri ülkelerdeki eğilim, araştırmayı çok sayıda kuruma yaymak yerine, parasal olanakları ve insan gücünü belirli merkezlerde toplamak yönünde gelişmektedir.

Temel araştırma konusunda yapılan incelemeler ve yazılan rapor ve kitapların birçoğunda, temel araştırmanın en iyi bir biçimde üniversitelerde yapılabileceği belirtilmekte ve temel araştırma ile üniversiteler özdeşleştirilmektedir. Kişisel olarak da katıldığımız bu kanının nedenlerini, üniversitenin tanımında ve işleyiş biçiminde bulmak mümkündür. Üniversitelerin temel işlevlerinden biri, gerçeği araştırıp bulmaktır; yani temel araştırma, üniversitenin vazgeçilmez en önemli niteliğidir. Üniversitenin ikinci önemli işlevi olan eğitim, yüksekokul eğitiminden çok değişiktir. Üniversite düzeyindeki eğitimden amaç, bilineni aktarma değil, en iyi çözümü ve gerçekleri tartışarak ortaya çıkarmaktır. Salt bilineni aktarmak, yüksekokulun görevidir. Üniversitedeki öğretim üyeleri, araştırma yapan, belirli bilgi ve tecrübeye sahip bilim adamlarıdır. Karşılarındaki öğrenciler ise, daha az bilgi ve tecrübeye sahip, ancak henüz düşünceleri kalıplaşmamış, dinamik bir kitle oluşturmaktadırlar. Öğretim üyeleri, yapmış oldukları araştırmalar sonunda oluşturdukları kani ve düşüncelerini, öğrencilerle tartışarak olgunlaştırırlar. Sınıf, filizlenen düşüncelerin denendiği bir laboratuvarıdır. Doğal olarak, tüm eğitimin araştırma temeline oturtulması gerektiği iddiasında değiliz, eğitimin bir bölümünü elbette bilgi aktarımı oluşturmaktadır. Burada işaret etmek istediğimiz, salt bilgi aktarımının yapıldığı, tartışma ortamının bulunmadığı bir kuruma üniversite denilemeyeceğidir.

Görüldüğü gibi, temel araştırma üniversitelerin iki ana işlevinden yalnız araştırmanın değil, eğitimin de kapsamına girmektedir. Doğal olarak, burada sözü edilen ülkemizdeki gibi büyük ölçüde yüksekokul niteliğindeki kuruluşlar değil, gerçek üniversitelerdir. Ülkemiz ileri ülkeler arasın-

da yer almak istiyorsa, ilk hedefi sayısı az da olsa bu tür üniversiteler oluşturmak olmalıdır. Bugün rejimi ne olursa olsun, teknoloji yarışına katılan tüm ülkeler, en az birkaç üniversitesini «elit» eğitimi yapacak düzeye getirmiştir veya getirme çabasıdadır.

Araştırma, genelde temel ve uygulamalı araştırma olarak ikiye ayrılır. Ülkemizde birçok konuda olduğu gibi, bu konuda da kavram kargaşası vardır. Yapılan herhangi bir mühendislik uygulaması kolayca «uygulamalı araştırma» olarak nitelendirilebilmektedir. Bu durumda önce araştırmayı, daha sonra da temel araştırmayı tanımlamakta yarar vardır. Bilimsel araştırma; «belirli bir sorunun sistematik bir biçimde incelenmesi sonucu, orijinal bulgulara varmak» olarak tanımlanabilir. Temel araştırma ile uygulamalı araştırmayı kesin çizgilerle ayırmak oldukça zordur ve bu konuda genel kabul görmüş tanımlamalar yoktur. Birçok temel araştırmanın hemen uygulama alanı bulabilmesi, «uygulamalı» sözcüğünün insanları yanılgıya götürmesine neden olmaktadır. Yazarın kanısına göre, «yeni bilgi üreterek bilime katkıda bulunan ve esas amacı uygulama olmayan araştırmalar» temel araştırma olarak sınıflandırılabilir. Bu tür araştırmanın, o konuda çalışan bilim adamlarının ilgisini çekmesi gerekir.

Çeşitli alanlarda uygulamada çalışanlar, genelde temel araştırmayı bir lüks göyerek, uygulamalı araştırmalara önem ve ağırlık verilmesini savunurlar. Bu büyük bir yanılgıdır ve bundan sonraki bölümlerde etraflıca anlatılacağı gibi, Avrupa bu yanılgı nedeni ile büyük kayıplara uğramıştır. Temel araştırmayı lüks sayan uygulayıcıların görmedikleri gerçek, temel araştırmanın olmadığı bir ortamda uygulamalı araştırmala-

rın uzun ömürlü olamayacağıdır. Ayrıca, teknoloji üretiminin arkasındaki esas itici güçün, temel araştırma olduğu da unutulmamalıdır. Bugün ileri teknolojiye sahip olan ülkelerin durumları incelendiğinde, bu gerçek açıkça görülür.

Teknolojik gelişmede en önemli rolü oynadığı tüm çevrelerce kabul edilen temel araştırmanın, ileri teknolojiye sahip ülkelerde nasıl örgütlenip yürütüldüğüne bir göz atmakta büyük yarar vardır. Burada, tüm ülkelerin durumunu incelemeye olanak olmadığına göre, biz birçok kez içinde çalıştığımız Avrupa'nın da en ileri sistem olarak gördüğü Kuzey Amerika sistemini irdelemekle yetineceğiz.

2. TEMEL ARAŞTIRMA AÇISINDAN KUZAY AMERİKA

Temel araştırmanın ana kaynağını üniversitelerin oluşturduğu daha önce söylenmişti. Avrupa'da yapılan ve temel araştırmalarda Avrupa'nın Amerika'ya göre geri kalmışlığının nedenlerini araştıran birçok çalışmada, aradaki farkın, Amerikan üniversitelerinin temel araştırmaya çok daha yatkın olan yapısından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, burada önce Kuzey Amerika üniversite sistemi kısaca tanıtılacaktır.

2.1 Kuzey Amerika'daki Üniversite Sistemi

Kuzey Amerika'da, Kanada ve Birleşik Devletler üniversiteleri arasında farklılıklar olduğu gibi, bu ülkelerin çeşitli üniversiteleri arasında da yapısal farklılıklar vardır. Bu konuda inceleme yapan Avrupalılar, bu farklılıkların son derece sağlıklı sonuçlar verdiğine işaret etmektedirler. Bu farklılıklar nedeni ile, ayrıntılara inildiği takdirde Kuzey Amerika için tek bir üniversite sistemi veya yapısı tanımlamak olanaksız olur. Biz bu-

rada ayrıntılara inmeyerek, sistemin ortak özelliklerini tanıttık ve böylece Amerikan sisteminin bir çerçevesini çizmeye çalışacağız.

a - Kuzey Amerika'daki eyalet üniversiteleri, Avrupa'dan değişik olarak, âdeta bir işletme gibi örgütlenmişlerdir. Yapı, son derece esnek ve dinamiktir. Bu nedenle, yasa değişikliğine gerek kalmadıkça, üniversiteler kendilerini yenileyebilmekte ve çağın hızla değişen koşullarına ayak uydurabilmektedirler.

Üniversitenin en yüksek organı olan mütevelli heyetleri, âdeta bir sanayi kuruluşunun yönetim kurulu gibi çalışmaktadır. Mütevelli heyeti, toplumun çeşitli kesimlerini temsil eden kişilerden oluştuğundan, araştırma ve eğitim planlaması ve yönlendirilmesinde toplumdaki kopuk kararlar alınmamaktadır.

Akademik yöneticilerin (rektor, dekan ve bölüm başkanı) görevi getirilmesinde seçim ve atama sistemlerinin sakıncalarını gideren bir orta yol izlenmektedir. Böylece hem öğretim üyelerinin, hem de bir üst yönetim organının kabul edebileceği kişiler iş başına gelmektedir. Yönetici bir kez seçildikten sonra, sorumluluk yanında, gerekli yetkilerle donatılmaktadır. Kurullar ve komiteler danışma niteliğinde olduğundan, kararlar hızla alınıp uygulanabilmektedir. Danıştığı kurulların görüşüne sürekli ters düşen kararlar alan ve böylece yönettiği kitlenin güvenini yitiren bir yönetici de, hemen değiştirilebilmektedir. Görüldüğü gibi, Kuzey Amerika üniversitelerinde klasik anlamda idari özerklik yoktur; ama sistem, yöneticilerin diktasını da kesinlikle engellemektedir.

- b - Fakülte ve bölümler, ayrılan bütçeyi büyük bir özgürlük içinde ve minimum bürokrasi ile kullanabilmektedir. Parasal denetim, para harcadığı anda değil, bütçe yılı sonunda yapılmaktadır. Kısacası tam bir mali özerklik vardır.
- c - Öğretim üyeliğinin ilk kademesi olan yardımcı profesörlüğe atanmalar, kontratla çalışmaktadırlar. Kontratı yenilememek bölüm başkanının yetkisindedir. Ancak, bu işlem mutlaka ilgili öğretim üyelerine danışarak yapılmaktadır. Doçent ve profesörler sürekli statüye (tenure) sahiptirler. Bunların üniversite ile ilişkilerinin kesilmesi ancak akademik nedenle olur. Bu tür bir kararın alınarak öğretim üyesinin işine son verilmesi son derece zordur. Kurulacak bilimsel jürinin görüşüne ilgili öğretim üyesi itiraz edebilir ve savunma hakkını kullanabilir. İtirazı inceleyecek yeni jüriye başka bir üniversiteden üyeler alınır. Konu genellikle üniversitelerarası öğretim üyeleri birliğince de yakından izlenir ve bu birlik gerektiğinde müdahale edebilir. Sonuç olarak, sürekli statü kazanan bir doçent veya profesör, klasik sistemlerdeki bir öğretim üyesi kadar güvenceye sahiptir.
- d - Üniversiteler kaynak bulabildikleri sürece, yeni fakülte ve bölümler kurabilirler, birleştirebilirler, kapatabilirler; bu birimlerin adını ve niteliğini değiştirebilirler. Ders ve araştırma programlarını saptamak ve değiştirmek de tamamen bölümlerin yetkisindedir. Yapılan araştırma ve yayınlara kesinlikle müdahale edilemez. Bu özgürlükler, öğretim üyesi güvenesi ile birlikte ele alındığında, Kuzey Amerika üniversitelerinde tam bir bilimsel özerklik olduğu kolayca görülebilir.
- e - Üniversitelerde bildiğimiz anlamda bir kadro sistemi veya unvanların piramitleşmesi gibi katı sınırlamalar yoktur.
- f - Üniversitelerde farklı yapı ve farklı eğitim sistemleri uygulanır. Bu yapıya ve sisteme, üniversite dışından müdahale söz konusu değildir. Güdülen amaç, benzer ve aynı düzeyde üniversiteler yaratmak değil; tam tersine, çeşitli sistemleri deneyen, değişik düzeyde üniversiteler yaratmaktır. Üniversiteler arası rekabet, her üniversiteyi değişik sistemler deneyerek, en iyiyi bulmaya zorlar.
- g - Öğretim üyelerinin atama ve yükseltilmelerine, üniversite dışından hiçbir kuruluş müdahale edemez.
- h - Temel araştırmaya eğitim kadar önem verilir ve araştırma yapanlar teşvik edilerek her türlü kolaylık sağlanır. Lisansüstü eğitime ağır yük, araştırmadadır.

2.2 A.B.D.'de Araştırma

A.B.D.'de kişilere üniversitenin sağladığı araştırma desteği sınırlıdır. Bilim adamları tasarladıkları araştırmalar için genelde üniversite dışından destek bulmaya çalışırlar. Üniversitelerin içinde bulunan özel bütçeler, bu desteğin bulunmasında ve tüm bürokratik işlemlerde, araştırma gruplarına yardımcı olurlar. Araştırma kaynakları oldukça boldur. Federal Hükümet parayı doğrudan üniversiteye verne yerine, ara kurumlardan yararlanırlar. Bu kurumlardan en önemlisi, Ulusal Bilim Vakfı'dır (NSF). Özerk olan bu kurum, devletin sağladığı araştırma bütçesini, sunulan araştırma projelerini değer-

lendirerek dağıtır. Araştırma projeleri dışında, yeni bir laboratuvarın kurulması da, uygun görülürse desteklenebilir. NSF dışında, Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri gibi bütçesini Federal Hükümet'ten sağlayan kuruluşlar da, üniversite araştırmalarına destek sağlar. Ayrıca eyaletteki, Karayolları, Su İşleri gibi örgütlerin de eyalet parası ile sağladıkları araştırma fonları, proje teklifleri değerlendirilerek üniversitelere dağıtılır. Tüm bu olanaklara ek olarak, proje teklifi yaparak Ford Foundation gibi özel vakıflardan da temel araştırma için büyük mali destek sağlanabilir. Dikkat edilirse, kamu veya özel, para desteği sağlayan tüm kurumlar, yapılan proje teklifleri arasından en iyileri seçtiklerinden, paranın çoğu daha üst düzeydeki üniversitelere kayar. Amaç da zaten insan gücü ve parasal olanakları yaymak yerine, belirli merkezlerde toplamaktır. Böylece hedeflenen amaç dolaylı olarak sağlanmış olur. Yüksek düzeyde lisansüstü eğitim ve araştırma, iyi bilim adamı, iyi laboratuvarlar ve kaliteli lisansüstü öğrencisi ile gerçekleştirilebileceğinden, bu desteği sağlayamayan üniversiteler bu kaynakların hiçbirine sahip olamayacaklarından, eğitimlerini belirli düzeyde tutmak zorunda kalırlar.

Bazı üniversitelerde özel sektörden sağlanan hibeler bir fonda toplanarak, bazı dallardaki öğretim üyelerine ek ücret olanakları sağlanır. Texas Üniversitesi'ndeki «Mühendislik Vakfı» (Engineering Foundation) gibi.

A.B.D.'deki eyalet üniversitelerinde öğretim üyeleri, araştırma projelerinden ücret alamazlar. Ancak, fazla proje alan, ders yükünü hafifletebilir. Öğretim üyesinin kişisel yaptığı danışmanlık hizmetleri, çoğu üniversitede sınırlanmıştır ve titizlikle kontrol edilir. T.W. Knowles'in 1971 yılında yaptığı bir araştırmaya

göre, ileri düzeyde eğitim ve araştırma yapılan üniversitelerde, bir öğretim üyesinin endüstriye yaptığı danışmanlık hizmetinin, yılda 11 gün dolaylarında olduğu görülmektedir.

2.3 Kanada'da Araştırma

Kanada üniversitelerindeki bilim adamları da, araştırma için gerekli desteğin büyük bir oranını üniversite dışından sağlamak zorundadır. Destek sağlayan kuruluşlar A.B.D.'dekine benzer kuruluşlardır ve para, öncülen projelerin kalitesine göre dağıtılır. Aradaki en önemli fark, Kanada'nın NSF'i olan NSERC'nin para dağıtımında daha cömert ve esnek davranmasıdır. NSERC'nin işleyişi oldukça ilginç olduğundan bu örgütten kısaca bahsetmekte yarar vardır.

NSERC araştırma bütçesi, üç ayrı fonda toplanmıştır; (a) genç öğretim üyelerini araştırmaya teşvik fonu, (b) önerilecek araştırma projelerine destek fonu ve (c) laboratuvar geliştirme ve kurma fonu. Genç öğretim üyelerine sağlanan ücret desteği sayesinde, iyi üniversiteler normal bütçe ile alamadıkları genç bilim adamlarından, hem eğitim, hem de araştırmada yararlanma olanağına sahip olurlar. Araştırma projesi verip, (b) fonundan para almak, A.B.D.'ye kıyasla çok daha kolaydır. Teklifte, NSF projelerinden değişik olarak ayrıntılara girilmez ve sık sık gelişme raporları verilmez. Bu nedenle araştırmacı araştırma sürecinde dilediği değişiklikleri yapıp, dilediği yöne gidebilir. NSERC'nin üzerinde durduğu en önemli husus, araştırmacının itibarlı bir bilimsel dergide yayınlanmasıdır. Laboratuvar için yapılan destek isteminin ayrıntılı ve gerekçeli bir raporla desteklenmesi gerekir. Deneyisel araştırmada kendini kabul ettirmiş bir araştırmacı ve destek grubuna sahip olmayan üniversitelerin, laboratuvar

destek fonundan yararlanması olanaksız değilse bile çok zordur.

NSERC, tüm parasını Federal Hükümet'ten almasına karşın, özerk bir kuruluştur. Tüm destek istemleri, projenin kalitesine ve istemi yapan öğretimin üyelerinin itibarına göre değerlendirildiğinden, araştırma bütçesinin büyük bir oranı iyi üniversitelere gider. Aslında amaç da budur.

Kanada'da, eyaletlerin yüksek eğitim için ayırdığı bütçe, üniversitelere öğrenci sayısına göre dağıtılır. Üniversitelerin düzeyine bakılmadan yapılan bu eşit dağılımın sakıncaları, NSERC'nin kaliteye göre sağladığı destekle dengelenmiş olur. Bazı üniversitelerde NSERC'ce sağlanan parasal olanaklar, eyaletçe sağlanan bütçeye yaklaşmasına karşın, bazı üniversitelerde bu destek eyalet bütçesinin 1/30'unda kalmaktadır.

3. KUZEY AMERİKA VE BATI AVRUPA SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Altmışlı yılların sonunda Batı Avrupa ülkeleri, Amerika'nın teknoloji alanındaki dev adımlarına ayak uyduramadıklarını görmüşlerdir. Teknoloji alanında Amerika ile Batı Avrupa arasındaki mesafenin her geçen gün biraz daha açılması, Avrupa'daki tüm üniversite mezunlarının % 5 ile % 10'unun Kuzey Amerika'ya göç ediyor olması, eski kıtadaki ülkeleri endişeye düşürmüştür. Bu endişe, çeşitli Avrupa ülkelerini ve Avrupa Konseyi, OECD gibi uluslararası kuruluşları konuya daha ayrıntılı bir biçimde eğilmeye zorlamıştır.

Yapılan ön çalışmalarda Amerika'daki teknolojik üstünlüğün temel araştırma gücünden kaynaklandığının anlaşılması üzerine, çeşitli gruplar ve komisyonlar kurularak, bunlardan Kuzey Amerika'nın temel araştırmadaki üstünlüğünün nedenle-

rinin araştırılması ve Avrupa'da yapılacak reformlar için öneriler oluşturulması istenmiştir. Bu komisyon ve grupların yaptığı araştırmalar sonunda, son 15 yılda bu konuda en az 100 kitap yayınlanmıştır. Yazımızın bu bölümünde, yapılan araştırmaların ayrıntısına girilmeyerek, beliren ortak görüş ve öneriler sunulmaya çalışılacaktır. Bu özet yapılırken, OECD tarafından yaptırılan ve sonuçta OECD Bakanlar Asamblesi'nce de benimsenen görüşlere ağırlık verilecektir.

Yıllarca Avrupa sisteminin etkisinde kalmış bulunan Türk üniversitelerinin de bu çalışmalardan büyük ölçüde yararlanabileceği kanısındayız.

Yapılan çalışmalarda, temel araştırmadaki başarının, üniversite sistem ve yapısı ile yakından ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, bugünkü Amerikan üniversite sisteminin 19. yüzyıl sonlarında oluştuğu göz önünde bulundurulurken, Amerika'nın temel araştırma alanındaki üstünlüğünün, 2. Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmelerden değil, 19. yüzyıl sonundaki oluşumlardan kaynaklandığı kanısına varılmıştır. Amerikan üniversitesinin Avrupa'dakilere üstünlüğü şöyle sıralanmaktadır (*):

a - Avrupa üniversitelerinde araştırma politikası, hükümet veya başka bir üst kuruluş veya üniversite öğretim üyelerince saptanmaktadır. Amerika'da ise, politikanın saptanıp yönlendirilmesinde, toplumun çeşitli kesimlerinden oluşan mütevellî heyetleri önemli rol oynadığından, araştırma toplumdan ve endüstriden kopuk gelişmemektedir.

(*) Bu karşılaştırmaya Kuzey Amerika sistemine yakın bir sistem uygulayan İngiliz üniversiteleri dahil edilmemiştir.

b - Mütevelli heyetlerinde büyük ağırlığı olan iş adamları, temel araştırmanın teknolojik gelişmede oynadığı önemli rolü bu yüzyılın başlarında görebilmişler ve üniversitede bu konudaki faaliyetlere ağırlık verebilmişlerdir. Avrupa'da ise yakın bir geçmişe kadar kısa vadeli çıkarlar ön plana alınmış ve uygulamalı araştırmaya ağırlık verilmiştir.

c - Amerikan üniversitelerinde yatırım ve gelişme için gerekli paranın sağlanmasında toplumun çeşitli kesimlerinden gelen kişilerin ikna edilmesi gerekirken, Avrupa'da bu tür kararları ya bürokratlar ya da akademisyenler vermişlerdir. Bu durumda Amerika'daki yatırım ve gelişmeler daha gerçekçi olmuştur.

d - Amerika'da üst yönetim organı olan mütevelli heyetlerinde işadamları ve sanayiciler ağırlıklarını duyurabildiklerinden, üniversite bir işletme gibi örgütlenmiştir. Kararların büyük bir çoğunluğu dekan ve bölüm başkanı gibi yöneticilerce alındığından ve bu kişilere sorumlulukla birlikte yetki verildiğinden, dinamik bir yapı oluşmuştur. Avrupa üniversitelerinde ise, kararlar kurullarca veya üniversite üstündeki organlarca alındığından, sistem etkili ve hızlı çalışmamıştır.

e - Kuzey Amerikan üniversitelerinde büyük yetki ve sorumluluğa sahip akademik yöneticilerin göreve getirilmesinde, seçim ve atanmanın sakıncaları gözönünde bulundurulurken, ara bir sisteme gidilmiştir. Hem atayan hem de yönetilenlerin kabul edebilecekleri kişilerin göreve gelmesini sağlayan bu sistem, çok az sorun yaratmaktadır. Avrupa'da ise, yöneticiler ya salt seçim ya da salt atama ile göreve getirilmişlerdir.

Bu iki sistemin de büyük sakıncaları olduğu birçok yayında ayrıntıları ile anlatılmaktadır.

f - Kuzey Amerika'daki üniversitelerin akademik ve idari yapısı son derece esnekler. «Charter» denilen yasa, ayrıntılara girmeyen, birkaç sayfalık bir doküman olduğundan; gerekli tüm değişiklikler üniversite bünyesi içinde, yasa tadiline gerek kalmadan yapılabilmektedir. Böylece, Kuzey Amerika üniversiteleri teknolojik gelişme sürecinde oluşan hızlı değişimlere kolayca uyum sağlayabilmişlerdir. Avrupa üniversitelerinin katı (rijit) ve büyük atalete sahip yapısı ise, hızla gelişen teknolojiye ayak uyduramamıştır. Amerikan üniversiteleri, esnek yapıları nedeniyle değişen koşullara olağanüstü bir hızla ayak uydurabileceklerini, Sputnik'in fırlatılmasını izleyen dönemde kanıtlamışlardır. Sputnik A.B.D. kamuoyunda büyük bir panik yaratmış ve Sovyetlerin uzay yarışında öne geçmiş olması tüm ülkeyi endişeye sevk etmiştir. Ancak panik kısa sürmüş, üniversitelerde var olan tartışma ortamı sayesinde yapılan özelleştirilerle soruna doğru teşhis konabilmiştir. Soruna bir kez teşhis konulduktan sonra gereken değişiklikler, esnek üniversite yapısı ve hızlı işleyen karar mekanizması nedeniyle çok kısa bir sürede gerçekleştirilebilmiştir. Araştırmaların ana kaynağı olan üniversitelerin yeniden organize olması sonucu, devletten gerekli destek sağlanmış ve uzay yarışında öngörülen düzeye çok kısa bir sürede ulaşılabilmektedir.

g - Avrupa üniversiteleri, birbirinden katı duvarlarla ayrılan, kürsü ve enstitüsü gibi küçük dükalıkların varlığı nedeniyle, çağın

gereği olan dallar arası araştırmada başarılı olamamıştır. Daha sonraki reformlarda kürsüler kaldırılmış veya birleştirilmiş olmasına rağmen, yapıdaki eziklikler devam etmiştir. Kuzey Amerika'daki sistem, dallar arası çalışmalar için çok uygundur.

- h - Kuzey Amerika üniversitelerinde esnek bir kadro sistemi uygulanmaktadır. Avrupa'daki kadro sistemi daha katıdır. Bu konuda araştırma yapan uzmanların ortak kanısı, katı kadro uygulamasının temel araştırma yapan kuruluşlar için çok önemli bir engel oluşturduğudur.
- i - Temel araştırmada, kaliteli destek personelinin (örneğin teknisyen) ve lisansüstü öğrencisinin, öğretim üyesi kadar önemli rol oynadığı, Kuzey Amerika'da 20. yüzyıl başında idrak edilmişken, bu husus Avrupa'da ancak 5-10 yıl önce anlaşılabilmiştir.
- j - A.B.D.'de her 10.000 kişiye yaklaşık 83 üniversite öğrencisi düşmesine karşılık, Avrupa'da bu sayı ülkesine göre 10 ile 25 arasında değişmektedir. Amerika'da nüfus başına düşen öğrenci sayısı Avrupa'dakinin üç katını geçmesine karşın, yalnız araştırma ve lisansüstü eğitime ağırlık veren üniversiteler dikkate alındığında, bu sayı Avrupa'daki ortalamanın altına düşmektedir. Bu konuda inceleme yapanlar, Avrupa'nın insan gücü ve parasal olanaklarını çok sayıda üniversiteye yaydığı, Amerika'nın ise kaynaklarını belirli merkezlerde topladığı sonucuna varmışlar ve temel araştırmanın A.B.D.'de daha verimli bir biçimde yapılabilmesinde bu hususun önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir.

Kuzey Amerika, ileri teknoloji için elit eğitimin önemini çok

önceleri, bu yüzyılın başında kavramıştır. Bu tür bir eğitimin tüm üniversitelerde yapılabilmesinin olanaksız olduğu görülmüş ve dolaylı yollardan kaynaklar belirli merkezlere kaydırılarak elit eğitimi yapan üniversiteler oluşturulmuştur. Özet olarak Kuzey Amerika bu konuda Avrupa'dan çok daha gerçekçi olabilmıştır. Amerikalı bir meslektaşım bu konuyu tartışırken bana şöyle söylemiştir: «A.B.D. tüm üniversitelerini aynı düzeye getirecek kadar zengin bir ülke değildir. Siz bunu yapmak istediğinize göre, herhalde bizden zengin-siniz (!)».

- k - Avrupa üniversitelerinde katı bir hiyerarşik sistem, yüzyıllardır etkisini sürdürmektedir. Kuzey Amerikan üniversitelerindeki hiyerarşi hiçbir zaman Avrupa'daki gibi olmamıştır. Örneğin, araştırma ve eğitimde bir yardımcı profesöre, bir profesör kadar özgürlük tanınabilmiştir. Böylece, genç ve dinamik kadronun araştırma ve eğitime daha fazla katkıda bulunması sağlanmıştır.

Yukarıda sıralanan bulguların ışığında, Avrupa üniversite reformu için çeşitli öneriler oluşturulmuştur. Bunlardan en önemlileri aşağıda kısaca özetlenmiştir:

- Eğitim ve araştırma politikalarının salt hükümet veya bir yüksek organ tarafından saptanması fikrinden vazgeçilmesi önerilmektedir. Bu tür kararların, toplumun çeşitli

-
- ◆ Bir evin ana direği eğri ise, küçük direkler de eğridir. Küçük direkler eğri olunca da o ev yıkılır.

Çin Atasözü

kesimlerinin de katkısı ile, üniversitelerde oluşturulacak yönetim kurullarınca alınmasının daha sağlıklı olacağı vurgulanmaktadır.

- Bütçe harcamasında üniversitelere ve onların çeşitli birimlerine serbestlik tanınması önerilmektedir (mali özerklik).
- Üniversitelerin aynı sistemi uygulayan, aynı düzeyde eğitim yapan kuruluşlar olmaktan çıkarılması ve değişik düzeyde değişik sistemler uygulamasına olanak tanınması önerilmektedir. Bu arada birkaç üniversitenin elit eğitimi yapacak biçimde örgütlenip, desteklenmesi de zorunlu görülmektedir.
- Kürsü, dal ve enstitü gibi küçük birimlerin kaldırılarak, dallar arası çalışmalara uygun bir yapı oluşturulması önerilmektedir.
- İnsan gücü ve parasal olanakların çok sayıda kuruluşa dağılması yerine, bunların az sayıda kuruluşta toplanması önerilmektedir.
- Esnek bir kadro politikası zorunlu görülmektedir.
- Genç bilim adamlarına daha fazla yetki ve sorumluluk verilmesi önerilmektedir.
- Dekan, Bölüm Başkanı gibi akademik yöneticilere olabildiğince yetki ve sorumluluk verilmesi öngörülmektedir. Bu yöneticilerin göreve getirilmesinde, sakıncası kanıtlanmış olan, salt seçim veya salt atama sistemlerinden vazgeçilmesi önerilmektedir.
- Üniversitelerin esnek bir yapıya kavuşturulmaları önerilmektedir. Üniversitelerle ilgili kuruluş kanunları çok kısa olmalı, ayrıntılara kesinlikle girilmemelidir. Böylece, her üniversite değişen koşullar ve teknolojik gelişmeye göre kendini kolayca yenileyebilmelidir.

Yukarıda sözü edilen öneriler birçok araştırmacı tarafından yapıl-

mıştır. Ancak, Avrupa ülkelerinin, yüzyıllardır kemikleşen yapı ve gelenekleri nedeni ile, bu değişimleri kısa bir sürede gerçekleştirebilmelerinin olanaksız olduğu da kabul edilmektedir.

4. ÜLKEMİZDEKİ DURUM

Türkiye son yıllarda, tarım, endüstri ve hizmet sektörlerinde büyük aşamalar yaparak, hızlı bir gelişme göstermiştir. Bugün birçok uluslararası değerlendirmede, Türkiye sanayileşmiş ülkeler sınıfına bile sokulabilmektedir. Türkiye'nin sanayileşmiş bir ülke olup olmadığı belki tartışma konusudur; ancak, sanayileşmenin ilk basamaklarının geride kaldığı da yadsınmaz bir gerçektir. Bugün sınırlı da olsa uluslararası rekabete açılan endüstri ve inşaat sektörü, yakın bir gelecekte daha geniş ve daha yüksek düzeyde rekabete hazırlanmaktadır.

Bugüne kadar genellikle bilineni alıp aynen veya adapte ederek uygulayan sanayimiz, temel araştırmaya büyük bir gereksinime duymamıştır. Sanayileşmenin ilk aşamasında araştırmayı tümüyle dışlayan bu sektör, teknolojik gelişme hızlandıkça, üniversitelerimize başvurarak uygulamalı araştırmalar yaptırmaya başlamıştır. Son yıllarda ülkemizdeki hızlı teknolojik gelişmeye paralel olarak, üniversitelerimizden talep edilen uygulamalı araştırmaların sayısında büyük bir sıçrama gözlenmektedir. Örneğin, ODTÜ'nin 1984 yılında aldığı uygulamalı araştırmaların toplamı, 200.000.000 TL'ni aşmıştır. Yakın zamana kadar araştırmayı dışlayan endüstri, uygulamalı da olsa, araştırmacının önemini kavramış, böylece üniversite-endüstri işbirliği sağlanmıştır. Ayrıca, bu sayede üniversiteler ve öğretim üyeleri de ek gelir sağlayabilmişlerdir. Bu olumlu gelişmenin üniversiteler-

de araştırma şevkinin kırıldığı ve potansiyelinin azaldığı bir döneme rastlamasının bir talihslilik olduğunu söylemeden geçemeyeceğiz.

Bu sevindirici gelişmeye bir başka açıdan bakmakta yarar vardır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşanan tecrübeler açıkça göstermektedir ki, temel araştırma ile desteklenmeyen uygulamalı araştırmanın ömrü uzun olmamakta ve ileri düzeyde teknolojik rekabet gücü zamanla yok olmaktadır. Ülkemizdeki üniversiteler ve üst organların bu gerçeği bir an önce görmelerinde büyük yarar vardır. Bugün birçok sanayici, Türk sanayiinin «know-how» dönemini tamamlamak üzere olduğunu ve artık teknoloji transferi yerine ileri teknoloji üretimine geçmek zorunda olduklarının bilincindedir.

Teknoloji üretme iddiası ile ortaya atılan bir ülkenin temel araştırmaya önem vermesinin zorunlu olduğu daha önce belirtilmişti. Sorun, ülkemizin temel araştırma potansiyeline sahip olup olmadığıdır. Temel araştırmanın esas kaynağını üniversiteler oluşturduğundan, ülkemizdeki üniversite yapısının böyle bir girişime uygun olup olmadığının irdelenmesinde büyük yarar vardır.

Bugün tüm üniversitemiz kısıca YÖK (Yüksek Öğretim Kanunu) olarak adlandırılan, 2547 sayılı Yasa hükümlerine tabidir. YÖK öncesinde ise, ODTÜ dışındaki tüm üniversiteler 1750 sayılı Yasa ile yönetiliyordu. Bugünkü üniversitelerin eğitim ve temel araştırma açısından irdelenmesi, ister istemez 2547 sayılı Yasa ve bununla ilgili uygulamanın bir irdemesi olacaktır. Ancak, bunu yapmadan önce, birçok üniversitemizin genelde fazla şikâyetçi olmadıkları 1750 sayılı Yasa'nın getirdiği sisteme de bir göz atmakta yarar vardır.

Bugün YÖK'e yöneltilen eleştirilerin birçoğu, eski sistem, yani 1750 sayılı Yasa temel alınarak yapılmak-

tadır. YÖK'le ilgili eleştirilerle bir sonuç varılması isteniyorsa, üniversitelerin YÖK öncesi durumunun da gerçekçi bir biçimde irdelenmesi gerekir.

1750 sayılı Yasa'nın getirdiği sistem, bundan bir önceki bölümde Avrupa üniversitelerine yöneltilen eleştiriler ve reform için yapılan önerilerin ışığında değerlendirildiğinde, ortaya çıkan tablonun pek iç açıcı olmadığı görülmüştür. Üniversite işleyişini en ince ayrıntılara kadar tanımlayan bu yasaya tabi üniversitelerin, değişik sistemler uygulamaları veya teknolojik gelişmeye göre yapı değişikliği yapmaları hemen hemen olanaksızdı, çünkü bu ancak yasa tadili ile mümkündür. Karar ve yetkilerin birçoğunun kurallara bırakılmış olması nedeniyle, hızlı karar alınması pek mümkün değildi. Ayrıntılı yasa nedeni ile tüm üniversiteler aynı katı kalıp içine oturtulmuştu. Her ne kadar araştırma yasada üniversitenin temel işlevlerinden biri sayılıyorsa da, yasada araştırmayı teşvik edecek ve işlerlik kazandıracak örgütlenme mevcut değildi. Hiyerarşik sistem, genç ve dinamik kadronun katkısını büyük ölçüde kısıtlıyordu. Terfi sistemi çağdaş araştırmaya ağırlık vermekten uzaktı. Mali özerklik olmadıysa, araştırma için gerekli harcamaların kolay ve hızlı bir biçimde yapılması olanaksızdı. Destek personelinin memur statüsünde olması, iyi eleman teminini olanaksız kılıyordu. 1750 sayılı Yasa ile ilgili daha birçok eleştiri yapılabilir. Özetle söylemek gerekirse, 1750 sayılı Yasa'nın çağdaş bir yasa olduğunu savunmak çok zordur.

1750 dönemi gerçekçi bir yaklaşımla incelendiğinde, çok az sayıda öğretim üyesinin temel araştırma yaptığı görülür. Temel araştırma öncelikler listesinin çok aşağılarında yer aldığından, üniversiteler genel-

likle bu yasadan fazla şikâyetçi olmamışlardır. Bu nedenle, çeşitli dönemlerde ele geçen reform olanaklarından gerektiği gibi yararlanılmamış ve üniversitemiz yasa üzerindeki görüşlerini bildirirken, çağdaş eğitim ve araştırma ile pek bağdaşmayan bu sistemi savunagelmışlerdir. Acı olan diğer bir gerçek de, Türkiye'de hiçbir zaman 1750 sayılı Yasa'nın ve bundan çok değişik olan ODTÜ sisteminin bilimsel bir irdelemesi yapılmamış, bu sistemlerin ürünleri değerlendirilememiştir. YÖK olarak adlandırılan yeni yasa hazırlanırken de bu çok kıymetli tecrübelerden gerektiği gibi yararlanılmamıştır.

Yeni üniversite yasasını, aslında yasa ve uygulama olarak ayrı ayrı irdelemek gerekir. Ancak yazımızın temel amacı YÖK olmadığından, burada yasa ve uygulama birlikte ele alınacaktır.

2547 sayılı Yasa (YÖK) incelendiğinde, içinde birçok çağdaş yaklaşıma rastlanabilir. Ancak, bunlar tümüyle bir sistem oluşturmadığından ve bazan da birbirine çelişkiye düştüğünden, etkili olamamıştır. Bu nedenle, yasa tümüyle ele alındığında, çağdaş üniversite kavramı ile çelişen bir manzara arz etmektedir. Yasadan kaynaklanan sorunlara uygulamadaki hatalar da katılınca, üniversitemizde zaten çok sınırlı olan araştırma faaliyetleri yok olma noktasına yaklaşmıştır. Çağdaş eğitim ve temel araştırmanın bu yasa ile gerçekleştirilemeyeceği, Avrupa üniversite reformu ile ilgili olarak söylenen ve bir önceki bölümde özetlenen görüşlerin ışığında şöyle sıralanabilir :

- Tüm üniversiteler aynı kalıba sokulup aynı kurallara göre yönetilmektedir. Eşitlik sağlamak için gelişmiş üniversiteler insan gücü açısından yoksullaştırılmıştır. Kaynaklar dağıtılmış, böylece birkaç üni-

versitede çağdaş düzeye yakın yürütülen eğitim ve araştırma faaliyetlerinde büyük gerileme olmuştur.

- Üniversitelerin planlanıp yönlendirilmesinde karar organı Yüksek Öğretim Kurulu'dur. Bu kurulun tümü, eski akademisyenler ve bürokratlardan oluşmaktadır. Toplumun çeşitli kesimlerinin özellikle bugün ülke ekonomisinde büyük ağırlığı olan özel sektörün bu kurulda temsil edilmemiş olması büyük bir sakıncadır.
- Mali özerklik konusunda, döner sermaye dışında, hiçbir yenilik getirilmemiştir. Çalışanların memur olduğu, harcamalarda maliyetin katı kurallarının uygulandığı bir ortamda, dinamizm isteyen araştırma faaliyetlerinin yürütülmesi çok zordur.

- Fakülte ve bölüm kurma, birleştirme veya kapatma, akademik kadroları saptama, profesör atama, YÖK olarak adlandırılan bu üst organa bırakılmıştır.

Yöneticilerin göreve salt atama ile getirilmeleri öngörülmüş ve bunlara öğretim üyesinin görevine son verme dahil, çok önemli yetkiler verilmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak, kıyafet yönetmeliğine uymayan bir öğretim üyesinin bile işine son verilebilmektedir. Bu durumda, 1750 sayılı Yasa'da, eleştiriye açık olsa da var olan bilimsel özerkliğin, yeni yasada da bulunduğunu savunmak olanaksızdır. Bilimsel özerkliğin olmadığı bir ortamda gerçek araştırmanın verimli bir biçimde gerçekleştirilebileceği elbette düşünülemez.

- YÖK ile tüm üniversiteler aynı kalıba sokulmuş ve aynı sistemi uygulamaya zorlanmıştır. Bu sistem de yasa ile tanımlandığından gelişmelere göre gereken değişikliklerin yapılması çok zorlaşmıştır. Kısacası, çağdaş esnek sistem ye-

rine, katı bir sistem getirilmiştir.

- Son derece katı bir kadro sistemi ve demode bir piramit anlayışı, çağdaş esnek kadro görüşüne ters düşmektedir.
- Yöneticilerin hiçbir danışma mekanizması oluşturulmadan atanması sonucu, öğretim üyeleri ile yöneticiler, YÖK ile üniversiteler birbirinden kopmakta ve son derece tehlikeli uçurumlar oluşmaktadır.
- Temel araştırmada en önemli rollerden birini oynayan destek personeline gereken önem verilmemiştir. Bugün ülkemizdeki serbest piyasa koşulları altında, yetenekli bir teknisyen veya sekreteri üniversiteye almak, öngörülen ücretin gü-lünçlüğü nedeni ile olanaksızdır. Bu tür personelin araştırma ve eğitime katkısı fazla önemsenmediğinden, bunların döner sermayeden ek ücret almaları bile yasaklanmıştır. Yasanın hazırlanmasında, bir araştırma teknisyenine, hastanedeki laborant ve hastabakıcı gözüyle bakıldığı anlaşılmaktadır.
- Yeni yasa ve uygulamasında hedef alınan, kitle eğitimidir. Bu arada uygulamalı araştırmaya da özel primler verilmiştir. Temel araştırma ve kaliteli eğitim için etkili örgütlenme maalesef yoktur. Gelişmiş üniversitelerdeki öğretim üyesi erozyonu ve artan öğrenci sayısı da gözönünde bulundurulduğunda, çağdaş eğitim ve araştırma bir yana, lisans eğitimini yürütmek bile büyük sorun olmaktadır. Sürekli olarak öğrenci sayısı artmakta, öğretim üyesi sayısı azalmaktadır. Türkiye gibi bilim potansiyeli kısıtlı bir ülkede bini aşkın akademik personelin son 4 yıl içinde üniversiteden ayrılmış olması, kanımızca «milli bir felakettir». Ayrılanların birçoğunun ileri batı ülkelerinde ya da gelişen Türk özel sektörünün üst kademelerinde çalışıyor olması,

bunların kalitesi hakkında iyi bir fikir vermektedir. Bu ayrılmalarda paranın önemli bir rol oynamadığı açıktır, çünkü aynı kişiler 4 yıl öncesine kadar, daha düşük bir ücret olarak üniversitemizde kalmayı tercih etmişlerdir. O halde bu ayrılmaların gerçek nedenlerinin ve uygulanan sistemle ilişkilerinin etraflıca araştırılması gerekir.

- Araştırma bir ortam meselesidir. Bu ortamın, ulusal olduğu kadar, uluslararası çevrelerle de sıkı işbirliği içinde olması gerekir. Yoksullaşan çevresinde danışma ve tartışma olanakları azalan bilim adamlarının, kişisel gelirleri olmadığı takdirde, uluslararası toplantılara katılması da olanaksızdır. Yasa ve uygulamada temel araştırma amaç olarak benimsenmediğinden, bu tür konulara pek önem verilmemektedir.
- Bugünün çağdaş araştırması takım çalışmasını zorunlu kılmaktadır. İnsan gücünün ülkemize kıyasla çok bol olduğu ülkelerde bile, oluşan araştırma gruplarını bir arada tutabilmek ve bunları belirli merkezlere toplayabilmek için büyük gayret sarfedilmektedir. Buna karşılık, yeni yasadaki, doçentlerin profesör olabilmek için başka bir üniversiteye gitme zorunluğu ve rotasyonla ilgili maddeler nedeni ile, ülkemizde az sayıda oluşan çalışma grupları da dağıtılmaktadır. Araştırma hiçbir zaman temel amaç olmadığından, konu genelde bu açıdan ele alınmamaktadır.
- Uygulamalı araştırmanın maddi ve manevi olarak desteklenmesine karşılık, temel araştırmanın sözde kalması, ilerisi için büyük bir tehliktir. Prof. Ben David bu tür bir tutumu «bindiği dalı kesmek» olarak nitelendirmektedir.

Yeni yasa ile ilgili daha birçok eleştiri yapmak mümkündür. Yasa-

nın olumlu yönleri de olduğu bir gerçektir. Burada temel amacımız YÖK eleştirisi ve değerlendirmesi değil, temel araştırma ortamının irdelenmesi olduğundan, daha fazla ayrıntıya girilmeyecektir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemiz sanayii artık birçok dallarda teknoloji üretme aşamasına gelmiştir. Temel araştırma, teknoloji üretiminin can damarıdır ve temel araştırmanın ana kaynağı üniversitelere aittir. Bu yazının 3. Bölümü'nde, çok sayıda yapılmış bilimsel incelemelere dayanarak yapılan, Amerika - Avrupa üniversitelerinin karşılaştırılmasında, çağdaş bir üniversitenin nasıl olması gerektiği ana hatları ile belirtilmişti. Yazımızın 4. Bölümü'nde, bu çalışmaların ışığında, ülkemiz için yapılan değerlendirmede ortaya çıkan tablo maalesef pek iç açıcı olmamıştır. Bu son derece hayati olan konu, umut ederiz ki yüzeysel olarak ele alınıp, kısır bir YÖK tartışmasına dönüştürülmez. Amacımız, bir kurumu yermek değil, görebildiğimiz kadarıyla gerçekleri ortaya sermektir. Üniversitelerimizin YÖK öncesi önemli bir sorunu olmadığını savunmak ne kadar yanlışsa, bugünkü sistemin başarılı olduğunu savunmak da o denli yanlıştır. Bu konuda serbest bir tartışma ortamı yaratılması zorunludur.

Temel araştırma ve ileri düzeyde eğitimin yalnızca üniversitelerin sorunu olmadığını burada bir kez daha vurgulamak isteriz. Bu sorunla, ülkenin geleceğine ilgi duyan tüm çevrelerin, özellikle uygulayıcı durumda olan kamu ve özel sektör yetkililerinin yakından ilgilenmesi gerekir. Bugünkü üniversite yapısının temel araştırma ve kaliteli eğitim yönünden çağın gereklerine ne denli ters düşüğünü gözler önüne sermeye çalıştık. Eğer bu konuya gereken ilgi gösterilmez, sorunlar açıkça karşılıklı

tartışılıp, çözüm yolları bir an önce aranmazsa, Türkiye'nin teknolojik geleceğinin pek parlak olmayacağı kanısındayız. Gerçek araştırma ortamı olmayan kuruluşlarda bilim adamı yaşayamayacağından, korkumuz, yakın bir gelecekte üniversitelerin boşalan kadrolarının sadece ders veren öğretim üyeleri ile dolması ve üniversitelerin tümünün yüksek okula dönüşmesidir. Umut ederiz ki, sanayici ve işadamlarımız da, çağdaş bir yönetime kavuşan ve ilerleyen sanayi karşısında yerinde sayan ve gerileyen üniversitenin, ileride getireceği sorunları çok geç kalmadan görebilsinler. Eğer bir ülkede üniversiteler sanayi gerisinde kalırsa, o ülkenin teknolojik gelişmesi belirli bir noktanın ötesine geçemez. Gözler önüne sermeye çalıştığımız tablonun biraz abartılmış olabileceği şüphesinde olan uygulayıcılar, birkaç yıl sonraki mezunlarımızla karşılaştıklarında ne demek istediğimizi maalesef daha iyi anlayacaklardır. Çağdaş sanayimiz bu konuyu gerektiği gibi irdedelediği takdirde, iki seçenekle karşılaşacaktır; (a) üniversiteleri çağdaş bir yapıya kavuşturmak için kararlı girişimlerde bulunacaklar veya (b) kendi üniversitelerini kendileri kuracaklardır.

Çizdiğimiz bu karamsar tabloda yanıldığımızı umut etmek isteriz. Ancak, bu sorunlar açıkça tartışılmadıkça, gerçek hiçbir zaman ortaya çıkmayacak, savunma ve yermeler, iki ayrı futbol kulübü tutanların sloganlarının ötesine gidemeyecekler.

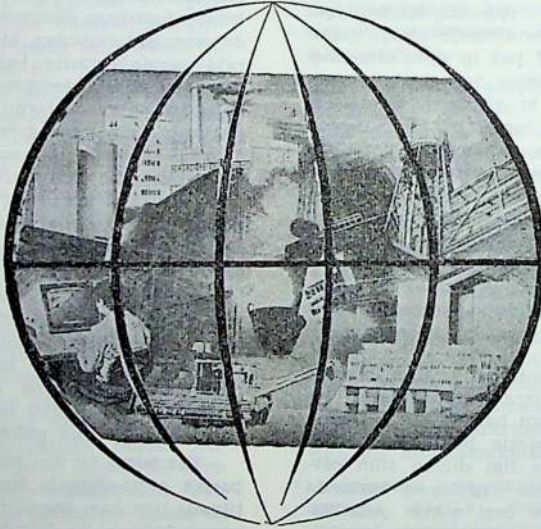
Yazımızın bu son bölümünde pek parlak görmediğimiz durumu düzenlenmesi için bazı öneriler oluşturmayı uygun bulduk. Bu öneriler, ülkemizin teknolojik gelişmeye kararlı olduğu, teknoloji üretiminin ancak temel araştırma ile mümkün olduğu ve temel araştırmanın ana kaynağının üniversiteler olduğu varsayımlarına dayanmaktadır.

a - Üniversiteler temel araştırmaya yatkın çağdaş bir yapı ve işle-yişe kavuşturulmalıdır. Bu konu yalnız YÖK ve üniversite çevre-lerinde değil, özellikle kamu ve özel sektör yetkililerinin de ka-tılımlarının sağlandığı platform-larda etraflıca tartışılıp irdelen-melidir. Dünyanın diğer ülkelerin-deki ve ülkemizdeki tecrübeler, bu konuda yapılmış araştırmalar ve ülkemizin gereksinimleri gözö-nünde bulundurularak, yapıcı öneriler oluşturulmalıdır. Bu an-

lamda, İTÜ İnşaat Fakültesi'nin 1985 Aralık ayında düzenlediği ve bu bildirisinin hazırlanmasına fırsat veren sempozyumu çok olumlu bir girişim olarak görüyor ve sempozyumun bu tür konuların tartışılmasında bir başlangıç ol-masını diliyoruz.

b - Üniversiteleri eşitlikten kurtar-mak ve bunların birkaçında araş-tırma ve yüksek düzeyde eğitim ortamı yaratmak şarttır. Araştır-ma yapan bilim adamlarını ve ka-liteli destek personelinin bu mer-

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.

Türkbank, tasarrufun güvencesine ve yönlendirilmesine gösterdiği özen ve ciddiyetle, ülke ekonomisine büyük katkıları sağlamaktadır. Mutluuz, gururluuz.

Daima güvenle,
daha mutlu geleceğe.

kezlerde toplama olanağı veren yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu merkezlere gerekli parasal desteğin sağlanması da şarttır. Şu anda devletin üniversiteye ayırdığı kısıtlı bütçe 27 dilime bölündüğünden, her bir üniversiteye düşen para son derece yetersiz bir düzeyde kalmaktadır. Devletin bütçeyi dağıtırken paranın çoğunu belirli üniversitelere kaydırması, politik ve psikolojik açıdan çok zordur. Önerimiz, devletin Kanada'daki NSERC'ye benzer bir özerk kuruluş oluşturması ve bu kuruluşun parayı, verilen laboratuvar geliştirme ve temel araştırma projelerine göre dağıtmasıdır. Bu para gerektiği kadar yüksek tutulduğu takdirde, üniversiteler kapasite ve yeteneklerine göre ek araştırma parasını bulabilecekler ve böylece kaynakların sınırlı sayıda merkezlerde toplanması ilkesi sağlanmış olacaktır.

c - Özel sektör bir araya gelerek, bir temel araştırma fonu oluşturmalıdır. Bu fon, önerilecek araştırma projelerinden en iyilerine verilmelidir. Bu fonca desteklenen projelerin temel araştırmaya yönelik olmasına özen gösterilmeli ve parasal destekte cömert davranılmalıdır.

Son olarak bir kez daha belirtmek isteriz ki, konu son derece ciddidir ve tehlike çanları çalmaktadır. Sorunlar yüzeysel olarak ve ön yargılarla irdelendiği takdirde olumlu bir sonuca varmak mümkün olmayacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. «Engineering: Its Role and Function in Human Society», Pergamon Press, 1967.
2. Boalt, G., «Universities and Research», John Wiley and Sons, 1970.

3. Ben David, J., «Fundamental Research and the Universities», OECD, Paris, 1968.
4. «Fundamental Research and Policies of Governments», OECD, Paris, 1966.
5. Bugliarello, G., and Simon, H. A., «Technology, The University and the Community», Pergamon Press, 1976.
6. «The European Universities, 1975-1985», Pergamon Press, 1985.
7. Orn, M. K., «Engineering Technology and Meeting Industry's Needs», Engineering Education, Nov. 1981.
8. Schallert, W. F., «Engineering Technology Education», Engineering Education, May 1982.
9. Sommers, A. N., «The Engineering College in Today's University», Engineering Education, Dec. 1978.
10. Keller, J. E., «Higher Education Objectives: Measures of Performance and Effectiveness», Univ. of California, Berkeley 1970.
11. Roy, R., «University-Industry Interaction Patterns», Science, V. 178, Dec. 1979.
12. «Graduate Education in Engineering», Comm. V, State of Illinois Board of Higher Education, 1970.
13. Boalt, G., «Universities and Research», John Wiley and Sons, 1970.
14. Cockcroft, J., «The Organization of Research Establishments», Cambridge Univ. Press, 1965.
15. Ersoy, U., «Avrupa Üniversite Sisteminde Görülen Genel Eğilimler ve Bunları Oluşturan Temel İlkeler», ODTÜ Mühendislik Fakültesi Genel Kuruluna Verilen Rapor, 1972.

◆ Plansız çalışan bir kimse, ülke dolaşıp hazine arayan bir insana benzer.

Descartes

DİŞ BASINDAN

Derleyen :
DOÇ. DR. GÜLSEREN İZMİR

DÜNYA EKONOMİSİNE BAKIŞ (*)

Genel Görünüm

1986 yılı başlarında Amerika'nın gayri safi milli hâsıla artış hızı Japonya'ya göre oldukça düşük görünüyordu. Halbuki 1986 yılı için son rakamlara bakıldığında, her iki ülkenin de GSMH artış hızlarının birbirine çok yakın olduğunu görüyoruz. A.B.D. için % 2 olan bu rakam, Japonya için % 2.1'dir. Bu, Japon GSMH'sinin 1985 yılındaki artış hızının yarısı kadardır. Japonya ve Batı Almanya, paralarının dolar karşısında değer kazanmasının sıkıntısını çekmektedir. Son yılda Japonya'da sınıai üretim hemen hemen hiç artmazken, Batı Almanya'da % 2.9'luk bir düşüş göstermiştir.

Japonya'nın % 3'lük işsizlik oranı, düşük görünmesine karşın, 34 yıl önce işsizlik kayıtlarının tutulmaya başlamasından beri gözlenen en yüksek işsizlik oranıdır. Japonya'da işsizlik artarken, Amerika'da azalma eğilimi göstermektedir. Nitekim bir önceki yıl % 7.3 olan bu oran, Şubat ayı itibarıyla % 6.7'ye düşmüştür.

Toptan eşya fiyatlarında ise Japonya ve Batı Almanya'da Şubat ayı itibarıyla bir önceki yıla göre, sırasıyla % 9.1 ve % 4.2'lik düşüşler gözlenmektedir. Aynı dönemde Amerikan toptan eşya fiyatlarında ise % 0.4'lük bir artış söz konusu olup; bu, Ocak 1986'dan beri gözlenen (yıllık olarak) ilk artıştır.

Çeşitli ekonomik göstergelerdeki değişimler (55 inci sayfadaki) «Tablo I»de özetlenmiştir.

Para arzı, faiz oranları, dış ticaret ve kurlara ilişkin gelişmeler ise «Tablo II»de verilmektedir.

(*) The Economist Şubat-Mart 1987 sayılarından derlenmiştir.

Kamu Borçları

Sanayileşmiş ülkeler hükümetlerinin net borçları 1973'de GSMH'larının % 17'si iken, bu dönemden itibaren yükselerek geçen yıl GSMH'larının % 33'üne çıkmıştır. Bu dönemde yalnızca İngiltere, Norveç ve Avustralya'da borçların GSMH'ya oranı düşmüştür. İngiltere'de 1970'lerin yüksek enflasyon oranları borçların gerçek düzeyini düşürürken, Norveç'te bütçe fazlalıkları borçları azaltmıştır. Norveç ve Finlandiya hükümetleri 1986'da net olarak alacaklı durumdadır. Öte yandan İtalya'nın borcu GSMH'nın % 99'u, Belçika'nınki ise % 108'i civarındadır.

Borç Ertelemeleri

1982'deki Meksika'nın borç krizinden önce, borç ertelemeleri oldukça ender görülüyordu. Bu ülke ile 1982'nin sonuna kadarki yedi yılda toplam tutarı 12 milyar dolara ulaşan 28 erteleme anlaşması yapılmıştı. 1983 ile 1986'nın ortası arasındaki 3.5 yılda ise toplam tutarı 33 milyar dolar olan 56 erteleme anlaşması yapıldı. En büyük borç erteleme yapan ülke Polonya (1985'de 10.3 milyar dolar) iken, ikinci sırada Türkiye (1980'de 3 milyar dolar), üçüncü sırada ise Brezilya (1983'de 2.7 milyar dolar) gelmektedir.

Sermaye Piyasaları

Geçen yıl uluslararası sermaye piyasalarındaki toplam borçlanma hacmi 318 milyar dolar ile rekor bir düzeye ulaştı. Bu, 1985'e göre % 12'lik bir artış

T A B L O I
Çeşitli Ekonomik Göstergelerdeki Yıllık Değişimler

Ülkeler	Sınai Üretim	GSMH	Tüketici Piyasaları	Toplam Emtia Piyasaları	Üretim/Kazanç**	İşsizlik Oranı (%)	
						Bu Yıl	Önceki Yıl
A.B.D.	1.6 (2)	2.0 (12)	1.4 (1)	0.4 (2)	1.9 (2)	6.7 (2)	7.3
Avustralya	10.3 (10)	-0.5 (9)	9.8 (11)	5.5 (9)	7.4 (8)*	8.2 (2)*	8.0
B. Almanya	-2.9 (1)	2.4 (12)	-0.5 (2)	-4.2 (2)	4.2(12)	8.8 (2)	9.2
Belçika	1.8 (11)	b.d.	1.0 (2)	-5.8 (11)	3.5 (9)*	12.9 (1)*	13.1
Fransa	1.5 (12)	2.4 (6)	3.0 (1)	-3.9 (9)	3.7(10)*	11.7 (1)*	10.9
Hollanda	4.0 (12)	2.4 (9)	-1.2 (2)	-6.9 (10)	0.9 (1)	14.2 (1)	15.3
İngiltere	1.1 (1)	2.6 (12)	3.9 (1)	4.2 (2)	7.8(12)	11.3 (1)	11.4
İspanya	2.0 (11)	b.d.	6.0 (1)	-1.1 (12)	11.0(12)	20.9 (2)	19.9
İsviçre	0.3 (1)	1.9 (9)	3.2 (1)	2.2 (1)	7.1(12)*	2.2 (2)*	2.2
İsviçre	7.8 (9)	5.5 (6)	1.0 (2)	-4.5 (1)	2.5 (9)*	0.9 (2)*	1.0
İtalya	1.1 (11)	3.0 (9)	4.2 (2)	-2.5 (12)	3.4(10)	14.3 (1)*	13.9
Japonya	0.2 (1)	2.1 (12)	-1.1 (1)	9.1 (2)	0.5 (1)	3.0 (1)	2.7
Kanada	-0.6 (12)	1.6 (12)	3.9 (1)	-0.9 (1)	3.1(12)*	9.6 (2)	9.8

Açıklamalar : (b.d.) belli değil ; (*) mevsimsel etkiler dikkate alınmamış ; (**) Avustralya haftalık, Japonya ve İsviçre aylık, Belçika - Kanada - İsviçre ve A.B.D. saatlik kazançlar, İngiltere Güretilerle çalışanların aylık kazancı, diğerleri imalat sanayii saat ücretleri ; parantez içindeki rakamlar verilen değerlerin ait olduğu ayı göstermektedir.

oluyor. Amerikalılar 1986'da 57 milyar dolarlık borçlanma ile 1985'in 69 milyar dolarlık borçlanma düzeyinin oldukça altında kalmalarına rağmen, yine de borçlanmada başta gelmektedirler. Japon şirketleri de, 1985'e göre % 71'lik bir artışla 1986'da uluslararası piyasalarda 36 milyar dolar borçlanarak, borçlanmada Amerikan şirketlerini takip etmektedirler. 1986'da borçlanmada başta gelen ilk on ülke arasında hiç bir gelişmekte olan ülke yer almamıştır. 1985'de dokuzuncu ülke olan Güney Kore ise borçlanma düzeyini yarılıyarak 3.1 milyar dolara inmiştir.

Ticaret

Doğu bloku dışındaki ülkelerin cari hesap kazançları 1985'e kadarki 15 yıl içerisinde yaklaşık 7 kat artarak 2.5 milyar dolara ulaşmıştır. Bunun büyük bölümünün hâlâ çeşitli mallar ihracatı oluşturmakta ise de; hizmetler, transferler ve yatırım gelirleri gibi görünmeyen kalemlerin payı % 29'dan % 32'ye çıkmıştır. Görünmeyenler arasında ise, yatırım gelirlerinin toplam cari hesap kazançlarındaki payı % 7'den % 13'e çıkarken, taşıma ve seyahat harcamalarının payı düşmüş, transferler, hizmetler ve diğer kalemlerde ise önemli bir değişiklik gözlenmemiştir.

T A B L O II

Para Arzı, Faiz Oranları, Dış Ticaret ve Kurlara İlişkin Gelişmeler

Ülkeler	Para Arzı		Faiz Oranı	Dış Ticaret Dengesi ^{**}	Cari Hesap Dengesi	Dış Ticaret	
	(Yıllık % Artış)	(3 Aylık)	(%)	(Milyar \$)	(Milyar \$)	En Son	Önceki Yıl
	Dar (M ₁)	Geniş*		(Son 12 Ay)	(Son 12 Ay)		
A.B.D.	16.5	8.4 (2)	6.05	-168.1	-140.6 (12)	103.2	116.7
Avustralya	13.9	10.7 (1)	16.50	- 2.3	- 9.3 (1)	54.4	61.2
B. Almanya	9.1	7.4 (1)	4.05	53.8	37.1 (1)	147.2	134.2
Belçika	7.0	9.7 (9)	7.50	0.9	2.0 (9)	100.1	94.4
Fransa	7.0	4.8(11)	8.00	- 1.1	3.1 (9)	71.8	71.6
Hollanda	7.1	4.5(12)	5.50	5.6	6.0 (6)	134.4	123.7
İngiltere	23.2	17.6 (1)	9.72	-13.4	- 2.2 (1)	72.1	74.3
İspanya	16.5	11.4(12)	14.19	- 8.0	4.7 (1)	48.2	48.4
İsviçre	b.d.	12.7(11)	11.40	4.7	1.1 (12)	68.6	67.5
İsviçre	2.7	7.9(12)	4.19	- 3.4	6.6 (9)	171.7	155.7
İtalya	9.5	8.3 (9)	11.00	- 3.7	(^x)- 4.2 (12)	48.2	46.4
Japonya	9.6	8.6 (1)	4.01	95.6	88.9 (1)	211.3	196.1
Kanada	5.7	8.4 (2)	7.00	6.9	- 6.4 (12)	79.3	78.6

Açıklamalar : (b.d.) belli değil ; (*) A.B.D., Avustralya, İspanya, İsviçre ve Kanada M₂, İngiltere sterlin bazında M₁, diğerleri M₂ ; (**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada ithalat f.o.b. ihracat f.o.b., diğerleri o.i.f./f.o.b. ; (***) Bank of England endeksine göre, 1975 = 100 ; parantez içindeki rakamlar verilen değerin ait olduğu ayı göstermektedir ; (^x) 1985 yılı içindir.

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

Olumsuz Olaylar Demeti

BU AYIN yazısına geçen dönemde meydana gelen ve bir kısmı hâlâ devam eden bazı olumsuz olayları belirterek başlamak zorunluluğunu duyuyorum. Şiddetli kış ile girdiğimiz 1987 Mart ayında, ekonomimizi yakından ilgilendiren bazı olumsuz olaylar ortaya çıkmış veya açıklanmıştır.

Bilindiği gibi, 1987 Mart ayı, özellikle İstanbul'un yaşamını altüst eden bir karakış ile başladı. 3 Mart gecesinden itibaren yağmaya ve birikmeye başlayan kar sonucu, şehrimizde güncel yaşam felce uğradığı gibi, ekonomik faaliyetler de iki hafta kadar durakladı. Bu duraklama tabiiyle bütün yurdu etkiledi. Resmi daireler ve bankalar iki gün kapandı, ulaşım büyük ölçüde aksadı, dış ticaretle ilgili işlemler de bu durumların olumsuz etkisinde kaldı. İstanbul'daki kar yağışının ekonomiye 150 milyar liradan fazla zarar verdiği tahmin edilmektedir.

Bu arada ödeme vadesi gelen senetler için 4-10 Mart 1987 tarihleri arasındaki protesto işlemlerinin yapılmaması, Türkiye Bankalar Birliği tarafından kabul edilmiştir.

Öte yandan ülkemizde 1982'den bu yana durmuş olan grevlerin yeniden başladığı ve grev hareketlerinin hızlanacağına ilişkin yeni gelişmeler meydana geldiği görülmektedir. Sümerbank, Ziraî Donatım Kurumu, Makina Kimya Endüstrisi gibi kuruluşlarda ve birçok işyerinde grev için karar alındığı; bazı işyerinde ise greve gidildiği bilinmektedir. Türkiye Demir Çelik İşletmeleri'nde de grev için gün tespit edildiği anlaşılmaktadır. Buna karşılık, bazı işveren sendikalarının da lokavt uygulamaya başladıkları duyulmaktadır. Toplu iş sözleşmelerinin yenilenmesi ile ilgili müzakerelerde anlaşma sağlanamayan işyerlerinde başlayan grevlerin yanında yenilerinin bunlara ilâve olması ile, ülkemizde grevlerin yaygınlaşmasından endişe edilmektedir.

Geçtiğimiz dönemde gündeme getirilen diğer bir olumsuz olay, devletin dış ve iç borçlarının gittikçe büyüyen boyutlara ulaşmasıdır. Bunun yanında, hükümetin ihrac etmiş olduğu Hazine bonoları ve devlet tahvillerinin 1987 yılında vadesi gelenlerin ana para ve faiz tutarları toplamı 2 trilyon 276 milyar olarak belirlenmiştir.

Bu durum, kamu yatırımlarının kısıtlanmasına ve hatta durdurulmasına yol açmaktadır. Türkiye Elektrik Kurumu'nun, Devlet Su İşleri'nin yatırım ödenek-

lerinin durdurulması ve mahalli idarelerin yatırım teşviklerinden yararlanmalarına kısıtlama getirilmesi, devlet ve mahalli idare bütçelerinin 1987'nin ilk 3 ayı içinde sıkışmaya başladığını göstermektedir.

Bunların dışında, Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği üyelerinin, ülkemizde vergi kaçığının 5 trilyon liraya ulaştığını belirten açıklamaları, dikkatleri bu konunun üzerine çevirmiştir. Gelir Vergisi, KDV, Emlak Vergisi, götürü vergi gibi uygulamaların vergi kaçaklarına büyük ölçüde yol açtığı, bu açıkların giderilmesi yoluyla kamu gelirlerinin artacağı ve özellikle iç borçlanma yükünün hafifleyeceği; muhasebe uzmanlarının ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Geçtiğimiz ay sonunda TBMM'nde kabul edilen ve tartışmaları daha uzun süre devam edecek olan «Şirket Kurtarma Kanunu»ndan da söz etmek gerekir. Kanunun amacı; zor duruma düşmüş şirketler ile büyük boyutlara ulaşan batacık kredilere ilişkin sorunlara çözüm getirmektir. Kanunun metni (bu satırların yazıldığı sırada) henüz elimize ulaşmadığı için, bu konuda Maliye ve Gümrük Bakanımızın açıklamalarından yararlanacağız. Sayın Alptemoçin'e göre, halk arasında «Şirket Kurtarma Kanunu» adı verilen yasanın hedefleri; halkın tasarruflarını menkul kıymetlere kaydırmak, mali sıkıntı içinde bulunan şirketleri ekonomiyeye kazandırmaktır. Bunu gerçekleştirmek için zor durumdaki şirketlerin banka, vergi ve SSK borçlarının bazı koşullarla ertelenmesi öngörülmektedir. Büyük bankaların yanı sıra vakıflar da şirket kurtarma işlemlerine katılabileceklerdir.

Bazı olaylara kısaca değindikten sonra, şimdi de geçtiğimiz ay içinde gelişen ekonomik faaliyetleri ve yeni mevzuatı özetleyelim.

Bankalarla İlgili Olaylar

Bankalarımıza ilişkin olayların başında, Töbank ile Anadolu Bankası'nın durumlarının düzeltilmesi gelmektedir. Töbank'ın hisselerini; Ziraat Bankası, Ziraat Bankası'na bağlı ortaklıklar, Halk Bankası ve Emlak Kredi Bankası belirli oranlarda almıştır. Böylece Töbank'ın yönetimi el değiştirmiştir. Ziraat Bankası % 19, Ziraat Bankası'na bağlı ortaklıklar % 16,8, diğer bankalar ise % 15'er pay almış bulunmaktadır. Töbank'ı daha ziyade Okumuş Holding'e açılan kredilerin zor duruma düşürdüğü ileri sürülmektedir.

Anadolu Bankası'nda ise durum değişiktir. Bankayı zor duruma düşüren firma sayısı oldukça yüksektir. Anadolu Bankası alacaklarını haciz yoluyla tahsile gitmiş, ancak bu hususta büyük başarı sağlayamamıştır. Bankanın 137 milyar lirayı bulan risk tutarının, Töbank örneğinde olduğu gibi, büyük devlet bankalarının mı, yoksa borçlu firmalarla yapılacak anlaşmalarla mı teminat altına alınacağı halen kesinleşmemiştir.

Dış Ticaretle İlgili Olaylar

1987 yılının kesin rakamları, dış ticaret açığımızın 1982'den bu yana en yüksek noktaya geldiğini göstermektedir. 1982 - 1986 döneminin en iyi yılı 1985 olmuş, dış ticaret hacmi 19.302 milyar dolara ulaşmış, dış ticaret açığı ise 3.386

milyar dolarda kalmıştır. 1986'da ise dış ticaret hacmi 18.562 milyar dolara gerilemiş, açık 3.648 milyar dolara yükselmiştir.

İhracatımızda 1985'e göre 1986'daki gerileme 500 milyon dolar kadardır. İslam ülkelerine, özellikle İran ve Irak'a olan ihracatımızdaki gerileme ise 800 milyon dolar civarındadır.

İthalatımızda da, 1985 yılına göre 1986'da 240 milyon dolar civarında azalma olduğu görülmektedir.

İhracatımızın artmasını sağlayacak yeni bir imkân, AET ülkelerine (Yunanistan, İspanya ve Portekiz hariç) yapılacak bazı tarım ürünleri ihracatımızın, 1.1.1987'den itibaren, bu ülkelerde gümrük muafiyetinden yararlanmalarınıdır. Buna ilişkin tebliğ ve ürün listesi 26 Şubat 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

İhracatı teşvik için 1 Mart 1987'den itibaren uygulanmaya konan diğer bir husus da, ihracatçıların bir önceki yıl içinde hak ettikleri vergi iadesinin % 40'ına kadar olan kısmını yaptıkları ihracatın tutarına göre avans olarak almaları imkânıdır. 7'şer aylık süreler içinde ödenecek olan avansların ihracatçılara mali bir kolaylık sağlaması beklenmektedir.

Tarım Reformu Fonu Yönetmeliği Yayınlandı

3 Mart 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Tarım Reformu Fonu Yönetmeliği; Fon'un yönetimi, kaynakları, kullanılması, harcamaları, krediler, faiz oranları ile ilgili esas ve usulleri açıklamaktadır.

Yazarkasa Kullanma Mecburiyeti Hakkında Genel Tebliğ

11 Mart 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Maliye ve Gümrük Bakanlığı Genel Tebliği ile, KDV mükelleflerinin yazarkasa kullanmaları mecburiyetine dair, daha önce yayınlanmış bulunan Genel Tebliğ'deki usul ve esaslara bazı ekler getirilmiştir.

Vakıflar ile Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Kuruluşlarına Vergi Bağışıklığı

11 Mart 1987 tarihli Resmi Gazete'de Maliye ve Gümrük Bakanlığı tarafından yayınlanan «Esaslar» ile, en az 200 milyon lira malvarlığı olan Vakıfların, «Anonim Şirket» veya «Vakıf» şeklindeki bilimsel araştırma kurumlarının, vergi bağışıklığından nasıl yararlanacakları açıklanmıştır.

Zamlar Birbirini İzliyor

Bilindiği gibi yazımızın son bölümü «zamlar» konusuna ayrılmaktadır. Bu bölümde hemen hemen her ay bazı yeni zam haberleri boy göstermektedir. Geçtiğimiz ay içinde uygulamaya giren bazı zamları kısaca belirtmekle yetiniriz.

- Metaş'ın ürettiği demir çeşitlerine 2.— TL/kg zam yapılmıştır.

- Süt Endüstrisi Kurumu (SEK) süt ve bazı süt ürünlerine % 7 - % 23 arasında değişen oranlarda zam yapmıştır. Bazı ürünlerin yeni ve eski fiyatları şöyledir :

	Eski Fiyat (TL)	Yeni Fiyat (TL)
Süt (lt.)	140.—	150.—
Yoğurt (kg.)	220.—	250.—
Tereyağı (kg.)	2.600.—	3.200.—

• Deterjan fiyatlarına ortalama % 13 zam yapılmıştır. Deterjan imalinde DDB'den LAB maddesine geçilmesi dolayısıyla bu zammın zorunlu olduğu belirtilmektedir.

• Bazı tarım araç ve aletlerine (traktör, tırpan, kazma, kürek, tırmık) % 1.5 - % 25 arasında değişen oranlarda zamlar yapılmıştır.

• İnşaat kilitlerine % 20 - % 36 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.

• Taurus 1.6 ve değişik tip Renault otomobillerden sonra, Murat otomobillerin fiyatlarının da Nisan ayı içinde bir miktar yükseltileceği anlaşılmaktadır.

T.C. ZİRAAT BANKASI'na

gelin

**tasarrufunuzla
ulusal
kalkınmaya
katılın**

İstanbul

YENİ YAYINLAR

M. TARIK YAŞA

VERGİ UYGULAMALARI

- Örnek Olaylar
- Açıklamalar
- Çözümler

AKDOĞAN, Doç. Dr. Abdurrahman -
KIRBAŞ, Doç. Dr. Sadık; Yargı
Yayımları: 3, Ankara (Kasım) 1986,
236 sayfa, 1575.— TL (*).

İki bilim adamının ortaklaşa kaleme aldıkları bu ilginç kitap, «Vergi Hukuku»nun ve «Türk Vergi Sistemi»nin özellik taşıyan bazı konularına ilişkin örnek olaylardan oluşmaktadır. Kitabın akışı içinde üzerinde durulan her konu için önce bir «Örnek Olay» verilmekte, birinci aşamada bu olayın «Açıklama»sı, ikinci aşamada ise «Çözüm»ü yer almaktadır.

Yazarların kitabın «Önsöz»ünde değindikleri gibi; «Toplumsal yaşamımızda vergi geniş kitleleri yakından ilgilendirmektedir. Bir taraftan kamu

hizmetlerinin yerine getirilmesi için kaynak oluşturulması ve bunların yönlendirilmesi, diğer taraftan da bu amaçla gerekli yasal düzenlemelere uyum sağlanması, mükellefler ve idare açısından önem taşımaktadır.» Oysa; «Vergi mevzuatı sık sık değişmektedir. Bu durum yürürlükteki kuralların yeterince izlenmesini ve gereği gibi uygulanmasını güçleştirmektedir.»

Genelde kitap iki amaçla hazırlanmıştır: (1) Vergi konusuyla ilgili uygulamacıların karşılaştıkları sorunların çözümüne yardımcı olmak, (2) Üniversite ve yüksek okulların ilgili bölümlerinde (İktisat, İşletme, Maliye) öğrenim görmekte olan öğrencilerin uygulama yeteneklerini artırmalarına katkıda bulunmak.

Kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, «Vergi Hukukunun Temel İlke ve Kurumlarına İlişkin Uygulamalar» üzerinde durulmaktadır. İkinci bölüm, «Türk Vergi Sistemine İlişkin Uygulamalar»a ayrılmıştır.

Birinci bölümde sırasıyla; yasa-ma organından, yürütme organından ve yargı organından doğan olmak üzere «Vergi Hukukunun Kaynakları»;

(*) Kitabı satın almak isteyenler, «Yargı Kitap ve Yayınevi, Zafer Çarşısı, No. 22; Yenişehir - Ankara» adresine başvurmalıdır.

yer, zaman ve anlam bakımlarından olmak üzere «Vergi Kanunlarının Uygulanması»; verginin tarafları, verginin konusu, vergiyi doğuran olay, verginin matrahı, verginin tebliği, verginin tahakkuku, vergi alacağıının ortadan kalkması ve vergi hukukunda süreler alt başlıkları altında «Vergi Hukukunda Bazı Temel Kavram ve Kurumlar»; yoklama, vergi incelemesi, arama, bilgi toplama gibi «Vergi İdaresinin Bilgi Edinme Yolları»; vergi cezaları, diğer cezalar, vergi cezalarının ortadan kalkması alt başlıkları altında «Vergi Suç ve Cezaları»; vergi uyumsuzluklarının idare aşamasında çözülmesi ve yargıyı içeren «Vergi Uyumsuzlukları ve Vergi Yargısı» ele alınmaktadır. Birinci bölümde açıklamaları ve çözümleriyle birlikte 86 örnek olay yer almaktadır.

İkinci bölümde sırasıyla; gelir kavramının kapsamı, mükellefiyet şekilleri, ticari kazançlar, zirai kazançlar, yatırım indirimi, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları, sair kazanç ve iratlar, gelirin toplanması (ihtiyari toplama ve aile reisi beyanı), vergi oto-kontrol önlemleri alt başlıkları altında «Gelir Vergisi», mükellefler, mükellefiyet şekilleri, muafiyet ve istisnalar, matrahın tespiti alt başlıkları içinde «Kurumlar Vergisi»; «Katma Değer Vergisi»; «Vergi İadesi» ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise yine açıklamaları ve çözümleriyle birlikte 120 örnek olay verilmiştir.

Vergi konusu ile yeni uğraşmaya başlayan uygulamacılara, ilgili dallarda öğrenim görmekte olan üniversite ve yüksek okul öğrencilerine ve nihayet konuya genel ilgi duyanlara; kitabı okumalarını tavsiye ederiz.

Prof. Dr.

ZEYYAT HATİBOĞLU

Temel Araştırma A.Ş. Yayınları
İşletme Yönetimi
İhtisas Dizisi

Basılmış Olan Eserler :

- 1- **İşletmelerde Stratejik Yönetim** (Lüks Baskı : 2000.- TL; Normal Baskı : 1500.- TL).
- 2- **Yönetim Muhasebesi ve Muhasebe Belgeleri Analizi** (Lüks Baskı : 3250.- TL; Normal Baskı : 2500.- TL).
- 3- **İşletme Finansı** (Lüks Baskı : 3500.- TL; Normal Baskı : 2750.- TL).
- 4- **Türkiye İktisadına Güncel Bir Yaklaşım** (Lüks Baskı : 1800.- TL; Normal Baskı : 1300.- TL).
- 5- **Pazarlama Yönetimi ve Stratejisi** (Lüks Baskı : 3250.- TL; Normal Baskı : 2500.- TL).
- 6- **İşletmelerde Yönetim, Organizasyon ve Personel Davranışı** (Lüks Baskı : 3500.- TL; Normal Baskı : 2750.- TL).
- 7- **İktisat Bilimine Giriş ve Mikroiktisat** (Lüks Baskı : 4000.- TL; Normal Baskı : 3000.- TL).
- 8- **Makroiktisat, Dış Ticaret ve Gelişme** (Lüks Baskı : 4250.- TL; Normal Baskı : 3250.- TL).
- 9- **Maliyet ve Yönetim Muhasebesi** (Lüks Baskı : 4000.- TL; Normal Baskı : 3000.- TL).

İsteme Adresi :

STFA Grup Merkezi
 Altunizade, Tophanelloğlu Cad. No. 19
 Çamlıca - Üsküdar - İstanbul
 Telefon : 339 43 00'dan 375

**BEYNELMİLEL NORMLARA UYGUN
YÜKSEK KALİTELİ
MUHTELİF TİP VE ÇAPLARDA**

devlet,
milli bankalar ve halk
iştirakinin kurduğu bir
sanayi müessesesi

**ÇELİK HALAT VE
TEL SANAYİİ A.Ş.**

muhtelif tip vinç asansör esonda) ehavi nakliyat TELEFERİK-TELESİJ-TELESKI
emeden ihrac dozer-ekreyper-akakavtör edeniz DİKME-GERME-MANEVRA
elektrik nakilleri topraklama etelavizyon antenleri dikme HALATLARI
ayetak koltuk yaylarında eblaklet Jant TELLERİNDE
yüksek rezistanslı ÇELİK TELLER

**"BİRA"
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

1957' den beri

“ENKA”

Enka İnşaat, 30 yıllık yaşamında
gerçekleştirdiği dev eserler
ve ulaştığı yüksek teknoloji ile
bugün dünyanın en büyük inşaat şirketleri arasındadır.

Enka İnşaat, uluslararası alanda
Türk girişimciliğinin yüz akıdır.

ENKA

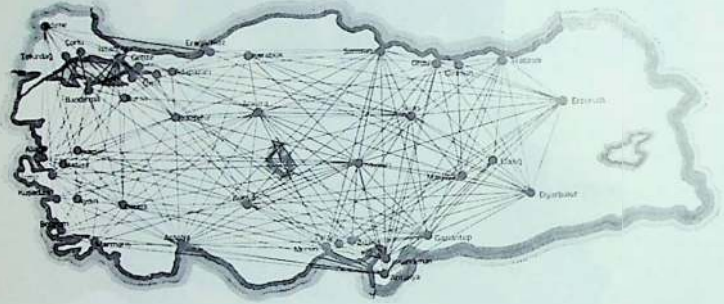
İnşaat ve Sanayi A.Ş.

Balmumcu - Beşiktaş, İstanbul - TURKEY

Tel.: 172 25 40 (20 hat); Telex: 26 490 enas tr 26 139 pima tr.

Tele-İşlem'in bugünü ve Türkiye...

İşte gelişme hızı: 44 merkez, 161 şube!
aralarındaki uzaklık yalnızca 3 saniye...

Bugün Türk bankacılığında Yapı Kredi'nin getirdiği ve hergün biraz daha yaygınlaştırdığı çağın bankacılığı, elektronik bankacılık, Tele-İşlem var. Sanayiciden esnafa, büyük kuruluşlardan bireylere kadar "Tele-İşlem" kolaylığından yararlanılıyor.

Bugün "Tele-İşlem" sistemine bağlanan Yapı Kredi merkezlerinin sayısı 44'e şubeleri ise 161'e ulaşmıştır. Uzaklıkları ne olursa olsun, bu merkez ve şubelerde senet, çek, havale, para yatırma, para çekme gibi bütün bankacılık işlemleri 3 saniyede yapılabilmektedir.

Yapı Kredi'ye gelin. "Tele-İşlem" ile zamanı paraya çevirin.

YAPI KREDİ

"hizmette sınır yoktur"